

# **Українські імена колись і тепер**

Київ ■ Темпора ■ 2010

Науково-популярна серія ЛІКВЕЗ-АБЕТКА  
є виданням Центру соціогуманітарних досліджень  
імені В'ячеслава Липинського



01030, Київ, вул. Б. Хмельницького, 36, оф. 3  
тел./факс: (044) 239-74-19, e-mail: [info@lrc.org.ua](mailto:info@lrc.org.ua),  
[www.lrc.org.ua](http://www.lrc.org.ua)

Центр соціогуманітарних досліджень імені В'ячеслава Липинського був створений у грудні 2006 р. Займається дослідницькими та просвітницькими проектами, готує до видання науково-популярну літературу з питань історії, археології, соціології, соціолінгвістики, етнології, охорони культурної спадщини. Співпрацює з провідними українськими науковцями та експертами.

Центр названий на честь В'ячеслава Липинського (1882–1931) – визначного українського політичного мислителя, історика, громадського діяча.

директор Центру – *Кирило Галушко*,  
Електронні версії видань Центру можна знайти за адресою:  
[www.lrc.org.ua](http://www.lrc.org.ua)

■ *Любомир Белей*

# Українські імена колись і тепер



УДК 81'373.231(=161.2)

ББК 81.2УКР(=411.4)

Б 43

*Видання серії "Likbez-Абетка" здійснюються в рамках просвітницьких видавничих проєктів Центру соціогуманітарних досліджень ім. В. Липинського*

Редактор: *Наталка Чекмарьова*

Коректор: *Леся Марченко*

Дизайн та верстка: *Марія Кисельова*

**Белєй Любомир**

**Б 43 Українські імена колись і тепер: Київ: Темпора, 2010. - 128 с.**

**ISBN 978-966-8201-34-9**

Книга присвячена іменам українців. Автор розглядає історію українських імен від найдавніших часів до сьогодення, уникаючи ідеологічних штамів та розвіюючи міфи. У книзі подано короткий перелік питомо українських іменних варіантів.

Видання розраховане на філологів, культурологів, працівників рарсів та всіх допитливих та небайдужих.

УДК 81'373.231(=161.2)

ББК 81.2УКР(=411.4)

© Л. Белєй, 2010

© Центр ім. В. Липинського

© Темпора, 2010

**ISBN 978-966-8201-34-9**

# *Зміст*

---

■	Передмова	6
■	Соціальна індивідуальність власного імені	9
■	Дохристиянські імена українців: автентичні й фальсифіковані	12
■	Чи була насильницькою християнізація українського іменника	32
■	Специфіка християнського імені	41
■	Чужі чи рідні для українця чужомовні з походження християнські імена	45
■	Шляхи формування іменника модерної української нації	62
■	Український іменник у лещатах советизації	77
■	Українські імена перед викликами XXI ст.	
▶	багатоликої глобалізації	86
▶	у сутінках марновірства	91
▶	у постколоніальних обіймах минулого	95
▶	у пошуках засобів утвердження культурно-мовної ідентичності	103
■	Висновки	123
■	Література	125

## ■ Передмова

Уславлений український футболіст з не менш уславленим українським прізвиськом називає сина *Джорданом*, українські ультрапатріоти-рідновіри демонстративно відмовляються від своїх „чужобогівських” імен та приймають рідновірські; ново-навернені християни, щоб увиразнити свою християнськість, називаються церковнослов'янськими іменними варіантами типу *Михайл, Димитрій, Гавриіл*; численні лубочні видання запевняють своїх довірливих читачів, що літера Б у імені гарантуватиме його носієві комерційний успіх та довголіття; вчорашня сільська дівчина, а нині студентка провінційного або столичного університету соромиться свого „сільського” імені *Олена-Оленка*, тому називає себе „по-городському” *Альоною*; російського царя-деспота, який започаткував політику терору щодо українців, в Україні всі називають щиро українським іменем *Петро*, а російські іменні варіанти чоловічих імен із „жіночим” закінченням -а, -я – *Антоша, Вася, Вітя, Діма, Льоня, Коля, Міша, Петя* – у повсякденному мовленні українців витіснили питома українські гіпокористики і т. п. – це не ярмарок абсурду, а невід'ємний фрагмент української іменної дійсності, який ілюструє легковажне ставлення до вибору та вживання імен, а також показує, що імена здавна і дотепер використовують для нав'язування певних ідеологем та як дієвий засіб колонізаторської політики, адже за посередництвом власного імені можна легко дійти буквально до кожної особи та спробувати вплинути на неї.

Власні імена людей є культурним феноменом напрочуд демократичним: ні стать, ні національне походження, ні колір шкіри, ні соціальний статус, ні освітній ценз, – ніщо не може перешкодити людині стати власником власного імені. Це помітив ще Гомер: „Хто б не родився на світ – родовита людина чи проста, Кожного з них, породивши, іменням батьки наділяють”. У зовні непоказному слові, значення якого часто незрозуміле, кожен знаходить

приятеля, що супроводжує його, як писав Іван Франко, „від колиски до гробової дошки”.

Проте йменню людини, хоча воно й власне, тобто безроздільно належить конкретній особі, завжди притаманна величезна суспільна вага. Особливої суспільної ваги власне ім'я набуває завдяки низці своїх специфічних ознак. Так, у кожній мові власні імена, зокрема часто вживані імена та іменні варіанти людей, належать до числа найчастотнішої лексики. По-друге, власне ім'я за певних обставин може заступати саму найменовану особу, ототожнюватися з нею, тобто досягає статусу своєрідного містично-вербального відповідника чи словесного символу самого денотата. По-третє, власне ім'я людини виявляє дивовижну здатність акумулювати і зберігати значну культурно-історичну інформацію, без якої воно стає невиразною етикеткою. По-чверте, власне ім'я покликане не лише називати-ідентифікувати, – з його допомогою можна виразити своє ставлення (позитивне чи негативне) до найменованої особи та охарактеризувати її.

Завдяки названим специфічним ознакам, які є неоднорідними та різнотипними, власні імена людей стали невід'ємним елементом духовної культури українців, що природно розвивається під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Упродовж своєї багатовікової історії український іменник пройшов щонайменше три періоди розвитку: дохристиянський, християнсько-церковний та національно-державний. Кожен із цих періодів розвитку українського національного іменника характеризується не стільки специфічним реєстром імен, скільки особливими мотивами присвоєння, виразально-оцінними, функціональними їх можливостями, що віддзеркалювалося в індивідуальній сутності конкретного імені. Тобто впродовж кожного з періодів в історії українських імен витворювалася самодостатня система, кожен елемент якої – ім'я, іменний варіант, мотив його присвоєння і т. п. – зберігав свою природність та автентичність лише у межах свого періоду. Будь-які сучасні навмисні або несвідомі спроби клонування імен поза межами природного культурного середовища свого періоду руйнують системні

зв'язки в українському іменному просторі, привносять туди еkleктизм, чим серйозно шкодять життєздатності сучасного українського національного іменника. Викривлене тлумачення історії власних імен українців, поверхове розуміння їхньої природи, яка часто навіть і не усвідомлюється їхніми носіями, роблять національний іменник вразливим або й безпорадним перед агресивними зовнішніми впливами та перешкоджають нормальному, повноцінному його розвитку. Все це, з огляду на стрижневе місце національного іменника в українському лексиконі, вкрай негативно позначається й на стані української літературної мови загалом.

Постсоветська Україна, не подолавши тоталітарної спадщини, делегувала якнайширші права у сфері вибору, присвоєння та вживання власних імен своїм громадянам і цим, очевидно, несвідомо переклала на них клопоти та всю відповідальність щодо якісного складу українського реєстру імен, зокрема збереження їх національної самобутності та забезпечення ними широких виражальних можливостей. Лише усвідомивши природу власного імені, специфіку його української історії, очищену від ідеологічних штампів та міфів, кожен українець зможе багато чого вчитати у скупих літерах власних імен та долучитися до процесу творення сучасного українського іменника, гідного тисячолітньої його історії та доленосного сьогодення української нації.



## ■ Соціальна індивідуальність власного імені

У середовищі мовців, у тому числі й фахових філологів, відмінності між власними й загальними назвами часто зводять лише до традиції передавати на письмі власні назви з великої літери, а загальні – з малої. Насправді ж відмінностей між власними та загальними назвами набагато більше і вони набагато суттєвіші. Проте однією з важливих специфічних ознак власних назв є індивідуальність, що дивовижно гармонійно поєднується з їхньою суспільною чи, точніше, національно-культурною природою.

В українській та слов'янській ономастиці ХХ ст. гармонійність поєднання індивідуального та національно-культурного у власному імені людини тривалий час недооцінювалася. „Власні імена існують лише у суспільстві і для суспільства, – категорично стверджував провідний російський ономаст советської доби В. А. Ніконов. – воно невблаганно диктує їх вибір, яким індивідуальним він би не видавався. Власні імена соціальні всі і завжди”<sup>1</sup>. Однак В. А. Ніконов та його однодумці, які абсолютизують в іменах соціальне, забувають, що носієм імені є конкретна особа, індивідуум, а не просто „суспільний гвинтик”. Батьки (опікуни) називають дітей таким або інакшим іменем, керуючись передусім власним, індивідуальним світоглядом. Адже, наприклад, український столяр, що впродовж місяця виготовляє 100 столів, усі 100 виробів мусить назвати столами, бо українське суспільство (мовний колектив) „диктує йому такий вибір”. Проте той самий столяр, коли називає свого сина традиційним іменем *Іван*, то такий соціально зумовлений вибір (бо здійснюється зі списку чоловічих імен українців, усталеного суспільством) не втрачає свого суто індивідуального характеру. Адже ім'я

<sup>1</sup> Ніконов В. А. Имя и общество. – Москва: Наука, 1974. – С. 8.

Іван батько може вибирати на честь: а) Івана Хрестителя; б) Івана Золотоустого; в) Івана Котляревського; г) форварда міланського „Інтера” Івана Саморано; ґ) батька або діда і т. ін., словом так, як диктуватиме йому його власний світогляд, а суспільство *polens volens* змушене буде прийняти такий вибір. Через недооцінку індивідуальної природи власного імені, яку часто затінює його соціальна або національно-культурна сутність, ми неадекватно тлумачимо чи хибно розуміємо власні імена. Імена *Джордано* чи *Джованні* в італійській родині або *Петя* чи *Вася* серед школярів Вологди мають „пряме”, або природне, онімійне значення, а серед українців ці імена набувають цілком іншого, „переносного” онімійного значення, адже це імена чужі та неадаптовані до українського мовно-культурного середовища. Навіть імена власне українські завдяки своїй індивідуальній природі здатні наповнюватися самобутнім, індивідуальним онімійним значенням. Аби пересвідчитися у цьому, спробуємо з’ясувати онімне значення імен трьох славетних українців – *Володимира* Великого, *Богдана* Хмельницького та *Володимира* Романюка, Патріарха УПЦ КП. На рівні плану вираження імена усіх трьох діячів – слов’янські, українські, однак така констатація є несуттєвою, ба навіть більше, така уніфікація цих імен лише уневиразнить їх індивідуальну сутність. Адже синові Малуші ім’я *Володимир* надали у „традиційній народно-побутовій обстановці”, очевидно, зважаючи на його первісне значення – „володар світу; великий володар; хай володарює світом”, а особи, які вибирали це ім’я в X ст., очевидно, не були знайомі з християнським віровченням. Славетному тезкові *Володимира* Великого – *Володимиру Романюку* богобоязливі батьки чи священник давали ім’я уже в церкві ХХ ст. і, що найважливіше, на засадах християнського віровчення та обрядовості. Гетьман Хмельницький ні в „традиційній народно-побутовій обстановці”, ні в церкві хрещений іменем *Богдан* не був. Це в народі переклали грецьке з походження його хресне ім’я *Теодор* на „слов’янське автохтонне” *Богдан*. Виявляється, що Хмельницького саме за

християнською традицією назвали *Теодором*, бо, за даними Івана Крип'якевича, він був іменинником 27 грудня, в день *Теодора Начертанного*<sup>2</sup>.

Власне ім'я народжується щоразу, коли його дають конкретному денотату: онімійна, рідше апелятивна лексема чи навіть довільний фрагмент мовної дійсності у кожному конкретному випадку номінації наповнюється особливим онімним значенням, відмінним від уже сущих, що розширює часто незліченний реєстр пропріальних значень конкретного імені. Новизна онімійного значення імені забезпечується новизною та неповторністю мотивів його присвоєння. Тільки повага до тисячолітніх українських традицій у присвоєнні та вживанні імен і суто індивідуальний вибір із цієї багатющої скарбниці українського назовництва допоможе сучасним українцям перетворити невибагливе словостикетку в колоритне неповторне власне ім'я.

---

<sup>2</sup> Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький. – К.: В-во Акад. наук УРСР, 1954. – С. 66–67.

## ■ *Дохристиянські імена українців: автентичні й фальсифіковані*

На перший погляд може здатися, що як поняття дохристиянське ім'я, так і сам реєстр імен, мотиви їх присвоєння, які були поширені серед пращурів українців у дохристиянську добу, давно і ретельно досліджені. Уже слов'янські будителі від перших кроків славістики як науки приділяли чи не найпильнішу увагу саме вивченню язичництва у слов'ян та слов'янських дохристиянських імен. Досить сказати, що Ян Коллар спочатку опублікував було „Именослов” слов'янських народів І. Пачіча у 1828 р. що налічував 3 166 слов'янських імен, а через два роки – власну працю про язичницькі імена та язичництво у слов'ян. Перша в Російській імперії докторська дисертація із славістики, яку захистив у 1846 р. І. Срезневський, також була присвячена вивченню саме слов'янського язичництва. Й. Добровський, Ф. Палацький, І. Пачіч, Ф. Міклошіч, А. Фік, Т. Маретіч, М. Морошкін, Н. Тупіков – це далеко не повний перелік прізвищ славістів, які доклали чимало зусиль для збору, систематизації та вивчення саме слов'янських дохристиянських імен у ХІХ ст.

Окрім незаперечних заслуг славістів ХІХ ст. у вивченні дохристиянського іменника слов'ян та їх язичничницьких вірувань, не можна не згадати про тогочасну політизацію цієї проблеми: кожен автор у її дослідження привносив помітний позанауковий компонент – культурно-політичний або естетичний: від панславізму до романтизму. Слов'янське язичництво, а також дохристиянські імена слов'ян стали вельми важливим засобом боротьби в ідеологічно-естетичному суперництві відроджуваного слов'янства за гідне місце в європейському культурному контексті.

Політизація проблеми язичництва у слов'ян в окремих авторів сягнула такого рівня, що в ХХ ст. вони навіть

не зупинилися перед використанням сумнівних технологій фальсифікування автентичних текстів, як це стало у випадку з “Велесовою книгою” або ж з витворенням неоязичницької Рунвіри. Зрештою, тут новітні творці та популяризатори язичницької спадщини давніх слов’ян лише повторили прийоми чеха В. Ганки, який майстерно фальсифікував старочеські рукописи, зокрема сумнозвісний Краледворський. Тому-то, на наше переконання, далеко не всі твердження вчених ХІХ ст. стосовно дохристиянського іменника слов’ян можна приймати беззастережно, як це стало традицією в сучасному українському мовознавстві та славістиці загалом.

Коли мова заходить про дохристиянські імена українців, то дуже важливо виокремити автентичні власні імена та мотиви їх присвоєння у дохристиянські часи від нехристиянських, псевдоязичницьких імен, штучно утворених у ХІХ–ХХ ст. з метою продемонструвати багатство традиційної слов’янської культури чи для пропаганди неоязичництва. Без цього сучасний українець не зможе сповна скористатися автентичним багатством духовної культури його пращурів, бо повсякчас ризикує, що замість старовинного шедевра йому підсунуть примітивну підробку а la Malaja Arnautskaja та виставлять на посміховисько перед усім світом.

Найпомітнішими та найпоказовішими є імена-фальсифікати слов’янських язичницьких божків. Особливий інтерес до штучного творення слов’янського язичницького пантеону у ХІХ ст. цілком зрозумілий, бо саме його багатство та розвиненість була запорукою, гарантом достовірності дохристиянської духовної культури слов’ян, модельованої слов’янськими будителями. Реєстр язичницьких імен-фальсифікатів дуже чисельний: від Колларової героїко-поетичної богині та матері слов’ян *Слави* аж до сучасного загальновідомого *Діда Мороза*, якого також дехто схильний вважати автентичним мешканцем слов’янського язичницького пантеону.

Мода на язичницьку старовину у ХІХ ст. була такою поширеною, що навіть у клерикальному середовищі української глибинки захоплювалися поганським пантеоном. Так,

наприклад, мукачівський греко-католицький єпископ Г. Таркович у примітці до оди „Тезоимениству Его Царскаго Высочества, Пресветлейшаго Государя Іосифа, угорскаго палатина...”, написаної в 1805 р., вважав своїм обов'язком зазначити, що слов'яни або угроруси перед християнізацією мали такі божества: *Коляда* – бог миру і світла, якого вшановували 24 грудня. *Лядо*, або *Лада*, – богиня любові та веселощів, слов'янська *Венера*. *Лелія* була якимось малим божеством, котре розпалювало любов, мов Купідон. Русалки – як для греків *Німфи*, *Наяди*. *Влас*, або *Волос*, був богом тварин, як *Пан*. Він перший після *Перуна* або другий серед богів слов'ян. *Сива* була богинею родючості, як божества *Церес*, *Музи*, *Німфи*, *Аполлон*, *Парнас*, *Палада*, *Вахх*, *Помона* у грецькій та римській міфології”<sup>3</sup>. Ф. Тіхий справедливо вважав використання Г. Тарковичем численних теонімів даниною моді та прийомом, що підсилює риторичну структуру вірша”<sup>4</sup>.

Мода на язичницьку старовину та некритична широка її пропаганда дала очікувані результати. У ХХ ст. навіть митрополит Іларіон вважав за потрібне в окремії монографії „Дохристиянські вірування українського народу” узагальнити факти української язичницької міфології, що, як вважав Олекса Мишанич, упорядник київського видання книги, „є могутнім стимулом нинішнього культурно-національного відродження України”<sup>5</sup>. Проте наслідком захоплення дохристиянськими віруваннями наших предків стало й те, що, за словами Юрія Карпенка „маємо цілий загін явно вигаданих богів – *Лель*, *Леля*, *Полель*, *Дана*, *Лада*, *Коляда* та ін. У сфальшованій „Велесовій книзі” таких богів величезні списки”<sup>6</sup>. Інший дослідник праукраїнського пантеону – М. Зубов – знай-

<sup>3</sup> Чуріч Марія. Русинська ода тезоимениству Іосифа Угорскаго палатина з 1805, підписана з ініціалами Г. Т. // Шветлоц. – 2007. – № 3. – С. 355.

<sup>4</sup> Тіхий Ф. Розвиток сучасної літературної мови на Підкарпатській Русі / Перекл. з чеської Л. Белея та М. Сюська. – Ужгород, 1996. – С. 40.

<sup>5</sup> Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. Історично-релігійна монографія. – К.: Обереги, 1994.

<sup>6</sup> Карпенко Ю. Українська ментальність: палеолінгвістичне декодування /П/. Бог // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – № 10. – 2003. – С. 162.

шов серйозні підстави засумніватися у автентичності теоніма *Род*. Типовою дешевою підробкою під язичницьку старовину є дуже популярне нині ім'я богині *Берегиня*, яке нині багато хто пов'язує з дієсловом *берегти* та вважає її опікункою домашнього затишку, злагоди тощо. Насправді теонім *Берегиня* у кращому можна разі пов'язати з іменником *берег* та інтерпретувати його як назву русалки, тобто істоти жіночої статі, яку найчастіше можна стріти на березі, причому ця назва, як свідчить її повноголосна структура, постала, очевидно, уже в християнські часи, і не має нічого спільного із благородною місією збереження чого-небудь.

Сучасні прихильники методів ультра-патріотичного панславізму чеха В. Ганки продовжують і нині активно творити „одвічні слов'янські” імена-фальсифікати, аби в такий вельми сумнівний спосіб збагатити та урізноманітнити український язичницький іменника до рівня „світових зразків”. Так, наприклад, у повоєнний час український язичницький пантеон головним чином завдяки зусиллям рідновірів поповнився численними іменами божків. Лише найдавніший бог усіх слов'ян – *Сонцебог*, на переконання рідновірів, мав стільки імен – „*Бог, Сонце-Цар, Князь, Око Боже, Чадо Боже, Сонце Праведне, Сонце Красне, Сонце Трисвітле*; а також ще називався теонімами *Дажбог, Божич, Білобог, Ярило, Ладо, Купайло, Припикайло, Світовид*, що з ним не зрівняються ні Зевс, ні Юпітер. Окрім численних імень Сонцебога, у рідновірівському пантеоні з'явилися такі теоніми-неологізми: *Глас Оріїв, Дід-Ладо, Заребог, Земебог, Земенник, Кришень, Огнебог, Однорукий, Ондере, Припикайло, Ор, Отая, Орік, Паркун, Переплат, Седень, Суронж, Триглав, Турбог, Услад, Числобог, Змієнога Богиня, Карна, Канева, Магура* – „одне із імень Матері-Слави”, *Перуниця* – „жіноча пара Бога Перуна”, *Русалка* – „Богиня рослинної сили і водної стихії”. Причому, на переконання рідновірів, Русалок є 27 (тридцять се-стрінець) (*Полудниця, М'ятниця, Пшениця, Жалиця, Краса, Сливця та ін.*), *Стріча* – „Богиня доброї волі”<sup>7</sup>. Штучність

<sup>7</sup> Див.: Лозко Галина. Іменослов: імена слов'янські історичні та міфологічні. – К.: Сварог, 1998.

багатьох таких неотеонімів, чи квазітеонімів, – *Ондере, Триглав, Услад, Отая Змієного Богиня, Перуниця, Перунець* – настільки очевидна, що вони нагадують радше імена літературних героїв сучасних українських постмодерністів.

Багатством, хай рукотворним, дохристиянського іменника українців можна було б навіть пишатися як фольклорним витвором, якби він не був створений так похапцем, з таким одвертим ігноруванням та неприхованим незнанням найтипівіших законів історії української мови. Так, як „автентичні одвічні” імена, подаються повноголосні варіанти імен типу *Дорога, Дорогокуп, Дорогомил, Дорогосил, Здоровега, Переplat, Перенет, Пересвіт* разом з неповноголосними *Древослав, Здравомир, Златан, Златовлас, Златослав, Златоя, Представ*, причому перші могли постати на українському мовному ґрунті, але не раніше початку IX ст., а другі – це типові імена-церковнослов'янізми південнослов'янського походження. Навіть у назві „Велесова книга” форма *Велесова*, попри свою повноголосність, є неможливою для власне української чи загалом східнослов'янської фонетики, бо відомо, що праслов'янська сполука \**telt* рефлектується у \**tolot*, тому книга мала би бути *Волосова*, а не *Велесова*. Характерні південнослов'янські або західнослов'янські фонетичні риси притаманні для низки інших імен-новотворів, які позиціонуються як „широ українські рідновірські імена”, – *Богдаждь, Рожден, Слободан, Земебог, Земенник, Земислав, Земовит тощо*. Натомість справді давнє українське ім'я *Вячеслав* хибно кваліфікується як “український новотвір від чеського *Вячеслав*”<sup>8</sup> (причому, чомусь без апострофа) і байдуже, що чехи не мають імені *Вячеслав*, а лише сучасне *Václav* або старочеське *Veceslav*<sup>9</sup>.

Ще прикріше вражають спроби популяризаторів неоязичництва подати етимологію широко українських імен: славне князівське ім'я *Дір* усупереч найтипівішим законам словотвору

<sup>8</sup> Лозко Галина. Там само. С. 39.

<sup>9</sup> Knappová Miloslava. Jak se bude vaše dítě jmenovat? – Praha: Academia, 2006. – S. 271.



кваліфікується як похідне від *дiрка*. Те саме стосується спроб пов'язати ім'я *Леслава* з “улеслива”, а *Ольга* – з вигуком на позначення здивування або скорботи *оле!*<sup>10</sup>. Перший компонент *Жид*- в іменах-композиатах безпідставно виводиться від етнічного імені *жид*, а не від дієслівної давньоукраїнської основи *жьдати* – “чекати”. Вдавшись до примітивної псевдоетимології, варіанти християнського імені *Курило*, *Чурило* (від старослов'янського *КѠРИЛАЪ*) безпідставно пов'язують із українським апеллятивом *курава* – *Курило* – *народжений під час бурі (курави), сильного вітру*; або *Чурило* – ім'я пов'язане з образом духа *Чура. Митуса* – похідний варіант від християнського імені *Дмитро*, *Митько* перетворюється у псевдопоганське *Митусь* – *від мєсть* – *помста, подяка*. Важко збагнути мотивацію імені *Постник* як “*народжений у піст*”, хоча сама авторка такого пояснення визнає, що “*у язичницькій вірі пости відсутні*”. Навіть *Пенати* античного Риму, боги-охоронці дому, родини, у сучасних апологетів українського неоязичництва стали домовим Божеством у слов'ян, що замешкувало “*за піччю або на горищі хати*”<sup>11</sup>.

Масштаби та методика сучасного творення “одвічного іменника українців” добре репрезентує, наприклад, “Іменослов: імена слов'янські, історичні та міфологічні” (Київ, 1998) Галини Лозко. Тут, зі слів авторки, подано 2150 власне слов'янських імен людей, богів та міфологічних постатей, які через засилля чужої культури в Україні були на довгий час забуті, тому головна ідея книги – повернення до життя рідних етнічних імен”. Проте благі наміри укладачки словника не підтримуються її лінгвістичною кваліфікацією, бо не зрозуміло як, наприклад, можна вважати слов'янськими або рідними етнічними імена на зразок *Агатірс*, *Анахаріс*, *Аріант*, *Аріанейт*, *Генніль*, *Геракл*, *Ідантірс*, *Одоакр*, *Таргітай* або стверджувати, що ім'я *Златан* походить від старослов'янського *жолтий*. Сумнівно, що словник Г. Лозко поверне до життя серед українців запропоновані або утворені нею чи її однодумцями імена на зразок *Єрей*, *Єремис*, *Жук*, *Заєць*, *Зайда*, *Злидень*, *Змій*, *Квасура*, *Комонєбранич*, *Криворіг*, *Лазьник*, *Ліпоксай*, *Любмель*, *Непогода*, *Огленд*, *Припікало*, *Рекун*,

<sup>10</sup> Лозко Галина. Іменослов... С. 149, 158.

<sup>11</sup> Там само. С. 66, 74, 84, 89, 124.

*Столпосвіт, Упир, Чорт, Змія* та ін. Радше, навпаки. Така примітивна іменотворчість, що безпідставно називається питомо українською, спотворює українську духовну культуру та прищеплює легковажне ставлення українців до власних імен.

На явно запізнилу авторську йменотворчість у душі романтизму поч. XIX ст. явно хибує також і словник Василя Ірклієвського „Наші ймення, їх походження та значення” (Мюнхен, 1968), де автор, окрім традиційних українських християнських імен, подає значну кількість, як він каже, слов'янських, проте, чесно зазначаючи, що це новотвори. Так, лише на літеру „В” Василь Ірклієвський запропонував такі імена-неологізми, переважна більшість яких не має ніяких перспектив залучення до сучасного іменника українців: *Вдячнослав, Веселослав, Виномир, Відвертослав, Відвертославко, Відповіднослав, Вільнослав, Вірнослав, Віротвор, Вістослав, Вміломир, Вогнемир, Воєслав, Воєтвор, Вродливослав, Всевид, Врожеслав, Всесутослав, Всетвор*<sup>12</sup>.

Профанація дохристиянського періоду розвитку праукраїнської духовної культури під личиною неоязичництва, навіть коли вона реалізовується під ультрапатріотичними лозунгами, є очевидним анахронізмом, який підриває національні традиції українського назовництва й опосередковано сприяє глобальній уніфікації українського іменника.

Незважаючи на популярність практики клонування язичницьких імен-фальсифікатів серед певної частини українського суспільства, сучасний розвиток мовознавства дозволяє не лише ідентифікувати такі імена-новотвори, а й з належною достовірністю відтворити склад та найпоширеніші мотиви присвоєння імен серед пращурів українців у дохристиянську епоху. Оскільки в дохристиянські часи наші пращурі не мали писемності, то надійні свідчення про їхні дохристиянські імена можна знайти у тогочасних чужомовних хроніках, або ж мовознавці реконструюють форму та мотиви надання таких імен на базі українських прізвиць, прізвищевих назв та прізвищ як сучасних, так і зафіксованих у наших писемних пам'ятках християнської доби. Неоціненне значення при реконструкції

<sup>12</sup> Ірклієвський Василь. Наші ймення, їх походження та значення. Мюнхен, 1968. – С. 38–45.

дохристиянського іменника українців мають імена та традиції їх присвоєння в інших, зокрема південнослов'янських народів. Тут дохристиянський репертуар імен у подиву гідній повноті зберігся аж до ХІХ ст., що засвідчує, наприклад, „Спрски именослов” Велибора Лазаровића (Белград, 2001).

З дохристиянських, а відтак і дописемних часів до нас дійшли вельми скупі свідчення та лише фрагментарні факти щодо власних імен, якими в ті часи називалися пращурі українців. Найдавнішою фіксацією такого імені, очевидно, є всі підстави вважати ім'я антського вождя *Бож* чи *Боз* – „*nomine Boz*” – як його називає Йордан. Ім'я *Бож*, очевидно, є похідним варіантом від імен типу *Богуслав*, *Богдан* чи *Божидар*. Доля Божа була трагічною: після програної битви з остготами, яка відбулася у кін. 70 – поч. 80 рр. IV ст., за наказом Вінітара його разом із синами та 70 старшинами розіп'яли, однак завдяки Йорданові ім'я цього вождя дійшло до нас. Майже через двісті років, близько 550 р., Менадар фіксує ім'я ще одного пращура українців – *Мезамира*, „найвидатнішого серед антів”, якого підступно вбили авари<sup>13</sup>. На жаль, інших вірогідних фіксацій дохристиянських імен пращурів українців з доісторичної доби до нас не дійшло (імена легендарних *Кия*, *Хорива*, *Щека* та їхньої сестри *Либеди* не можна беззастережно вважати автентичними), однак сучасні мовознавчі методи дозволили вченим з високою вірогідністю реконструювати не лише склад дохристиянського іменника українців, а й мотиви присвоєння імен.

Нині достеменно відомо, що пращурі українців, як і всі інші тогочасні народи, використовували тільки одне ім'я, а звичних нині прізвищ чи імен по батькові у ті далекі доісторичні часи не існувало<sup>14</sup>. Розвиваючи тезу Юрія Карпенка, вважаємо за можливе стверджувати, що у дохристиянські часи власне ім'я людини було єдиним антропонімійним мега-класом, що об'єднував чи заступав сучасні власні імена, прізвиська, патроніми, андроніми тощо. Тобто онімійні значення та функції, які

<sup>13</sup> Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. І. – К.: Наук.думка, 1994. – С. 177, 180.

<sup>14</sup> Карпенко Ю. Динаміка українських особових імен // Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наукових праць. Слов'янська філологія. – Вип. 356–359. – Чернівці, 2007. – С. 285.

притаманні сучасним антропоніміїним класам власних імен, прізвиськ, патронімів, матронімів у дохристиянські часи були інтегровані тогочасними іменами. А це означає, що ім'я праукраїнця у дохристиянські часи не лише його називало-ідентифікувало-диференціювало серед одноплемінників, а й могло охарактеризувати (параметри такої характеристики нічим не обмежувалися), оцінювати або виступати магічним засобом впливу на долю, здоров'я чи життя найменованої особи.

Навіть побіжний погляд на дохристиянський іменник наших пращурів виявляє, що тогочасні імена різняться за структурою (одноосновні та двоосновні), специфікою онімного значення (характеристичні, побажальні) або оцінної конотації (здрібніло-пестливі, нейтральні та згрубіло-зневажливі). У цих відмінностях можна вбачати зародок майбутньої структуралізації системи дохристиянських імен на звичні нам антропоніміїні класи імен, прізвиськ, прізвищ, патронімів, матронімів, андронімів тощо.

У доісторичний період імена праукраїнців, як і сучасні їх прізвиська, присвоювали не лише немовлятам, а й, треба думати, підліткам, юнакам і навіть дорослим. Прикметно, що творення та вживання тогочасних імен ніким і нічим, окрім звичаїв, не регламентувалося. Відсутність письма, усталених обрядів наречення імені, державних інституцій, зацікавлених у точній та незмінній ідентифікації особи, – ніщо не перешкоджало тому, аби у дохристиянські часи одна й та ж особа протягом життя називалася двома-трьома або й більше власними іменами. Багатоіменність у дохристиянський період аналогічна до того, як нині одна особа може „нажити” собі кілька різних прізвиськ – у сім'ї, у школі, війську, серед однолітків-студентів, сусідів або односельців, а також серед колег.

Умовно дохристиянські імена українців можна поділити на дві групи: характеристичні та побажальні. Дохристиянські характеристичні імена розкривали особливості поведінки, вдачі, зовнішності, а також примітні обставини в житті денотата, тобто усе, що було незвичним, помітним

або важливим у конкретному колективі. А дохристиянські побажальні імена давалися з метою за посередництвом імені вплинути на долю його носія.

У дохристиянські часи характеристика денотата, віддзеркалена в його імені, могла бути найнесподіванішою. Так, наприклад, третій у сім'ї дитині могли дати ім'я *Третяк*, шостій – *Шестак*, сьомій – *Семак*, восьмій – *Осьмак* і т. д. Дівчину, що з'явилася на світ узимку, могли назвати іменем *Зима*, а ту, що народилася весною, – *Весна*. Хлопчика, що забарився з появою на світ, часто називали *Пізняком*, а *Томилом* чи *Томилою* називали дитину, пологи якої були особливо тяжкими.

Іменем батьки могли висловлювати і своє ставлення до нового члена сім'ї. Дитині, народження якої з нетерпінням очікували, давали ім'я *Бажан*, *Ждан*, *Жданко*, *Жадан*, *Любко*, *Кохан*, *Милаш*. У той же час дітей, поява яких була небажана, називали *Нелюб*, *Нелюбець*, *Неждан*, *Нерад*, *Немила*, *Нерада*, *Безжданко*, *Безрада*. Зовнішність, психічні або фізичні вади дитяти могли також впливати на вибір його імені. Малюків, що були невеликі на зріст, могли назвати *Малом*, *Малком*, *Мишишком*, *Малушею*, *Дрібком*, *Коротком*, *Комарем*, *Мухою*, *Блохою* і т. п. Дітей, що вражали своїм зростом та дужою поставою, називали *Величками*, *Дубами* тощо. Світлий або смуглявий відтінок шкіри найменованої особи також міг стати її характеристикою, відображеною у імені: світловолосих, руських називали *Біликами*, *Біланами*, *Білашами*, *Світликами*, а смуглявих – *Чорнишами*, *Чорнотами*. Непропорційно завеликі голова, ніс, губи людини породжували власні імена *Головач*, *Головань*, *Носаль*, *Носач*, *Губань*. *Тригубом* називали тих, хто мав заячу губу. Вередунів, плаксіїв та крикунів іменували *Плакса*, *Плаксивий*, *Крикун*, *Верещака*, а мовчунів – *Мовчан*, *Несміян*.

Побажальні дохристиянські імена були породжені тогочасними віруваннями українців. Наші пращури приписували окремим іменам здатність впливати на долю їхніх носіїв. Вважалося, що ім'я може оберекти дитину від

хвороби, смерті, лихого ока, хижого звіра чи іншого лиха, зробити її щасливою. Так, наприклад, дуже поширеними серед наших предків були імена *Продан*, *Куплен*, які давали дітям з охоронною метою – оберігати їх від хвороб та смерті, особливо у сім'ях, де часто вмирали діти. Даючи ім'я *Продан* чи *Куплен*, мати виконувала певний обряд: за суто символічну плату вона продавала своє дитя жінці, у якої діти росли здоровими та не хворіли. Після закінчення обряду продажу дитина знову поверталася у рідну сім'ю. Ритуал продажу дитини та присвоєння їй характеристично-побажального імені *Продан* чи *Куплен* повинен був обдурити злих духів, переконати, що дитина на ім'я *Продан* чи *Куплен* чужа у цій сім'ї. Народ вірив у дієвість обряду продажу дитини та магічну силу імен *Продан*, *Куплен*, тому ще навіть сьогодні подекуди в Українських Карпатах є цей давній народний звичай продажу дитини. Український дослідник Павло Чучка у 60-х роках ХХ ст. виявив кілька осіб, переважно жителів гірських районів Закарпаття, що мали офіційне ім'я по батькові *Проданович* або *Проданівна*. У неофіційному мовленні Закарпаття, за даними П. Чучки, навіть у середині ХХ ст. прізвисько *Продан* трапляється набагато частіше.

Крім імен *Продан* та *Куплен*, у сім'ях, де постійно вмирали діти, у дохристиянські часи немовлят часто називали іменами *Найден*, *Несин*, *Ненаш*. Такі імена давалися з метою переконати злих духів, що у сім'ї, де всі діти вмирають, живе чужа дитина – *Несин*, *Ненаш* або ж знайдена – *Найден*.

На відлякувальний ефект імені, утвореного від назв грізних звірів-хижаків, сподівалися батьки, коли називали дітей *Вовком*, *Ведмедем*, *Рисем* тощо. Вважалося, що грізне ім'я відлякуватиме всяку нечисть, яка могла б зашкодити або навіть загрожувати життю та здоров'ю його носія. Цю думку авторитетно підтверджує видатний сербський просвітитель Вук Караджіч, який також народився у сім'ї, де вмирали діти, тому й був названий *Вуком*, тобто сербським відповідником українського дохристиянського імені *Вовк*,

про що він говорить у відомому „Словнику сербському...”: „Якщо у котроїсь жінки вмирають діти, тоді новонародженому дають ім'я *Вук* (сербський апелятив *вук* „вовк” – *Л. Б.*), бо вважається, що померлих дітей звели відьми, а на вовка відьма уже не посміє нападати”<sup>15</sup>. Прикметно, що ім'я *Вук* та похідні від нього варіанти (в тому числі й жіночі) були дуже популярними серед сербів навіть у ХІХ ст., бо лише словник В.-С. Караджіча фіксує більше 20 таких імен: *Вукадин, Вукајко, Вукал, Вукан, Вукана, Вукас, Вукац, Вукач, Вукелья, Вукић, Вукман, Вукмиль, Вукмир, Вукмира, Вуковоје, Вукосав, Вукосава, Вуксан, Вукиша, Вучан* та ін.<sup>16</sup>. Серед українців також, очевидно, аналогічні утворення були не менш популярними, бо про це свідчать сучасні українські прізвища на зразок *Вовк, Вовкай, Вовкан, Вовканець, Вовканинець, Вовканич, Вовкогін, Вовкулич, Вовкун, Вовчак, Вовченко, Вовчик, Вовчок, Вовчук* тощо.

У дохристиянській Русі-Україні вважалося, що вдало підібране ім'я здатне впливати на здоров'я, апетит, сон, ба навіть характер та долю дитини. Здоровою дитина буде рости тоді, коли їй дати характеристично-побажальне ім'я *Здоровко*, а щасливою, коли матиме ім'я *Щасний*. Розум дитині принесе ім'я *Розумник*. Щоб немовля добре спало, йому давали ім'я *Сон*.

Разом з тим, за давніми віруваннями, батьки могли забезпечити своїм дітям добре здоров'я та щасливу долю, давши їм навмисне погане ім'я. Наші предки були переконані, що гарним і вродливим буде син *Некрас, Некраш*. Добрий апетит і здоров'я дитини забезпечать імена *Неїло, Худко, Худаши, Зав'ялко*. Дитина буде добре спати, коли матиме ім'я *Безсон*, а син буде хоробрим, якщо його назвати *Страхом*. Щастя, радість та всілякі гаразди синові чи дочці принесуть імена *Невдача, Горе, Неспокій, Клопіт, Кривда, Смуток*. Наші предки думали, що погане ім'я не привертатиме до дитини злих духів, а тому син чи дочка виростуть здоровими і щасливими.

<sup>15</sup> Караціћ Вук Стеф. Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима. Чврто државно издање. – Београд, 1935. – С. 81.

<sup>16</sup> Там само. – С. 82–83.

Серед наших предків панувала думка, що вдало підібране ім'я не тільки оберігає дитину від злих духів, але воно здатне навіть впливати на народжуваність. Якщо батьки вже більше не хотіли, аби в них народжувалися діти, то найменшому синові чи дочці давали ім'я *Ненад, Ненада, Нетреба, Нема, Доста*. Із таких міркувань новонародженого могли назвати *Мізинецем*. Оскільки мізинець – найменший і останній палець на руці, то батькам хотілось, щоб і дитина з характеристично-побажальним іменем *Мізинець* залишалась у сім'ї наймолодшою.

До побажальних дохристиянських імен, генеза яких сягає праіндоевропейської доби, є всі підстави зарахувати складні імена, або імена-композиції, на зразок *Борислав, Доброслав, Країслав, Славомир, Станіслав, Святополк, Ярополк* тощо. Дотепер ученими виявлено близько 200 таких імен, причому кожне з них має по кілька похідних варіантів – напр.: *Станимир – Станко, Станило, Станець, Станчик, Станчул, Станець, Стано, Старченя, Станча, Станша, Мирко, Мирута, Мирча, Мирун, Мируша, Мираш* та ін., кожен з яких міг вживатися самостійно.

З-поміж українських дохристиянських побажальних імен-композицій вирізняється група утворень, у структурі яких є компонент *-бог-*, більшість з них і донині активно вживається в українській та інших слов'янських мовах: *Молибог, Хвалибог, Мстибог, Помстибог, Богубож, Богдан, Богдана, Богдар, Богумил, Богуслав*; болгарське *Богомир*; чеські *Bohdal, Bohodal, Bohudaž, Bohobud, Bohol'ub, Bohuchval, Bohumest, Bohumsta, Bohosúd, Bohovlast*; словацьке *Božetech*; хорватські *Božidar, Božislav, Boživoj* та ін. На жаль, українські пам'ятки, як і пам'ятки інших слов'янських народів, не містять надійних свідчень про мотиви та обставини присвоєння таких імен, бо, як зазначає М. Худаш, у писемну добу вибір імен-композицій спирався переважно на традиції<sup>17</sup>. Однак аналіз структури імен-композицій типу *Богдан* та

<sup>17</sup> Худаш М. А. З історії української антропонімії. – К.: Наук. думка, 1977. – С. 163.



реконструкція їх доонімної семантики дають підстави стверджувати, що вони були своєрідними звертаннями чи то вдячними, чи то благальними, чи то побажальними, які адресувалися Богові.

Ангалогічними до слов'янських імен-комполітів з компонентом – *бог-* є утворення з основою *свят-*. Праслов'янське *\*svet-* з первісним значенням “великий; сильний”, що цілком узгоджувалося з традиційними уявленнями про Бога, та з подальшим розвитком семантики морфеми *\*svet-* до „святий” можна вважати одним із давніх слов'янських евфемізмів на позначення Бога. Пор.: *Святослав* – „славний у Великому, Сильному (Бозі), або той, хто славить Великого, сильного (Бога)”, *Святополк* – „великий, сильний (Божий) воїн” тощо.

Інші українські імена-комполіти, у структурі яких відсутні компоненти – *бог-* або *свят-*, також, очевидно, можна розглядати як звертання до Бога, з проханнями обдарувати носія імені певною рисою характеру або забезпечити йому певні життєві гаразди: *Борислав* – „хай бореться за славу”, *Боривой* – „хай буде завзятим воїном”, *В'ячеслав*, *Вацлав* – “хай має більше слави”, *Володимир* – „хай панує над світом”, *Мирослав* – „хай славить мир”, *Станіслав* – „хай зміцнить славу” тощо. Прикметно, що самої згадки про Бога, навіть евфемізованої, структура цих імен не містить, проте тут, як правило, виступає дієслівна форма імператива (брани-, бори-, слав- тощо), що виконує функцію звертання, а звертатися з просьбами-благаннями можна було лише до Бога, як це маємо у молитві „Отче наш...” – „Хліб наш щоденний *Даждь* (*дай*) нам сьогодні...”.

Разом з тим треба відзначити, що не завжди чітко можна розмежувати характеристичні та побажальні дохристиянські імена. Так, наприклад, імена типу *Куплен*, *Продан* вважаються побажальними, бо їх присвоєння супроводжувало символічно-магічне дійство продажу-купівлі найменованої дитини, яке мало на меті обдурити, дезорієнтувати злих духів, що хотіли шкодити носієві нового імені *Продан* чи *Куплен*. Однак саме імена *Продан*,

*Куплен* у контексті магічного ритуалу купівлі або продажу є засобом характеристики носія імені, точніше неправдивість характеристики виступає підґрунтям марновірства у силу імен *Продан* та *Куплен*. Такий же симбіоз ознак характеристикних та побажальних дохристиянських імен притаманний і для більшості побажальних імен – *Найден*, *Безсон*, *Худко*, *Смукот*, *Кривда*, *Горе*, *Некрас* тощо, адже марновірство, ворожіння, пов'язані з надаванням цих імен, базувалися на їх характеристичному потенціалі (правдивому або навмисно викривленому).

Іншою важливою прикметою дохристиянського іменника українців була наявність у його реєстрі базових імен, зокрема праіндоевропейського походження, та численних похідних варіантів, що втратили прозорість мотивації, а їх доонімна семантика перестала бути зрозумілою для тогочасних користувачів. Проте вони й надалі залишаються у дохристиянському антропоніміконі, виконуючи, очевидно, функцію не індивідуальної власної назви особи, а родових прізвищ. З часом кількість таких дохристиянських імен, мотивація та доонімна семантика яких уневиразнювалася, суттєво збільшувалася, що мало визначальний вплив як на збереження таких нехристиянських імен в антропоніміконі українців християнської доби, так і на процес структурування окремих антропонімічних класів, зокрема прізвищ та прізвищевих назв українців.

Дохристиянські імена, зокрема побажальні, що побутували серед наших пращурів у дохристиянські часи, показують примітивність та асистемність анімістичних вірувань, з допомогою яких прагнули вплинути на долю найменованих осіб. Разом з тим варто наголосити, що серед імен праукраїнців невідомо жодного, яке засвідчувало б посвяту найменованої особи котромусь поганському божку, тоді як у античних язичників – римлян та греків – такі імена не рідкість. Напр.: *Аполлінарій* від лат. *Apollinarius* – „Аполлонів, той, хто належить грецькому божкові Аполлону”; *Діана* від лат. *Diana* – “давньо-

римська богиня полювання”; *Дмитро* від д.-гр. Δημήτριος [Dēmētrios] – „той, хто належить богині Деметрі; Деметрин”; *Іраклій, Гераклій* від д.-гр. Ηράκλειος – „той, хто прославляє богиню Геру”; *Зінаїда* від д.-гр. Ζηναΐδος – „подібна Зевсові”; *Зіновій* від д.-гр. Ζηνοβίος – „той, хто живе для Зевса”; *Мартин, Мартиніан* від лат. Martinus – “Марсів; той, хто посвячений давньоримському божкові Марсові”; *Сидір* від д.-гр. Ἰσίδωρος [Isidōros] – „дар єгипетської богині сонця Ізиди”; *Януарій* від лат. Januarius “Янусів; той, хто належить давньоримському божкові Янусові” тощо. У цьому ми й вбачаємо докорінну відмінність грецьких, римських, язичницьких, або поганських імен та дохристиянських імен наших предків<sup>18</sup> Дохристиянський іменник українців не виявляє впливу язичницького пантеону: жодне з відомих нині автентичних дохристиянських праукраїнських імен не давалося на честь котрогось із поганських божків, що дає підставу стверджувати про радше їх побутовий, ніж язичницько-релігійний характер. Зрештою, у цьому немає нічого дивного, бо цілеспрямовано українське язичництво почав творити лише князь Володимир у 980 р., коли наказав поставити перед княжим дитинцем скульптури поганських божків. Перебуваючи під потужним тиском авторитету християнства, а також юдаїзму та ісламу, у Києві спочатку було прагнути терміново трансформувати, розвинути узус місцевих вірувань у язичницьке віровчення. Не випадково саме у цей час (983 р.) історичні джерела зафіксували єдиний факт спроби принести в жертву поганському божкові людину: у власній хаті живцем спалили київських християн-варягів Феодора та Івана. Проте

<sup>18</sup> Традиційна українська апелювативна лексика та фразеологія також дають чимало переконливих фактів на користь протомонотеїстичної релігійної свідомості пращурів українців у дохристиянську добу. Так, дохристиянських часів сягають українські апелювати багатий, багаття, багатство, убогий, небіжчик, неборак, зубожити, небога, збіжжя, небіж, бігме та ін., що позначають стрижневі поняття у світобаченні наших пращурів, та які утворені від морфемі -бог-, і подібно, як і імена-композиції з -бог-, свят-, своєю внутрішньою формою вказують, що лише Бог є джерелом багатства й убогості, життя і смерті.

кампанія державного оязичнення Русі-України раптово і безславно завершилася через кілька років, у 988 р., коли поганських божків потопили в Дніпрі.

Проте, як це не дивно, саме церква створила підґрунтя для майбутнього ренесансу язичництва. Ретельно фіксуючи всі факти гріховної поведінки пастви: ворожбу, вшанування різних безтілесних та безіменних істот – русалок, мавок, водяників, лісовиків, недоречні веселощі чи послаблення моралі, – словом, явища, яких, зрештою, і нині не бракує у повсякденному житті сучасного українця-християнина, церковні проповідники щедро наводили паралелі із античним язичництвом, чим мимоволі спричинили до безпідставного переоцінювання рівня язичницьких вірувань наших предків. А, як відомо, язичництво римлян I–III ст. та киян X–XIII ст. – явища незіставні.

У доісторичні часи наша система власних імен мала рідну мовно-культурну базу. Це означає, що слова, які завдяки онімізації набували статусу власного імені, з походження були слов'янськими, хоча генеза багатьох з них могла сягати й праїндоевропейської доби. І лише у IX ст. усе помітнішим стає присутність у іменнику давньої Русі-України варязьких імен, що легко пояснюється активністю переселення варягів-скандинавів на наші землі: „*Аскольд*, *отож*, і *Дір* zostались удвох у городі цьому (Києві – *Л. Б.*), і зібрали багато варягів, і почали володіти Полянською землею” („Літопис руський”). Описуючи Олегове посольство до візантійського імператора 912 р., літописець називає такі варязькі імена: *Карл*, *Ингельд*, *Фарлоф*, *Вермут*, *Рулав*, *Гуди*, *Руальд*, *Карн*, *Фрелав*, *Руар*, *Актуву*, *Труан*, *Лідул*, *Фост*, *Стеמיד*. Хоча проф. Д. Чижевський оцінює кількість запозичених скандинавських слів двома-трьома десятками, „та й то рідко вживаних, почасти вже втрачених мовою”<sup>19</sup>, проте імена-германізми в іменнику давньої Русі-України IX ст., зважаючи на ви-

---

<sup>19</sup> Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). – Тернопіль: Феміна, 1994. – С. 38.

сокий соціальний статус їх носіїв, стають помітним впливовим чинником у його розвитку. Навіть якщо вважати дискусійними спроби пов'язати питомо українські імена *Володимир*, *Святослав* зі скандинавськими *Вольдемар*, *Сфендостлав* (останній варіант іменні київського князя саме так подає акад. А. Кримський як відповідник грецького *Σφενδοσυλάβος* у перекладі відомої праці К. Багрянородного „Про народи”<sup>20</sup>, то незаперечним фактом є входження в основний фонд українського іменника варязьких з походження імен *Олег*, *Ольга*, *Ігор*, *Гліб*, *Івор*, *Рюрик*. Щоправда, акад. В. Скляренко такі імена доби Русі-України, як *Рюрикъ*, *Синеусъ*, *Труворъ*, *Игоръ*, *Адунъ*, *Алданъ*, *Аминодъ*, *Боричъ*, *Веремуд*, *Иворъ*, *Карнъ*, *Кары*, *Куци*, *Моны*, *Руаръ*, *Синко*, *Стиръ*, *Тилен*, *Труанъ*, *Туадъ*, *Тудко* вважає кельтськими за походженням<sup>21</sup>.

Попри тривалі та вельми тісні контакти – торгіві та воєнні – з численними племенами половців, хозарів та печенігів, чорних клобуків іменник українців дохристиянської доби запозичив від цих народів лише кілька власних імен, що найчастіше знаходимо у фольклорних текстах, – *Боян*, *Коб'як*, *Редедя*, які не стали поширеними серед українців.

Як бачимо, серед імен, які нині багато хто вважає дохристиянськими або язичницькими, є чимало штучно утворених псевдоязичницьких імен. Подача таких імен-клонів, що постали лише у ХІХ–ХХ ст., як автентичних утворень з дохристиянської доби не лише фальсифікує українську історію, а й штовхає на манівці сучасну духовну культуру українців, маргіналізує її у загальноєвропейському контексті. Що стосується автентичних дохристиянських імен, то вони, безперечно, є цінним надбанням духовності наших пращурів, проте більшості з них не судилося пережити свою епоху. Тому перш ніж популяризувати

<sup>20</sup> Див.: Кримський А., Шахматов О. Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'ятників письменної старо-українщини ХІ–ХVІІІ вв. – К.: Друкарня Укр. акад. наук, 1924. – С. 135.

<sup>21</sup> Скляренко В. Г. Русь і варяги. Історико-етимологічне дослідження. – К.: Довіра, 2006. – С. 60.

серед сучасних українців дохристиянські імена, у випадку кожного конкретного імені треба ретельно зважити, як воно впишеться у сучасний культурно-мовний контекст, чи відповідає воно найелементарнішим естетичним вимогам, які висуваються перед сучасними іменами українців. Так, наприклад, імена типу *Злидень, Змій, Баян, Біс, Блуд, Голик, Горох, Грім, Жук, Заєць, Зайда, Коза, Крикун, Кучма, Лось, Міняйло, Міх, Паликопа, Стук, Сухий, Упир, Хліб, Чорт, Шишка, Ящер* тощо через надмірну прозорість доонімійної семантики не мають особливих перспектив у порівнянні з традиційними, християнськими з походження іменами, які українські ультрапатріоти називають „дивовижною мішаниною імен, прізвиськ, кличок, але й просто безглузких каламбурів, вживаних у різні часи в Ізраїлі, Греції та Римі”<sup>22</sup>. І справа тут не стільки в мовній належності самого імені, скільки у його автентичності та етнокультурному середовищі, в якому воно побутує. Адже первісна дохристиянська мотивація імен типу *Заєць, Крикун* або *Упир, Чорт* давно втрачена, а в сучасному суспільстві такі імена через омонімічність їх з відповідними апелятивами *заєць, крикун, упир, чорт* та прозорість доонімійної семантики можуть сприйматися лише як образливі прізвиська-курйози. Щоб повернути в національний іменник українців їх давні дохристиянські імена, необхідно відновити дохристиянський культурно-історичний узус, в якому вони побутували. А ймовірність та доречність реалізації такого завдання може викликати лише посмішку.

Однак це аж ніяк не означає, що сучасні українці мають соромитися або відмовитися від спадщини з дохристиянського іменника. Ціла низка імен-комполітів, а також похідних від них варіантів варті того, щоб посісти гідне місце у сучасному іменнику українців. Реєстр традиційних для українців імен дохристиянського походження – *Богдан, Борислав, Борис, Володимир, Всеволод, Мирослав, Мстислав, Ростислав, Станіслав* та ін. – мають поповнити втрачені або новостворені імена та іменні варіанти *Блажко, Велес-*

---

<sup>22</sup> Лозко Г. Цит. пр. – С. 8.

лав, Гойко, Душан, Зореслав, Любко, Людомир, Мирко, Радко, Святко, Святобор, Славко, Станко, Славута, Ярко та ін. Їх онімне значення затемнено, а структура не лише ідеально відповідає нормам української літературної мови, а й породжує позитивні асоціативні зв'язки та виражає конотацію автентики й старовини. Своє вагоме слово у популяризації дохристиянської спадщини у сфері іменника українців також сказали сучасні українські письменники, кіномитці, журналісти. Однак і тут не треба забувати про ретельну лінгвістичну експертизу, аби не переконувати увесь світ, що саме Україна є батьківщиною лебедів або, як іронізував Остап Вишня, „першу людину звали Остап /.../, а його жінку – Чорноброва Галя”.

## ■ Чи була насильницькою християнізація українського іменника?

В українській та слов'янській ономастиці загалом утвердилася думка про непримиренну боротьбу церкви з дохристиянськими, слов'янськими за походженням іменами, яка, на думку багатьох, навіть не потребує доведення: в результаті безкомпромісної та нещадної боротьби церкви проти питомо слов'янських дохристиянських імен серед українців, як і в інших слов'янських народів, утвердився чужомовний християнський іменник. Так, в академічному виданні „Історія української мови. Лексика і фразеологія” стверджується, що язичницькі імена довго протиборствували християнським<sup>23</sup>. Про сутичку між традиційними слов'янськими та новішими християнськими іменами говорять словацькі дослідники М. Майтан та М. Поважай<sup>24</sup>. Ще категоричніше висловлюється російський учений В. А. Ніконов, який заявляє, що „протягом семи століть століть церква не могла винищити російські (тобто язичницькі – *Л. Б.*) імена: запекла боротьба тривала від X по XVII ст.”<sup>25</sup> Не поступається радикалізмом у своїх оцінках і відомий український ономаст Павло Чучка, який стверджує, що “східна православна церква виявилася у цій війні (з дохристиянськими іменами – *Л. Б.*) найагресивнішою, оскільки вона на Русі рано утвердилася як державна релігія. Інші слов'янські регіони, наприклад, Польща, Чехія, Хорватія, Словенія, до яких вплив православної церкви не доходив, зуміли дотепер зберегти сотні, а то й більше язичницьких

<sup>23</sup> Історія української мови. Лексика і фразеологія. – К.: Наук. думка, 1983. – С. 597.

<sup>24</sup> Majtán M., Považaj M. Meno pre svoje diet'a. – Bratislava: Obzor, 1998. – S. 14.

<sup>25</sup> Никонов В. А. Русская адаптация иноязычных личных имен // Ономастика. – Москва: Наук, 1969. – С. 54.



імен слов'янського походження для використання їх як повноцінних знаків офіційного іменування громадян. А найповніше з-поміж усіх слов'ян зберегли автохтонні слов'янські імена серби, македонці та болгари, оскільки в роки турецького панування на східних Балканах православно церква не мала статусу державної релігії<sup>26</sup>.

Якщо абстрагуватися від панславістської чи то атеїстично-комуністичної інерційності таких тверджень, то, на перший погляд, може здатися, що вони не позбавлені логіки: явища чужої, неслов'янської культури – християнські імена, давньоєврейські, грецькі або латинські за своїм походженням – змогли витіснити питомослов'янську дохристиянську систему власних імен людей, що успішно функціонувала, не інакше, як лише шляхом безкомпромісної боротьби. Однак ретельніший аналіз взаємодії між підсистемами автохтонних та чужомовних імен в Русі-Україні періоду її християнізації заставляє нас щиро засумніватися в обґрунтованості таких тверджень. Перш ніж твердити, що церква безкомпромісно боролася з дохристиянськими іменами з метою утвердити християнські, треба довести, що дохристиянські та християнські імена на час християнізації Русі-України були рівнозначними, тобто не лише функціонально близькими або тождними, а й мали ідентичні виражальні можливості, бо лише за таких обставин вони могли жорстко та безкомпромісно конкурувати на здобуття певного статусу в тогочасному ономастиконі українців. Однак дохристиянський та християнський іменники є не просто незіставними,

<sup>26</sup> Чучка П. Повернімо нашим дітям рідні імена // Науковий збірник "Бойківщина". – Т. 2. – Дрогобиць-Трускавець, 2004. – С. 326. На нашу думку, нема найменших підстав пов'язувати збереження слов'янських дохристиянських імен із репресіями або державним статусом церкви. До прикладу, в іменнику чорногорців приблизно такий же високий відсоток автохтонних з походження слов'янських імен, як і в сербів, хоча сама Чорногорія, принаймні значна її частина, ніколи не була під турецьким гнітом, а вплив православної церкви тут був найсильнішим з-поміж усіх слов'ян: Чорногорія, як відомо, від початку XVI ст. і аж до XIX ст. була чи не єдиною у світі своєрідною християнською теократичною державою, місцевий митрополит здійснював і світську владу. Однак це ніяк не вплинуло на високу питому вагу слов'янських з походження імен у національному іменнику.

а й цілковито відмінними феноменами духовної культури. Якщо реєстр дохристиянських імен був практично не кодифікованим та кількісно практично необмеженим і, як вважають антропологами, міг налічувати кілька тисяч одиниць, то християнські імена творили жорстко кодифіковану систему канонічних імен, яка на перших порах християнізації Русі-України нараховувала близько чотирьох сотень імен. Дохристиянські імена українців були, як правило, рідномовні за походженням, а християнські – чужомовні. Рідномовна природа дохристиянських імен забезпечувала прозорість їх доонімної семантики та потужний характеристичний потенціал. Чужомовне походження християнських імен цілковито затемнювало їх доонімну семантику та повністю редукувало характеристичні можливості. Дохристиянські імена відзначаються численністю мотивів присвоєння, причому ці мотиви мають прагматичний, побутовий або характеристично-побажальний характер. Усі християнські імена присвоюються за універсальним мотивом – раз і назавжди надати дитині за посередництвом канонічного імені, яким вона охрещена, небесного заступника, який буде опікуватися долею свого земного тезка, а також засвідчити належність носія імені до християнської громади. Дохристиянські імена надавалися у родинно-побутовій обстановці, причому за життя одна особа могла називатися кількома різними іменами, тоді як християнські – у церкві під час урочистого чітко регламентованого богослужіння. Дохристиянські імена вибирали рідні, близькі чи знайомі денотата з огляду на їх характеристичні або магічно-побажальні можливості, тоді як права вибору християнського імені батьки найменованої особи позбавлялися, воно переходило до священника або кумів, а сам мотив вибору був таємничо-сакраментальний. Дохристиянські імена українців не вирізнялися з-поміж решти рідномовної лексики, тоді як чужомовність християнських імен була більш ніж очевидною. Дохристиянські імена функціонували спочатку (до християнізації Русі-України) виключно, а зго-

дом – головним чином у народнорозмовному мовленні та усній формі. Християнські імена навпаки зроджуються у сфері писемної традиції церковно-конфесійного стилю тогочасної літературної мови. Очевидна функціонально-стилістична, структурно-семантична асиметрія дохристиянських та християнських імен, на нашу думку, є свідченням та гарантією їх паралельного вживання не лише у період християнізації Русі-України, а й у християнській Україні. Паралельне стилістично регламентоване функціонування дохристиянських та християнських імен стало потужним каталізатором структуралізації тогочасного антропонімікону через формування антропонімних класів власних імен, прізвиць, прізвищевих назв тощо.

Ми погоджуємося, що церква у процесі християнізації Русі-України доклала титанічних зусиль для інкультурації свого іменника на українському етнокультурному ґрунті, однак ці зусилля аж ніяк не були скеровані проти дохристиянських імен, тобто на їх заборону, а зосереджені на глибше знайомство з християнським віровченням, у т. ч. і тій його частині, що стосується іменевжитку християнина. Із появою християнських імен дохристиянські імена українців зберігають по суті незмінною свої структуру, мотиваційну базу та функціональне навантаження, тобто залишаються основною неофіційною власною назвою особи. Натомість християнські імена приносять із собою в український антропонімікон стилістичну здиференційованість по осі неофіційне, нецерковне ім'я – офіційне, церковне, здобувши статус першого офіційного іменування українців. Саме християнство, яке прийшло на українські землі разом з писемністю, літературною традицією, спричинилося до стилістичної диференціації у сфері тогочасного іменника, чим і забезпечило тривале стилістично диференційоване, безконфліктне функціонування дохристиянських та християнських імен.

Церковно-офіційний статус імені особи середньовічної доби, звичайно, відрізняється від розуміння офіційного статусу імені в модерному суспільстві. Однак незаперечні вияви кодифікації – чітко регламентований реєстр

імен, їх структури, а також мотиви та обряд їх присвоєння і т. п., – на нашу думку, дають підстави говорити про саме офіційний чи протоофіційний характер функціонування християнських імен, який забезпечувала не держава, а церква. Така функціонально-стилістична спеціалізація, що намітилася в Русі-Україні вже на початках паралельного вживання дохристиянських та християнських імен, унеможливила сплановану та безкомпромісну боротьбу з дохристиянськими іменами після охрещення Русі-Україні, про яку так часто йдеться як у науковій, так і науково-популярній літературі. Адже християнські імена функціонували у церковній сфері, куди дохристиянські імена не допускалися, а в неофіційно-побутових сферах, зокрема на зорі християнської епохи, християнські імена практично не вживалися, бо там і надалі панували традиційні дохристиянські імена-прізвиська. Ця ситуація дуже нагадує нинішню ситуацію з дуалізмом прізвищ та прізвиськ: з появою прізвищ на початку ХІХ ст. ні з боку держави, ні церкви – нікому навіть не спало на думку повести рішучу боротьбу з прізвиськами. З прізвищ 10 рядок й замінити иськами ніхто не боровся, не бореться і боротися не буде, хоча далеко не кожному носію вони до вподоби. Адже прізвиська мають окрему, чітко регламентовану сферу побутування, специфічну джерельну базу, виражальні та оцінні можливості, які ніде не накладаються на відповідні характеристики прізвищ.

Обґрунтованість таких міркувань підтверджує той факт, що у Русі-Україні князівської доби навіть офіційні особи (князі, бояри), які, звичайно, були християнами, поза церквою продовжують іменуватися давніми дохристиянськими іменами. Лише невелике коло фахівців може, наприклад, назвати християнські імена не лише дітей Володимира Великого – *Доброніги, Позвізда, Станіслава, Судислава*, що народилися вже після офіційного охрещення Русі-Україні, а й великих київських князів *Ярослава, Святополка, Володимира* Мономаха та багатьох інших. В українських джерелах ХІ–ХІІ ст., що творилися, як пра-

вило, духовними особами, дуже поширеними були формули іменувань на зразок „въ крещении *Йосифъ*, а мирски *Владимиръ*” (1056 р.), „нареченный в крещении *Василии*, руським именем *Владимиръ*” (1096 р.), „князь *Михайло*, зовомый *Святополкъ*” (1113 р.), „*Константинъ*, а мирскы *Добрило*” (1164 р.) та ін. У наступні століття (XIII–XVI ст.) формули іменувань українців дещо видозмінюються, до їх складу входять апелятиви *инако*, *или*, *alias* „або”, *dictus* ”званий”, *in domo olim* „іноді вдома” та ін., хоча вони передбачають і надалі використання колишніх дохристиянських імен: *Митко или Малишъ*, *Максимъ инако Владъ*, *Alexander cum in domo olim Nyezgodia*, *Iohannes dictus Russok* та ін.<sup>27</sup> Широке, нічим не обмежене вживання дохристиянських імен літописцями-монахами заставляє нас щиро засумніватися в тому, що церква вела безкомпромісну боротьбу з традиційними дохристиянськими іменами українців. Навпаки, дохристиянські імена з їх практично необмеженими характеристичними можливостями стали чи не єдиним онімним засобом характеристики денотата, оскільки чужомовні з походження християнські імена із затемненою доонімною семантикою зовсім були позбавлені характеристичного потенціалу або ж він був зведений до мінімуму.

На початковому етапі християнізації Русі-України паралельне вживання дохристиянських та християнських імен спричинилося до структурування антропонімійного простору: християнські імена стають основною офіційною (церковною) власною назвою особи, що виконує передусім номінативну функцію, а дохристиянські імена-прізвиська функціонують в усіх позацерковних сферах та виступають основним онімійним засобом характеристики денотата, а також можуть виражати ставлення мовця до найменованої особи. Чітка диференціація сфер побутування дохристиянських та християнських імен, а також спеціалізація їх стилістичних можливостей стали підґрунтям для формування сучасних антропонімійних класів власних імен

<sup>27</sup> Демчук М. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст. – К.: Наук. думка, 1988.

людей та прізвиськ. Показово, що на Балканах паралельне побутування християнських та нехристиянських імен широко фіксують у середині ХІХ ст. За словами В. Караджіча, у Герцеговині та Чорногорії багато людей має ще одне ім'я, окрім хрещеного, яке там називають *надимак* (І. І. Толстой у „Сербскохорватско-руском словаре” перекладає надимак як „прозвище; кличка”<sup>28</sup>). Такі „*надимаки*” можуть бути двійки: одні надають дітям у колі сім'ї, а інші – поза сім'єю, найчастіше для насмішок. Причому, як свідчить В. Караджіч, у Чорногорії та Герцеговині „*надимаками*” людина називається, пишеться, надимаком йменується і в піснях, тому для багатьох поза сім'єю та ріднею її хресне ім'я слабо відоме<sup>29</sup>. Однак традиція багатойменності виявилася серед сербів надзвичайно живучою. Через сто років, у 40-х р. ХХ ст., серби, як свідчить Т. Вуканович, „дуже часто змінюють власні імена. Причиною заміни імені може бути хвороба, бажання захистити дитину або прагнення висловити свою любов, тому *Боголюб* називають *Мішом*, *Велізара* – *Дікулом*, *Божідара* – *Мійом*”<sup>30</sup>. А В. Лазарович називає випадок, коли один селянин у др. пол. ХХ ст. мав аж три імені: „*Слободан* (хресне), *Відоє* (захисне), а „коли у селі питали, як його звати, то батьки вгадали ще одне ім'я – *Мілова*”<sup>31</sup>. Прикметним у наведених фактах є те, що дво- або навіть багатойменність особи могла з'являтися на базі імен виключно слов'янського походження. Тому, на наше переконання, ці й подібні факти, так щедро зафіксовані у слов'янській ономастиці, заставляють нас не використовувати факт двійменності в українській антропонімії як аргумент на користь запеклого дво- або рідномовних та чужомовних християнських імен.

Паралельне функціонування християнських та дохристиянських імен у ХІ–ХVІІІ ст. було настільки природним, що у статусі нецерковного найменування особи

<sup>28</sup> Толстой И. И. Сербскохорватско-русский словарь. – Москва: Русский язык, 1982. – С. 275.

<sup>29</sup> Карацич Вук Стеф. Цит. пр. – С. 399.

<sup>30</sup> Вуканович Т. Лична имена код Срба // Гласник Етнографског музеја. – Књ. 15. – Београд, 1940. – С. 71.

<sup>31</sup> Лазарович В. Српски именованослов. – Београд, 2001. – С. 55.

з виразними характеристичними можливостями постала ціла низка утворень на зразок *Неділя, Неділько, Понеділок, Середа, Субота, Ангел, Апостол, Йордан*, які вказували на час народження дитини або увиразнювали характерну рису її вдачі, та, що головне, вже були мотивовані християнськими реаліями, а тому нема найменших підстав зараховувати такі імена до числа слов'янських язичницьких (дохристиянських, автохтонних) імен, як це робить більшість дослідників української історичної антропонімії. Більше того, існування українських імен типу *Неділя, Неділько*, які функціонували у ролі традиційних українських характеристичних імен, виступає ще одним серйозним аргументом, що спростовує тезу про непримиренну боротьбу церкви з традиційними дохристиянськими іменами українців.

Як бачимо, системи дохристиянських та християнських імен українців докорінно відрізнялися за структурними, семантичними, ономасіологічними та функціональними ознаками, однак такі відмінності не мали взаємовиключного характеру, а тому вони не могли послужити причиною репресивних заходів з боку церкви стосовно дохристиянських імен. Поява християнських імен не спричинилася до боротьби з дохристиянськими, а зумовила структурування антропонімного простору, що знайшло свій вияв у трансформації дохристиянських імен у антропонімні класи прізвиськ та прізвищевих назв, а християнські імена стали основою антропонімного класу власних імен українців. Тому не можна погодитися з проф. П. Чучкою, який стверджує, що масове видалення з офіційного (а згодом і побутового) вжитку кількох тисяч язичницьких імен давніх слов'ян і запровадження на їх місце кількох сотень імен візантійсько-християнського календаря є чи не єдиною перемогою православної церкви в її антропонімичній діяльності на Русі<sup>32</sup>.

Бідність українського іменника на дохристиянські імена, зокрема у порівнянні з іменниками

<sup>32</sup> Чучка П. П. Сліди язичництва в антропонімії Карпатського регіону // Ономастика України першого тисячоліття нашої ери. К.: Наук.думка, 1992. – С. 176–183.

південослов'янських народів, також не може ніяк пояснюватися церковними репресіями, бо український іменник поступається у чисельності перед, наприклад, сербським іменником і в своїй християнській частині: український іменник нараховує близько 2 500 імен, з того близько 120 слов'янських, тоді як сербський іменник, за даними Велибора Лазаровіча, нараховує 11 500 імен, причому із 7 899 чоловічих імен – 4 785 – слов'янського походження, 3 114 – християнських, а із 3 612 жіночих – 2 142 – слов'янські, а 1 470 – християнські<sup>33</sup>. Все це свідчить про те, що взаємодія між слов'янськими дохристиянськими та чужомовними християнськими іменами на українському етномовному ґрунті мала адстратний характер, донині вкрай слабо досліджений, та виступила каталізатором структурування українського антропонімікону.

---

<sup>33</sup> Лазаровић В. Српски именованослов. – Београд, 2001. – С. 73.



## ■ Специфіка християнського імені

Сучасні дослідники, як правило, вбачають відмінність між дохристиянськими або нехристиянськими та християнськими іменами лише в їх походженні – слов'янському та неслов'янському – та зрозумілості й звичності або незрозумілості та незвичності їх структури. Російська дослідниця А. В. Суперанська вважає, що первісно імена християнських подвижників у всіх єпархіях нічим не відрізнялися від народних імен тих місцевостей<sup>34</sup>. Тобто перші християни не мали ніяких особливих імен і навіть після обряду хрещення продовжували називатися іменами, якими їх називали і до хрещення. Із суто формального боку такі твердження не викликають заперечень, справді, імена перших християн нічим не відрізнялися від імен їх земляків-язичників або земляків-юдеїв. Однак треба пам'ятати, що християнське ім'я від імені нехристиянського відрізняється не формою, а своєю сакраментальною сутністю. Ім'я київського князя-язичника *Володимира* на початку 80-х р. IX ст. та ім'я святого рівноапостольного *Володимира* на рівні структури справді нічим не відрізняються. Проте завдяки життєвому подвигу Великого Київського князя Володимира, який, як свідчать агіографічні джерела, доклав титанічних зусиль для християнізації Русі-України, а також перебудував власне життя за Христовими заповідями, його дохристиянське ім'я після канонізації рівноапостольного Володимира не просто формально було зараховано до реєстру християнських, а набуло особливої сакраментальної сутності, бо, серед іншого, служить видимим символом, своєрідним життєвим маяком для інших християн, тезки ж рівноапостольного Володимира, за ученням церкви, можуть сподіватися на особливу містичну підтримку з боку свого небесного заступника.

<sup>34</sup> Суперанская А. В. К вопросу о кодификации личных имен // Ономастика и грамматика. – Москва: Наука, 1981. – С. 74.

Сакраментальна сутність християнських імен найвиразніше виявляє свою багатолічність на прикладах імен перших християн. Перші християнські імена – це не просто імена перших християн, якими їх наділили батьки або одновірці, а це імена, пов'язані з самим Ісусом Христом та його найближчими сподвижниками, творцями Нового Заповіту – Іваном Предтечею, Богоматір'ю Марією, апостолом Петром. Саме ці євангельські особи привідкривають сакраментальну сутність власних найменш у євангельських текстах, чим закладають підвалини християнського іменника. У Новому Заповіті сакраментальність імені привідкривається через вказівку на його божественне походження: для Ісуса, для Його матері<sup>35</sup>, Івана Предтечі імена вибрано на небесах, а на землі їх оголосили ангели. Так, ангел Господній з'явився Йосифові-обручничкові вві сні й мовив: „Йосифе, сину Давида, не бійсь узяти Марію, твою жінку, бо те, що в ній зачалось, походить від Святого Духа. Вона породить сина, і ти даси йому ім'я *Ісус*, бо він спасе народ свій від гріхів їхніх”. А сталося все це, щоб здійснилось Господнє слово, сказане пророком: „Ось діва матиме в утробі й породить сина, і дадуть йому ім'я *Еммануїл*, що значить „З нами Бог” [Євангеліє від Матея, 1 : 20–23]. На божественній природі імені Ісуса наголошує інший євангелист – Лука: „Назвали його *Ісус* – ім'я, що надав був ангел, перше, ніж він зачався у лоні” [Євангеліє від Луки, 2 : 21]. Дмитро Туптало у „Життях святих”, покликаючись на святого Єроніма, стверджує, що й ім'я Богородиці має сакраментальну природу, бо його вибрав ангел, що мовив старенькому Йоакимові: „Анна, жінка твоя, народить тобі доньку, і наречеш ім'ям її *Марія*, та, як обіцяєте, буде посвячена Богові і сповниться Духа Божого ще від лона матері своєї”<sup>36</sup>.

Внутрішня форма арамейського імені *Йоханан* (*Іоанн-Іван*) „Ягве (Бог) змилосердився, помилював” цілковито гар-

<sup>35</sup> До речі, сакраментальна сутність імен Богоматері та її Сина була настільки шанованою, що у східній церкві, зокрема у Російській православній, навіть на поч. ХХ ст. існували офіційні заборони називати немовлят іменами Ісуса Христа, а ймення Марія не можна було давати на честь Матері Божої, а лише інших святих з цим іменем.

<sup>36</sup> Туптало Д. Життя святих. – Т. IV. – Львів: Свічадо, 2007. – 189.

моніює з історією появи на світ чи не найвідомішого його носія, первістка літнього подружжя Захарії та Єлизавети. Ангел звернувся до Захарії: „Не бійся, Захаріє, бо твоя молитва вислухана; жінка твоя Єлизавета породить тобі сина, і ти даси йому ім'я *Йоан*” [Євангеліє від Луки 1 : 13].

Для свого земного наступника, апостола Симона, Ісус Христос вибирає ім'я сам, причому це ім'я у неземний спосіб пророчо увиразнює земне призначення Симона-Петра: ”Щасливий ти, Симоне, сину Йонин, /.../ я тобі заявляю, що ти – *Петро (скеля)*, і що я на цій скелі збудую мою Церкву й що пекельні ворота її не подолають” [Євангеліє від Матея, 17 : 17–18].

Таким чином нова, сакраментальна сутність імені сформувалася разом із християнським віровченням далеко за межами сучасної України. Більше того, на Русь-Україну християнські імена приходять як цілком сформована, але не закрита, автономна система власних імен християн, яка, однак, допускала, навіть передбачала збагачення власного репертуару коштом місцевих, україномовних з походження, імен, проте за умови суворого дотримання як процедури їх християнізації, так і докорінного переосмислення їх виражально-характеристичних можливостей. Зараз не варто робити здогади, наскільки глибоко наші предки усвідомлювали сакраментальну, божественну сутність християнського імені, однак у порівнянні з дохристиянським воно перестає бути мовним засобом характеристики денотата або гарантом його щасливої долі та доброго здоров'я тощо. Це можна з упевненістю стверджувати уже бодай через те, що внутрішня форма або доонімне значення неукраїнських з походження християнських імен було відоме дуже-дуже обмеженому колу осіб, тому було непридатне для традиційного використання з метою побутово-віщувальної характеристики денотата.

Усвідомлення божественної, сакраментальної природи християнського імені, очевидно, за традицією східної церкви трансформувалося у добровільну відмову батьків вибирати ім'я дитини. Вибір імені дитини почали доручати церкві, отож на українських землях поширилася традиція узалежнювати вибір імені дитини з датою її народження, тобто

давати дитині ім'я того святого, якого церква вшановує у цей день. Добровільна відмова від власної волі при виборі імені дитини, що так добре вписується у християнську догматику, викристалізувалася у загальновідомому українському звичаю давати дитині те ім'я, яке вона собі сама принесла, бо, як зазначається у Требниках, саме народження і час народження дитини у руках Божих. Щоправда, в офіційних документах навіть найконсервативнішої у дотриманні обрядовості – Російської православної церкви наголошується, що вибір імені немовляти – справа його батьків, зокрема матері, однак батьки можуть це право делегувати священнику. Той же робить вибір на власний розсуд, підбираючи ім'я того святого, пам'ять якого церква вшановує у день читання молитви немовляті, або на восьмий день після його народження, а також у день народження та день хрещення або найближчі до цього дні.

Глибоке усвідомлення сакраментальної сутності християнського імені має бути пересторогою перед захопленням езотеричними тлумаченнями прогностичної сили імені, які стали такими модними у сучасній Україні.

## ■ Чужі чи рідні для українця чужомовні з походження християнські імена?

Сучасні власні імена українців демонструють дивовижний в історії української мови феномен революційного оновлення, чи навіть заміни власної, рідномовної системи найменувань чужомовною. Успішне засвоєння українською мовою чужомовного за походженням християнського іменника, а також християнських мотивів надання імен відбулося тільки тому, що цей процес був невід'ємною складовою небаченої за масштабами та системністю політики інкультурації християнства на українському етнокультурному ґрунті. Традиційне в українському (і не лише) мовознавстві трактування успішності засвоєння християнських імен на українському етномовному ґрунті як результату безкомпромісної боротьби церкви з поганськими іменами наших пращурів виявляє, окрім іншого, також нерозуміння або свідоме ігнорування неймовірної складності цього процесу, що відбувався не лише на мовному рівні, а й у площині суспільної свідомості.

Первісний реєстр християнських імен на теренах Русі-України був чисельно дуже обмежений. Найдавніші писемні пам'ятки старокиївської доби (XI–XIII ст.), зокрема місячні мінеї, фіксують лише 394 християнських імені, з них 330 чоловічих та 64 жіночих<sup>37</sup>. З походження це чужомовні – давньоєврейські, грецькі та латинські – імена, які, однак, на Русь-Україну потрапили не з Візантії, а вже частково слов'янізувавшись головним чином серед болгарів, у яких християнство стало офіційною релігією в 863 р. Не треба також виключати участі наших предків у адаптації

---

<sup>37</sup> Срезневский И. И. Древний русский календарь по месячным минеям XI–XIII века // Христианские древности и археология. – Кн. 7. – Санкт-Петербург, 1863.

християнських імен до фонеморфемної структури давньоукраїнської мови у доволонимирівський період, оскільки християнські імена побутували на Русі-Україні задовго до визнання християнства офіційною релігією у 988 р.

Процес фонеморфемної адаптації структури християнських імен, чужомовних з походження, на ґрунті української мови є всі підстави розглядати одним з перших виявів інкультурації християнства духовною культурою українців. Так, наприклад, давньогрецьке *κύριος* [*kyrios*] „пан, володар” у старослов'янських текстах трансформується у слов'янізований відповідник *КѦРИЛѦ*, а в церковнослов'янських текстах української редакції – у *Кирило, Кырыло, Курило, Чурило, Хурило* і т. д. або давньогрецьке *Θεόδωρος* [*Theódōros*] змінюється у старослов'янський відповідник *ΘЕОДОРЪ*, а в українській мові – на *Хведур, Хведір, Ведір, Педір, Федір, Федур* тощо. Деякі християнські імена у процесі адаптації до фонеморфемної структури української мови дали по два і більше варіанти, які нині мовцями усвідомлюються як окремі імена: давньогрецьке *Γεωργός* [*geōrgos*] – *Георгій, Єгор, Юрій*.

При адаптації християнських імен найперше усувалися непритаманні для фонеморфемної структури української мови збіги голосних, приголосних, ініціальні *а-, є-*, а також фонема */ф/*. Так, наприклад, у результаті усунення збігу голосних постали іменні варіанти *Андріян* із *Андріан*, *Димид* із *Диомид*, *Ларивон* із *Ларион*, *Левонід* із *Леонід*, *Родівон* із *Родіон*, *Федо/ір* із *Феодор*, *Йосип*, *Осип* із *Іосиф*, *Устин* із *Іустин*, *Федот* із *Феодот* та ін. Цілий ряд християнських імен з ініціальним *а-*, щоб вписатися у фонетичну структуру української мови, трансформувалися у варіанти з початковим *о-* (*Оврам* із *Аврам*, *Олексій* із *Алексей*, *Орсен* із *Арсен*, *Одам* із *Адам* та ін.) або ж втрачали цей звук у нехарактерній для української мови позиції (*Бакум* із *Абакум*, *Наній* із *Ананій*, *Танас* із *Атанас*, *Настасія* із *Анастасія*). Усунення початкового *є-* зі структури християнських імен породило такі українські іменні варіанти: *Овсій* із *Євсій*, *Омелян*, *Міліян* із *Ємеліан*, *Охрім* із *Єфрем*, *Олена*, *Лена* із *Єлена* та ін.

Оскільки у давньоукраїнській мові звука [ф] не було, то в запозичених християнських іменах його замінювали звуками [п], [в], [хв]: *Педір, Ведір, Хведір* із *Федір, Степан* із *Стефан, Стеха, Стехва* із *Стефа, Сохвія* із *Софія* та ін.

Адаптація чужомовних християнських імен на слов'янському та українському мовному ґрунті могла поширюватися не лише на план вираження імені, а й на його онімну семантику. Так, наприклад, багато хто вважає імена *Віра, Надія, Любов* слов'янськими, однак це не відповідає дійсності, бо насправді ці імена є кальками з давньогрецької: *Πίστις* [*Pistis*] – *Віра*; *Ἀγάπη* [*Agápe*] – *Любов*; *Ἐλπίς* [*Helpis*] – *Надія*. Причому ще у давньогрецькій мові онімізації піддалися не випадкові апелятиви, а назви трьох чеснот Божих – віра, надія, любов, що віддзеркалюють засади християнського віровчення, на честь яких богобоязлива Софія назвала трьох своїх дочок – *Πίστις-Віру, Ἀγάπ-Любов, Ἐλπίς-Надію*.

Інкультурація християнства, зокрема у сфері власних імен людей, має настільки глибокий характер, що навіть фахівці не завжди здатні ідентифікувати суто християнську генезу імені. Так, наприклад, мало ким нині піддається сумніву слов'янське походження жіночого імені *Сніжана*, яке, як правило, кваліфікується як неологізм або запозичення з болгарської мови. На наше переконання, українське ім'я *Сніжана* – калька з латинської назви *ad Nives* „сніжна, сніжана”, що входить до складу повного найменування одного із древніх римських храмів – *Santa Maria Maggore ad Nives*. Ця древня римська християнська святиня називається „сніговою” (*ad Nives*), бо, за переказами, двоє римських монахів не знали, де їм закласти храм, тому в молитвах благали Бога, щоб той допоміг їм правильно вибрати місце побудови храму. Бог послав їм знак: 5 серпня на одному з римських пагорбів Есквілін випав сніг<sup>38</sup>. Тому храм було закладено на місці чудотворного снігопаду, що було відображено не лише у власній назві новобудованого храму – „Сніговий”, а й у новому християнському святі, що відзначається у цей день, та новому християнському імені *Снігова, Сніжана*, утвореного на честь цього свята.

<sup>38</sup> Kebe J. Leksikon imen. Izvor imen na Slovenskem. – Celje, 1988. – S. 352.

На християнському ґрунті складну трансформацію не лише доонімної семантики, а й ономасіологічної сутності зазнало ім'я *Параскева*, або *Параскева-П'ятниця*. Вчені сходяться на думці, що християнське ім'я грецького походження *Параскева* постало з латинського імені *Венера*, яким називалася ревна римлянка-християнка, страчена за Христову віру в часи імператора Діоклетіана (284–305 р. після Хр.). Однак у візантійській християнській традиції, де було дуже відчутним язичницьке походження імені *Венера*, адже воно передусім асоціювалося з поганською богинею вроди і кохання та покровителькою римлян, тому тут вдалися до своєрідної трансформації доантропонімної мотиваційної бази імені. Оскільки римській Венері був присвячений п'ятий день “нового римського тижня, запровадженого у I ст. після Хр., – *Venēris dies*, то саме мотиваційна ознака „п'ятого дня” лягла в основу грецького відповідника *παρασκευή* [*paraskueī*] (*Параскева*) – „народжена в п'ятий день тижня; п'ятниця”. Цікаво, що у „Життях святих” Д. Туптала, де тлумачиться мотив присвоєння імені *Параскева*, не помічено паралельне використання язичницького календаря доби Діоклетіана та грецького християнського. „...У тимчасовому житті від батьків моїх названо ім'я мені *параскева*, бо в день *Параскеви* народилася”. *Параскева* ж у еллінів зветься день *п'ятниця*. Говорила свята до ігемона: „Оскільки батьки мої день *шостий* (курсив наш. – Л. Б.), що є [днем] добровільної і животворної страсті Господа нашого Ісуса Христа /.../ забажали тож вони наректи й ім'ям тим, яким називається день *параскеви*, і від дня *параскеви* називаюся *Параскева*, Христовим страстям спільниця”<sup>39</sup>. В українській християнській традиції має місце подальше калькування грецького варіанта імені *Венера-Параскева*, тому в календарях її називають *мучениця Параскева*, названа *П'ятницею*. Культ *Параскеви-П'ятниці* підтримала ще одна свята – *Параскева Сербська*, або *Параскева-Петка*, яка померла в XI ст., та мощі якої прославилися чудотворною силою не лише у Візантії, де

<sup>39</sup> Туптало Д. Життя Святих. – Т. II. – Львів: Свічадо, 2006. – С. 341–342.



спочатку святу було поховано, але й на її земній батьківщині, серед болгарів та сербів, а також серед молдаванів та українців. Адже стараннями молдавського господаря Іва Василя, як свідчить Д. Туптало, мощі святої перевезли з Константинополя у Яси. Цікаво, що римська назва п'ятниці *Venëris dies* була запозичена безпосередньо французами (*Vendredi*), а германці п'ятий день тижня, очевидно, не без впливу римлян також присвятили богині кохання *Фрейї* – *Friday, Freitag*.

Інкультурація чи адаптація чужомовних християнських імен в українській мові іноді могла супроводжуватися курйозними випадками, спричиненими як неухважністю священників, так і слабким рівнем володіння ними церковнослов'янською та грецькою мовами. Так, наприклад, форми родового відмінка чоловічих християнських імен типу *Римма, Інна, Пінна, Зіна* (а саме у формі родового відмінка стояли імена святих у мінеях) були сприйняті як називний відмінок жіночих імен. Саме тому древні чоловічі імена *Римм, Інн, Пінн* та *Зін* серед українців та інших східних слов'ян стали звичними нині жіночими іменами *Римма, Інна, Пінна, Зіна*, одне з яких так геніально оспівав Павло Тичина.

Християнська церква, яку нині дехто звинувачує у космополітизмі, дбайливо берегла національну самобутність іменника, якщо це не суперечило її власним канонам. Показовим у цьому плані є приклад перших українських святих, яких церква канонізувала не за їх християнськими іменами – *Давид, Роман, Олена, Василь*, а за дохристиянськими, рідномовними – *Борис, Гліб, Ольга, Володимир*<sup>40</sup>. З історії відомі випадки, коли дохристиянські імена наших предків канонізували інші християнські конфесії, зокрема римо-католики. Так, наприклад, українська княжна *Гримислава*, дочка Ігоря Ярославовича, Великого князя київського, яка одружилася з краківсько-сандомирським князем Лешеком Бялим, стала

<sup>40</sup> Християнський іменник збагатився також і низкою інших, первісно дохристиянських імен, зокрема болгарського князя – Бориса, моравського – Ростислава, хорватського – Крешіміра, чеського – Вацлава, польського – Станіслава, угорського – Іштвана, норвезького – Олафа та ін.

першою польською святою, а її дохристиянське та українське з походження ім'я *Гримислава* (полонізований варіант *Grzymisława*) було зараховано до канону християнських святих римо-католицької церкви<sup>41</sup>.

Починаючи з Русі-України князівської доби церква канонізувала цілий ряд українців, що йменувалися християнськими іменами. Першими було канонізовано киян, варягів за походженням, *Івана та Федора*, яких живцем спалили язичники у 983 р. Згодом до лику святих були зараховані *Антоній та Теодосій* Печерські, мученики *Борис, Гліб*, рівноапостольні княгиня *Ольга* та князь *Володимир Великий*, імена яких увійшли у церковні календарі не лише православної або греко-католицької, а й католицької церков. Процес поповнення списку святих і блаженних українцями, мучениками та проповідниками Христової церкви не припиняється впродовж усієї християнської історії України, зокрема у першій половині XVIII ст. було канонізовано *Йосафата* Кунцевича, архієпископа Полоцького, мощі якого зберігаються у соборі Петра і Павла в Римі. Уже в пострадянський період, у 2000 р., під час візиту в Україну папа римський Іван-Павло II проголосив блаженними *Йосафату* (Михайлину Гордашевську), *Леоніда* (Фьодорова), *Миколу* (Конрада), *Володимира* (Прийму), *Андрія* (Іщака), *Северіяна* (Бараника), *Якіма* (Сеньківського), *Зиновія* (Ковалика), *Омеляна* (Ковча), *Тарсикію* (Ольгу Мацьків), *Віталія* (Байрака), *Романа* (Лиска), *Григорія* (Хромишина), *Теодора* (Ромжу), *Йосафата* (Коциловського), *Микиту* (Будку), *Григорія* (Лакоту), *Климентія* (Шептицького), *Миколу* (Цегельського), *Івана* (Зятика), *Олімпію* (Ольгу Біду), *Лаврентію* (Левкадію Гарасимів), *Петра* (Вергуна), *Олексія* (Зарицького), *Миколая* (Чарнецького), *Симеона* (Лукача), *Івана* (Слезюка), *Василя* (Величковського)<sup>42</sup>, українські варіанти імен

<sup>41</sup> Див.: Koneczny F. Świąci w dziejach narodu polskiego. – Warszawa, 1985. – S. 44–45; Reder Violeta CHR. Pierwsza polska święta – Grzymisława. Księżniczka ruska na tronie krakowsko-sandomierskiem // Świąci I świętość u korzeni tworzenia się kultury narodów słowiańskich. – Kraków, 2000. – S. 117–128.

<sup>42</sup> Див.: Турій Олег. Церква мучеників. – Львів: Свічадо, 2007.

яких поповнили календарі християн греко-католицької та католицької конфесій у всьому світі. Так само активно йде процес канонізації святих Православної церкви. Так, Українська православна церква Київського патріархату за роки незалежності України канонізувала видатних українців – *Ярослава* Мудрого, *Іова* Борецького, *Костянтина* Острозького, *Арсенія* Мацієвича, *Петра* Могилу, *Петра* Калнишевського, які своїм життєвим подвигом уславили церкву та народ. Так само активізувався процес канонізації українських святих і Українською православною церквою Московського патріархату. Лише за постсоветський період на території Закарпаття було проголошено святими *Олексія* Карпатського, *Іова* Угольського та завершується процес бетефікації *Василя* Проніна.

Адаптувавшись на українському етномовному ґрунті, чужомовні з походження християнські імена починають усе більше уподібнюватися питомим українським іменам. Тобто вони набувають супровідних емоційно-оцінних конотацій, їх онімічна семантика ускладнюється, а структура, щоб забезпечити такі інновації, варіює. Свідченням успіху процесу інкультурації християнства в українську духовну культуру у сфері назовництва є поява неканонічних варіантів християнських імен, які все частіше трапляються як в офіційно-діловому, так і народнорозмовному мовленні. Так, пам'ятки української мови XI–XIII ст. широко фіксують похідні іменні варіанти типу *Авдий*, *Иванко*, *Василько*, *Гаврилко*, *Куз*, *Кузма*, *Михалко*, *Олисий*, *Ондреіанъ*, *Хведоръ* тощо, яким притаманна ширша палітра виражальних можливостей, ніж у їх канонічних відповідників.

Розгалужена варіантність християнських імен на фонологічному, морфологічному, словотворчому та лексичному рівнях української мови відкриває величезні можливості щодо розширення виражальних можливостей численних іменних варіантів та забезпечує системну українізацію структури християнських чужомовних з походження імен. Так, найпопулярніше християнське ім'я у старослов'янському варіанті *ЮАННЪ* на українському

мовному ґрунті не просто трансформувалося у звичне нині *Іван*, а впродовж більш ніж 1000 років християнської традиції породило, за даними І. Трійняка, щонайменше 355 різнотипних варіантів – *Вава, Вавеня, Ванець, Ванечко, Ваник, Ваничок, Ванік, Ванінько, Ванічко, Ванічок, Вантух, Вантушицько, Вантюх, Вантьо, Вануля, Ванцьо, Ванч, Ванча, Ванчаба, Ванчик, Ванчо, Ванчук, Ванчула, Ванчура, Ванюга, Ванюк, Ванюка, Ванюля, Ванюничик, Ванюня, Ванюра, Ванюсик, Ванюсьо, Ванюся, Ванюта, Ванюта. Ванюха, Ванюца, Ванюцик, Ванюша, Ванюшечко, Ванюшка, Ванюшко, Ваня, Ваняка, Ванярко, Ванятко, Ваняха, Вань, Ваньо, Ванько, Ваньок, Ваньочок, Ваньчик, Ваньчко, Васенько, Васечко, Васик, Васько, Васьо, Вах, Ваха, Вахній, Вахно, Вахнюк, Ваш, Вашенько, Вашець, Вашечко, Вашецо, Вашецо, Вашуро, Ващило, Вонціко, Вонцьо, Вончик, Воньо, Воцьо, Гивон, Гіван, Єван, Иван, Иванега, Иваник, Иванило, Иванина, Иваниско, Іванище, Іваніца, Іванко, Іваночка, Іваночко, Іваночок, Івантьо, Іванчо, Іванцейко, Іванцьо, Іванчик, Іваньо, Івасик, Івась, Івасько, Івайко, Івака, Іван, Іванашко, Івандило, Іваник, Іванега, Іваней, Іванейко, Іванело, Іванель, Іваненко, Іваненюта, Іваненя, Іваненько, Іванесенько, Іванеско, Іванесь, Іванець, Іванечко, Іванеще, Іванига, Іванидло, Іваник, Іванило, Іванина, Іванисик, Іваниско, Іванись, Іванисько, Іваниця, Іваничик, Іваничко, Іваничок, Іванишко, Іванище, Іваніга, Іваній, Іванійко, Іваніко, Іванічик, Іваничко, Іванішко, Іванко, Івановчик, Іванойко, Іванок, Іванонько, Іваночко, Іваночок, Іваношко, Івантейко, Івантьо, Івантуля, Іванулька, Іванульо, Івануна, Івануник, Іванунь, Івануньо, Івануса, Іванусик, Івануся, Іванусь, Іванусьо, Іванух, Івануха, Івануш, Івануша, Іванушко, Івануцик. Іванцик, Іванцьо, Іванцуньо, Іванцух, Іванця, Іванча, Іванчик, Іванчина, Іванчичок, Іванчишко, Іванчо, Іванчура, Іванчута, Іванюга, Іванюк, Іванюник, Іванюня, Іванцюньо, Іванюра, Іванюсь, Іванюсько, Іванюта, Іванюточка, Іванюх, Іванюха, Іванюш, Іванюша, Іванюшка, Іванюшко, Іваня, Івань, Іванька, Іванько, Іваньо, Іваньок, Іваньок, Іваньоха, Івасейко, Івасенко, Івасенька, Івасенько, Івачечко, Івасик, Івасило, Івасина, Івасичок, Івасівка,*

*Івасій, Івасочко, Івасуненько, Івасунник, Івасуницьо, Івасунчик, Івасунь, Івасуньо, Івасуньо, Івасюк, Івасуля, Івасюнейко, Івасюненцько, Івасюнечко, Івасюник, Івасюнь, Івасюньо, Івасюта, Івасютечко, Івасько, Івасьо, Івасьок, Івата, Іватина, Івась, Івасько, Івасьо, Івах, Іваха, Івахник, Івахно, Івахнюк, Іваць, Івацько, Іваш, Івашечко, Івашенько, Івашина, Івашка, Івашко, Івашок, Івашур, Івашура, Івашута, Іващенья, Іващик, Іващиньо, Іващура, Івон, Івонник, Івоніка, Івонко, Івонцьо, Івончик, Івонюк, Івосько, Івуля, Івцьо, Іоан, Іован, Іхно, Ішутко, Їван, Їванисько, Їванище. Їванко, Їванцьо, Їванчик, Їванька, Їваньо, Ївасенько, Ївасик, Ївасунь, Ївась, Ївонічка, Ївосько, Їоан, Їона, Їонка, Їончика, Ніцьо, Нулик, Нусь, Нуцьо, Ньюка, Ньюсик, Ньюсьо, Ньюцик, Ньюця, Ньюшка, Ньюшко, Сюнько, Сюньо*<sup>43</sup>. Такий, здавалось би, вичерпний список українських варіантів імені *Іван* все ж доповнює проф. Павло Чучка закарпатоукраїнськими утвореннями *Джан, Івантьо, Івантей, Іванега, Іваніс, Івко, Івчик, Івцьо, Яній, Яніко, Янічко, Янко, Янчко, Янчисько, Янчище, Янда, Янчило, Янкес, Яно, Яник, Яночко, Янчик, Яньо, Янчо, Янічко, Янош, Яношик, Яношко, Яношик, Янцьо, Янчій, Йоній, Йоніко, Йончі, Йоник, Йонтик, Йоніш, Йончій, Йонічко*<sup>44</sup>, але і так, очевидно, все багатство варіантного гнізда найпопулярнішого серед українців імені *Іван* не було представлено.

Кожен з іменних варіантів виконував номінативну функцію, а, крім того, похідні українські варіанти християнських імен могли виражати емоційно марковану оцінку денотата – від здрібніло-пестливої до згрубіло-зневажливої, вказувати на вік, соціальний статус, регіональне походження найменованої особи тощо. Так само численне варіантне гніздо має ціла низка популярних імен, зокрема *Василь, Дмитро, Григорій, Микола, Михайло, Олександр, Олекса, Павло, Панас, Петро, Степан, Федір, Юрій, Катерина, Марія, Оксана, Олена, Ольга, Федора* та ін.

<sup>43</sup> Трійняк І. І. Словник українських імен. – К.: Довіра, 2005. – С. 143–145.

<sup>44</sup> Чучка П. П. Традиційні імена закарпатських українців // Волинь–Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – № 10. – 2003. – С. 175–178.

Окрім адаптаційних процесів, які відбувалися зі структурою чужомовних християнських імен, важливими чинниками, що породжували іменне варіантотворення, були прагнення мовця за допомогою імені висловити своє ставлення до найменованої особи, популярність та частотність вживання імені, діалектна специфіка іменевжитку, міжмовна інтерференція тощо. Завдяки дії цих чинників не лише відбулося відчутне збагачення та урізноманітнення репертуару християнських імен, а й сповна виявилася самобутність іменотворчості українців. Так, наприклад, „Реєстр війська запорозького” (1649 р.) лише у Корсунському полку фіксує цілу низку самобутніх українських іменних варіантів християнських імен, які засвідчують глибинний, системний характер української інкультурації християнства: *Андрушъко, Андрусь, Антун, Блажъко, Васко, Вацко, Войтъко, Гавришъ, Гараско, Григор, Гринъ, Грицько, Гриць, Гришко, Грынець, Грыцько, Данъко, Дахъно, Дацикъ, Дацько, Даць, Демъко, Иванецъ, Иляшъ, Иляшъ, Ивашъ, Ивашъко, Илко, Капецъ, Климко, Захарко, Зинець, Климко, Костюк, Костя, Кость, Кузь, Курило, Лазъко, Лашко, Левко, Лукашъ, Лучъка, Луцикъ, Леско, Лаврынъ, Малаш, Манъко, Матюшъка, Матюшъко, Мелешко, Мигаль, Минъко, Мис, Мисик, Матяш Миско, Мисеня, Олешъко, Омелян, Онисько, Онуцько, Остапецъ, Остап, Охрим, Панъко, Паско, Пахно, Пашко, Педецъ, Петрашъ, Петрушко, Процькъ, Радко, Ромась, Савка, Сахно, Сема, Сеньота, Сенько, Симъко, Стась, Стецько, Терешъко, Тиш, Тишъко, Тимко, Тимош, Тымушъ, Трушъ, Улас, Харко, Хвень, Хвеско, Федко, Феско, Юрочко, Юръко, Юсипъ. Юско, Юхъно, Ясько, Яковецъ, Яцъко, Яреха, Ярошъ, Ярошъко, Яръмола<sup>45</sup>* та багато інших. На жаль, сучасні українці вкрай слабо обізнані з багатством іменника своїх предків і лише спорадично використовують свою цінну спадщину.

Християнізація іменника українців не обмежувалася адаптацією форми чужомовних з походження християнських імен до фонорморфемної будови української мови,

<sup>45</sup> Реєстр Війська Запорозького 1649 року / Підг. до друку О. В. Тодійчук. – К.: Наук. думка, 1995. С. 129–166.

а передбачала засвоєння нашими предками християнської догматики та обрядовості бодай у тій частині, що пов'язана з використанням імен. Якщо дохристиянські традиції та звичаєве право, які врегульовували вибір, вживання імені та тлумачили його сутність, побутували виключно в усній формі та характеризувалися регіональною специфікою, то християнство принесло у письмовій формі не лише чітко регламентовані правила присвоєння імен, а й ретельно виписану їх догматичну сутність. Надання особі імені є невід'ємною частиною найголовнішої із семи християнських Святих Тайн – хрещення.

На початках християнства хрещення вділяли лише тим, хто протягом, як правило, двох років проходив катехуменат, тобто готувався до цієї знаменної події: вивчав біблійну історію Старого й Нового Заповітів, Божі заповіді та інші правди віри. Саме хрещення тоді відбувалися лише кілька разів у році в надвечір'я великих свят: Різдва Христового, Богоявлення, у Лазареву суботу, у суботу перед Великоднем і перед Зісланням Святого Духа. Під час хрещення хрещеного занурюють у воду або поливають чи кроплять водою. Це канонічне священнодійство має глибокий символічний зміст: потрійне занурювання символізує Пресвяту Трійцю, занурювання і витягання – вкладення Ісуса Христа до гробу і воскресіння Спасителя. Разом з тим це дійство означає, що під час хрещення грішна людина вмирає (топиться), натомість воскресє нова людина, позбавлена гріхів. Під час хрещення хрещений отримує ім'я якогось святого (так зване хресне ім'я), таким чином нового члена Церкви віддають під особливу опіку певного святого або Ангела. Небесний тезко, зокрема його основні чесноти, заслуги перед Богом чи подвиги в ім'я Христа, має бути зразком для охрещеної особи і в такий спосіб впливати на її подальшу долю<sup>46</sup>.

Нині важко точно сказати, відколи і наскільки популярним на Русі-Україні став християнський звичай давати

---

<sup>46</sup> Шпіраго Ф. Католицький народний катехизм / Перекл. о. Я. Левицького. – Львів: Місіонер, 1997. – С. 492–494.

дітям ім'я на честь святого, у день якого вони народилися або хрестилися, адже церковних метрик у князівські часи не вели, тому точну дату народження навіть представників суспільної еліти встановити часто неможливо. Однак у церковному календарі майже щодня відзначаємо збіги дат, коли церква вшановує візантійських або римських мучеників, отців церкви та їх українських тезок, які жили, починаючи з XI ст. Так, наприклад, 1 січня церква вшановує Іллю єгиптянина (308 р.) та преподобного Іллю (Муромця) Печерського (1188 р.), 2 січня – священномученика Ігнатія Богоносця (107 р.) та преподобного Ігнатія, архимандрита Печерського (1435 р.), 15 січня – святого Сильвестра, Папу Римського (335 р.) та преподобного Сильвестра Печерського (XII ст.), 1 лютого – преподобного Макарія Великого (390–391) та преподобного Макарія, пісника Печерського (XII ст.), преподобного Макарія, диякона Печерського (XIII ст.), першомученика Анастасія Персіянина (628 р.) та першомученика Анастасія, диякона Печерського (XII ст.), 10 лютого – преподобного Єфрема Сирина та преподобного Єфрема Печерського, єпископа Переяславського (бл. 1098 р.), 23 березня – першомученика єпископа Никона (251 р.) та преподобного Никона, ігумена Києво-Печерського (1088 р.) та багато ін. У церковних календарях тезойменність українських святих та їхніх попередників, які жили за межами Русі-України, трапляється так часто, що це дає підстави відкинути всякі сумніви щодо випадковості збігу імен неукраїнських та українських родом святих. Більше того, українські агіографісти вважали своїм обов'язком наголосити, що певну доброчесність нашого святого „забезпечував” його вже прославлений тезко. Так, наприклад, Д. Туптало у „Житті Даміана, пресвітера і цілебника Печерського” стверджує, що печерський монах сподобився дару зцілювати безнадійно хворих: „був-бо і посник, і повстримник такий, що, окрім хліба і води, нічого не їв до дня смерті своєї, тим-то і чудотворення від Господа сподобився, а найбільше даного тезоіменитому



йому колишньому Даміану<sup>47</sup>. Пророчий дар Єремії, прозорливого Печерського, також поєднує його із старозавітним Єремією, про що також згадується у житті святого: „Єремією-пророком пошанована є і Руська земля наша, не про стародавнього кажемо, але правдиво нижче оповімо про молодшого. Цей-бо блаженний отець наш Єремія Печерський такої сягнув старості, що пам'ятав хрещення Руської землі...”<sup>48</sup>. А стосовно Матвія Прозорливого, автор його життя зразу заявляє: „Не тільки іменем наслідував першого з євангелістів цей блаженний отець наш Матвій Печерський, але як тому було дано бачити Ефіопську країну і тих, що в невір'ї, викривати, так і цей, будши іноком у Печерському святому монастирі, у дні святих першоначальників святої тієї обителі, за превеликі свої подвиги прийняв таке дарування від Бога, що дав йому зріти лица підземних ефіопів – бісів, і їхні притаєні підступи викривати, і з'являти на велику користь тим, що спасаються”<sup>49</sup>.

Окремі дослідники української антропонімії вважають, що із поширенням унії серед українців утверджується вільний вибір імені. Так, проф. П. Чучка стверджує, що на Закарпатті у другій половині XVIII ст. вибір імені для немовлят не регламентувався церковними приписами, тобто „від церковного календаря у принципі не залежав”<sup>50</sup>. На нашу думку, такі твердження не відповідають дійсності, бо навіть приклади, які подає П. Чучка на підтвердження своєї тези, радше її спростовують. „Так, наприклад, 1727 року на день святої Євфимії новонароджену названо Софією; 1785 р. на день святого Федора новонародженого записано Андрієм. 14 листопада 1745 року новонародженого записано Михайлом, хоч день святого Михаїла припадав не на 14, а на 8 листопада”<sup>51</sup>. А вже дитину, яка народилася 16 вересня (за Юліанським календарем), у день великомучениці

<sup>47</sup> Туптало Д. Цит. пр. – Т. II. – С. 79.

<sup>48</sup> Там само. – С. 81.

<sup>49</sup> Там само. – С. 82.

<sup>50</sup> Чучка П. Антропонімія Закарпаття. – Ужгород, 2008. – С. 74.

<sup>51</sup> Там само. – С. 73–74.

Євфимії Всехвальної, назвали Софією на честь мучениці Софії, свято якої церква відзначає 17 вересня. Дитину, що народилася 28 листопада, у день святого Феодора, назвали Андрієм, бо через два дні, 30 листопада, церква вшановує Андрія Первозванного. Шестиденна невідповідність між датою хрещення та святом архистратига Михаїла, на честь якого назвали дитину, може пояснюватися тим, що дитина народилася саме 8 листопада, а хрестили її аж 14 листопада або надзвичайним авторитетом та любов'ю українців до безстрашного архистратига Господніх сил, а, отже, бажанням батьків назвати сина на честь архистратига Михаїла. Тому, на нашу думку, варто прислухатися до цілої низки дослідників XIX–XX ст., як етнографів, так і мовознавців, які повсюдно на українських теренах відзначають популярність традиції надавати дітям ім'я на честь святого, якого церква вшановує у день народження або день хрестин дитини: як казали на Бойківщині, „Най буде мня, яке си приніс”<sup>52</sup>. Більше того, навіть у XX ст. серед українців дуже популярним, якщо не домінуючим, залишається звичай давати дітям ім'я того святого, в день якого вони народилися. Для прикладу, генерал-хорунжий УНР Юрко Тютюнник народився 7 травня (1891 р.), через день після свята Юрія Переможця; перший провідник УПА Тарас Бульба-Боровець – 9 березня 1908 р., за день, коли церква вшановує святого Тарасія, а Голова Верховної Ради Іван Плющ – 11 вересня, коли церква відзначає День страти Івана Хрестителя. Навіть відомому безбожникові – Першому секретареві ЦК КПРС Микиті Хрущову дали ім'я за християнським звичаєм, на честь Микити Преподобного, якого церква вшановує напередодні дня народження відомого більшовицького функціонера. І такий перелік прізвищ осіб, різних за соціальним статусом, ім'я яким батьки добирали за церковним календарем, можна було б продовжувати, що лише засвідчує популярність цього давнього християнського звичаю на всіх українських етнографічних теренах аж до середини XX ст.

---

<sup>52</sup> Див. дет.: Худаш М. А. З історії української антропонімії. – К., 1977. – С. 180–185.

Ім'я християнинові надається один-єдиний раз: Є. Голубинський, відомий історик церкви, вважає, що в Русі-Україні домонгольської доби присвоєння імені відбувалося на 8 день життя немовляти, а сам обряд хрещення – на 40 день. Саме так охрестили одного з перших українських святих – Феодосія Печерського<sup>53</sup>. І лише за надзвичайних обставин – наприклад: при охрещенні помилково була визначена стать немовляти, немовля виявилось гермафродитом; замість канонічного імені священник помилково назвав немовля загальною назвою на зразок *стратилат*, *тривун*, *синклітик*, *анепсія*, *стратиг* тощо, які фігурують у місяцесловах як прикладки до власних імен святих, – церковні канони дозволяють надати охрещеному нове, „правильне” ім'я.

Церковні канони християн як східного, так і західного обряду передбачають також зміну імені при постригу в монаший чин. Зміна імені при постризі у монахи засвідчує смерть світської людини та народження богопосвяченої особи – монаха чи монахині. „Ви вже не допускаєте, щоб вас називали іменами ваших тілесних батьків, – ще на поч. IX ст. наголошував Т. Студит, аскет і творець чернечого уставу, – а лише іменами ваших духовних отців і праотців, показуючи цим, що ви відмовилися від (єства) природи і прийняли друге добровільне народження”<sup>54</sup>. Вибір імені для монаха має різні звичаї по різних монаших об'єднаннях та орденах: часто його здійснює ігумен або ігуменя монастиря, зважаючи при цьому на характер, чесноти тощо майбутнього монаха чи монахині. Єромонах Олег-Орест Козак, який ретельно вивчав давні требники східної церкви, з цього приводу узагальнює: „Новосхимник /.../ дістає також нове ім'я і на майбутнє повинен називати себе тільки тим іменем, а не родинним прізвищем, так теж повинні називати його всі інші. За давньою традицією нове ім'я повинно починатися тією ж буквою, що ім'я, одержане при хрещенні, або другою буквою хресного імені /.../ цей

<sup>53</sup> Голубинский Е. История русской церкви. – Т. 1. – Кн. 2. – Москва, 1904. – С. 423.

<sup>54</sup> Студит Т. Творения. Т. 2. – Санкт-Петербург, 1908. – С. 60.

звичай підкреслює зв'язок між Тайною хрещення і обрядом Схими<sup>55</sup>. Мабуть, зважаючи на цей звичай ще у IX ст. солунянин *Костянтин* Філософ постригся у монахи під іменем *Кирило*; а *Іван* Огієнко уже у XX ст. став митрополитом *Іларіоном*. За цим давнім звичаєм добирав собі чернече ім'я *Казимир* Шептицький, який став монахом-студитом *Климентієм*. Однак, на нашу думку, мотивом вибору чернечого імені *Климентій* для Шептицького-молодшого послужив ще й той факт, що це ім'я носив третій Папа Римський *Климентій*, який одним із перших проповідував християнство у кінці I ст. після Хр. на теренах сучасної України і тут був страчений. До витоків християнства на українських землях треба, очевидно, вдаватися, щоб пояснити вибір чернечого імені для старшого брата *Климентія* – *Романа* Шептицького, який відомий більше як *Андрей* Шептицький. Чернече ім'я видатного українського релігійного та культурно-громадського діяча, мабуть, не випадково співзвучне з іменем *Андрея* Первозванного, Христового апостола, що, за переказами, особисто відвідав місцевість, де згодом був заснований Київ, та пророкував йому славне християнського майбутнє.

Християнська, зокрема східна традиція допускає зміну чернечого імені, коли монах бере так звану велику схиму, тобто переходить у суворіший ступінь монашого життя: усамітнення, мовчання, контемплативної молитви, посту<sup>56</sup>.

У римо-католицькій церкві від середини XVI ст. утвердилася традиція, за якою кардинал, вибраний Папою Римським, приймає нове ім'я, бажаючи у такий спосіб вшанувати одного з попередників, котрий носив таке ім'я. Після вибору Папи декан Кардинальської колегії упевнюється, що обраний на Папу згідний прийняти Петрів Престол, а потім запитує його: „Яке ім'я хочеш прийняти?” Ім'я, яке обирає Папа Римський, зазвичай має символічне значення і може стати ключем до розуміння завдань, які ставить перед собою новий Римський архієрей. Так, 265-ий Пон-

<sup>55</sup> Козак О. О. Богослов'я обряду монашої схими. – Львів: Свічадо, 1998. – С. 16.

<sup>56</sup> Там само. – С. 17.

тифік прийняв ім'я Венедикт, ставши 16-м Папою з таким іменем. Венедикт з лат. „блаженний”. Венедикт XV, який займав папський престол із 1914–1922 рр., гостро засуджував першу світову війну, не підтримував жодних відносин з країнами, які брали у війні активну участь, докладав зусиль для забезпечення миру, за що його називали Апостолом миру. До того ж, святий Венедикт засновник монашого чину. Тому саме таку мотивацію вибору імені папи Венедикта XVI схильні вбачати сучасні богослови<sup>57</sup>.

Християнський іменник за більш ніж тисячолітню традицію став невід'ємною частиною української духовної культури. Християнізація українського ономастикону стала настільки глибокою та системною, що навіть для чорта українці утворили назву *антишко* від імені одіозної євангелької особи – Ірода Антипи. Репертуар християнських імен, а головне багаті традиції, пов'язані з їх адаптацією, присвоєнням та функціонуванням, що зросли та глибоко вкоренилися в українській духовній культурі, засвідчують їх християнську природу. Первинну чужомовну структуру християнських імен українці у більшості випадків прекрасно адаптували до фонеморфемної структури української мови, а первісний sacramентальний зміст християнських імен доповнили, збагатили українськими самобутніми традиціями та, що головне, власною національною християнською практикою. Українські християнські імена стали поліфункціональними, тобто вони побутують у всіх сферах діяльності українців. Самобутній український християнський іменник був одним із факторів, що перешкодив денационалізації українців у часи бездержавності.

---

<sup>57</sup> Чому новий Папа вибрав таке ім'я // Календар „Місіонаря” – 2006. – Львів, 2006. – С. 38.

## ■ Шляхи формування іменника модерної української нації

Початок творення нового українського національного іменника зумовлений нагальною потребою точної ідентифікації особи у постфеодальному суспільстві та запровадженням з цією метою прізвищ як обов'язкового, незмінного офіційного найменування громадянина, що, по суті, позбавляв власне ім'я (християнське) статусу основного або стрижневого найменування особи. Так званий патент Франциска I від 21 лютого 1805 р. зобов'язує українців, що жили на землях, які належали Габсбурзькій імперії, мати прізвища. Згодом австрійський „Загальний цивільний кодекс” від 1812 р. та низка інших законодавчих та адміністративних актів передбачають покарання за самовільну зміну прізвища. На українських землях, що належали до Російської імперії, поклав початок процесу формування прізвищ як антропонімійного класу Цивільний кодекс від 1826 р., а остаточно тут прізвища утвердилися аж після скасування кріпацтва у 1861 р.<sup>58</sup> Держава, з ініціативи якої з'являються прізвища у статусі основного офіційного іменування громадянина, не виявляє особливої уваги до власного імені громадянина, тому воно й надалі залишається у „віданні” церкви. До того ж з погляду тогочасних офіційних норм найменування особи власне ім'я має помітний другорядний статус на тлі прізвищ як основного офіційного антропонімійного класу.

Однак вплив церкви на суспільство, в т. ч і на іменування особи, а також на вибір, вживання християнських імен слабшає, що стає наслідком цілої низки явищ, зокрема трансформації суспільно-економічних відносин, секуляризаційних процесів, породжених Французькою революцією, національним відродженням слов'янських народів тощо. Християнські імена в умовах формування модерних слов'янських націй зораз більше втрачають питому християнську сутність, вони переосмислю-

<sup>58</sup> Див.: Худащ М. А. Цит. пр. – С. 96; Історія української мови. Лексика і фразеологія. – К.: Наук.думка, 1983. – С. 617.

ються, трансформуються із основного та єдиного іменування особи-християнина в неосновний компонент іменування особи-громадянина, хоча це ніяким чином не означає відмову від християнської традиції чи їх серйозний занепад. Християнські засади організації національного іменника українців поступово втрачають домінуючий статус та з обов'язкових перетворюються у необов'язкові й факультативні. Окрім чинників суто суспільно-економічних, процесу маргіналізації християнсько-церковних принципів творення та функціонування національного іменника сприяли також секуляризаційні тенденції, впливи реформації тощо. Остаточо дехристиянізацію офіційного іменника українців завершила ухвала Закону про відокремлення церкви від держави та пов'язана з ним відміна обов'язкових церковних хрещення та реєстрації імен.

Перераховані вище суспільно-політичні та культурні чинники показали, що церква не могла надалі залишатися інституцією, яка самочинно регламентуватиме склад, структуру та вживання імен українців. Тому на порядку дня постала проблема формування іменника українців на цілком нових засадах – національно-культурних. Однак за відсутності власної держави, помісної церкви, дезінтегрованості українського етнічного простору поміж кількома державами та в умовах переслідування, а то й заборони української словесності процес формування національного іменника українців був дуже комплікованим. Зрештою, існували два альтернативні шляхи розвитку національного іменника українців: або в його основу мав бути покладений реєстр канонічних християнських іменних варіантів типу *Александр*, що побутував у церковній традиції, або ж він мав формуватися на базі народнорозмовного іменника, імен типу *Олександр*, *Олесь*, *Лесь* і *tertium non datur*.

Нечисленна українська інтелектуальна еліта, спираючись на власні національні традиції та враховуючи специфіку тогочасного іменевжитку в інших слов'янських народів, віддала перевагу народнорозмовній традиції, що, зрештою, гармоніювало із загальною тенденцією формування нової української літературної мови.

Щоправда, було б прикрою помилкою вважати, що втворення національних традицій назовництва розпочалося лише на поч. XIX ст. Ще у часи Русі-України Рюриковичі, сповна користуючись вільною волею християнина, надавали своїм дітям імена не за церковними традиціями, тобто не ті, які вони собі принесли, а „царські” – *Василь, Давид, Юрій (Георгій)*. У пізніші часи серед української соціальної верхівки також були непоодинокими факти присвоєння імен не за християнськими звичаями, а за світськими мотивами, що згодом стали традиційними.

Динаміку набуття українськими християнськими іменами світсько-національного характеру можна проілюструвати на іменах визначних українців. Так, наприклад, Шевченка назвали Тарасом, бо його охрестили 10 березня, коли церква вшановує святого Тарасія, архієпископа Константинопольського (806 р.), Франка – *Іваном*, бо народився за два тижні перед християнським святом – Усікновення голови Івана Хрестителя, дружину І. Франка – *Ольгою*, бо вона народилася 24 липня, у день рівноапостольної Ольги. Проте *Ольга* та *Іван* Франки назвали свого сина *Тарасом* не стільки тому, що й він народився 9 березня, скільки на честь Тараса Шевченка, роль якого справедливо вважали винятковою у відродженні модерної української нації.

Формування нового, світсько-національного за суттю українського іменника відбувалося у руслі творення нової української літературної мови. Як відомо, за давньою традицією східної церкви у метриках та поминальниках імена українців записувалися у так званій канонічній формі або ж „согласно славянскої орфографії”, тому усім, хто відав веденням церковної документації, давалася вказівка: „Абысь власне имя клалъ, якъ в святцохъ стоитъ, а не змытрыченое презъ пещоту любъ презъ жарты”<sup>59</sup>. Однак з втратою церквою домінантного становища в офіційній ідентифікації особи-громадянина стало можливим відмовитися від архаїчних канонічних варіантів християнських імен, структура яких виявляла виразні церковнослов'янські

<sup>59</sup> Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К.: Наук. думка, 1984. – С. 45.



(південнослов'янські) риси. До того ж використання іменних варіантів у канонічній (церковнослов'янській) формі ніяк не вписувалося у генеральну лінію розвитку нової української літературної мови на народнорозмовній основі. Тому формування українського національного іменника почалося з виокремлення іменних варіантів, які з-поміж розмаїття християнських варіантів імен відповідали критеріям офіційних, тобто імен, які могли функціонувати в офіційно-діловому стилі.

При формуванні національного іменника за визначальний було обрано принцип переваги української народнорозмовної форми імені перед традиційною церковнослов'янською. Однак зазначимо, що маргіналізація церковнослов'янської традиції вживання в національному іменнику зовсім не свідчить про атеїзацію свідомості його користувачів. Просто за умов відсутності української чи україномовної церкви Російська православна церква не могла претендувати на статус творця українського національного іменника; греко-католицька церква на Галичині переорієнтувалася на цінності української народної духовної культури лише у ХХ ст., коли її очолив митрополит А. Шептицький, а на Закарпатті та Пряшівщині провід греко-католицької церкви за традицією досі дистанціюється від ширшого запровадження народної мови у життя церкви, а тому тут і нині у церковних метриках багатьох храмів дітей записують іменами типу *Александр, Алексей, Алексій, Василій, Георгій, Іоан, Михаїл, Николай, Петр, Павел* тощо, мовну належність яких годі визначити: церковнослов'янськими, квазіцерковнослов'янськими чи якись „неопанславськими“?

В умовах бездержавності, відсутності української церкви, школи, національно свідомої буржуазії та нечисленності української інтелігенції процес творення національного іменника українців став справою українських письменників та лексикографів. Іван Котляревський, Григорій Квітка-Основ'яненко, П. Гулак-Артемівський та ін. у власних літературних текстах використовують, по суті, лише народнорозмовні варіанти імен, чим започаткували процес здобуття ними статусу літературних. Однак названі письменники використовують народнорозмовні іменні варіанти без огляду на їх емоційно-

оцінний потенціал та регіон поширення: іменні варіанти, що характеризуються відсутністю експресії та значним ареалом поширення, вживаються нарівні з експресивними та вузько локальними. Показовим у цьому плані є фрагмент „Енеїди”, де Іван Котляревський вживає народнорозмовні варіанти імен, не зважаючи на їх виражальні можливості:

Еней до всіх їх доглядався,  
Знайшов з троянців ось кого:  
*Педька, Терешка, Шеліфона,*  
*Панька, Охріма і Харка,*  
*Леська, Олешка і Сізьона,*  
*Пархома, Їська і Феська,*  
*Стецька, Ониська, Опанаса,*  
*Свирида, Лазаря, Тараса,*  
Були *Денис, Остап, Овсій...*

Таке ж стилістично незбалансоване використання народнорозмовних іменних варіантів притаманне також, наприклад, і для прози Г. Квітки-Основ'яненка, де експресивність іменних варіантів часто посилюється пейоративною конотацією андронімів, з якими вони вживаються. Пор.: *Приська Чирячка, Химка Рябокобилица, Явдоха Зубиха, Пазька Псючиха, Домаха Карлючківна, Векла Штириха, Устя Жолобиха* та ін. Щоправда, письменникам дошевченківської доби належать неабиякі заслуги і в пропаганді таких колоритних питомоукраїнських іменних варіантів, як *Микола, Петро, Наталка, Маруся, Оксана, Одарка, Олесья, Малашка* та ін.

Іменний натуралізм та емоційну незбалансованість як ознаки українського іменника дошевченківської доби, вдалося подолати Тарасові Шевченку та Панькові Кулішу, які у власних художніх текстах витворили реєстр українських літературних імен, що функціонує з огляду на емоційно-оцінні конотації кожного з уживаних ними іменних варіантів. Так, наприклад, у поемі „Гайдамаки”, на базі двох десятків імен Т. Шевченкові вдається геніально відтворити мікромодель

загальнонаціонального іменника, де кожне ім'я чи варіант імені мають чітко окреслені характеристичні та оцінні можливості, завдяки чому увесь іменник поеми стає поліфункціональним та чітко диференційованим: українським іменним варіантам *Оксана, Ярема, Микола* протиставляються чужомовні *Ян, Лейба, Хайка, Матрьошка, Параша*; українські народнорозмовні іменні варіанти *Гриць, Богдан, Максим, Степан* – церковнослов'янським *Михайл, Ісаія, Іуда*; нейтральні іменні варіанти з широким ареалом побутування *Микола, Семен, Оксана* – емоційно маркованим регіоналізмом *Гандзя, Хведор, Хведірко* і т. д.

Тенденцію, започатковану письменниками, підтримали і філологи, зокрема лексикографи, наприклад, П. Білецький-Носенко, Д. Запара та ін., що у тогочасних словниках намагалися охарактеризувати стилістичні можливості українських народнорозмовних іменних варіантів, а з їх числа виокремити ті, які могли претендувати на статус офіційних<sup>60</sup>. Так, Д. Запара у рукописному „Краткому малорусському словарі”, окрім загальноновживаних аплетивів, подає близько 50 найпоширеніших українських власних імен, які, очевидно, на думку лексикографа, репрезентують своєрідність українського іменника. Напр.: *Гапка, Горпина, Грицько, Данило, Зьинько, Илько, Йавтух, Лэвон, Лэсько, Луцько, Одарка, Опанас, Прьиська, Прокъип, Свирьид, Стэха, Супрун, Тэрэшко, Тимъиш, Хъивря, Христья*<sup>61</sup> та ін. Згодом Б. Грінченко до „Словаря української мови” долучає додаток „Хресні імена людей”, де спеціально наголошує, що „часто імена, які за формою є здрібнілими, у народі вживаються як основні. Це, наприклад, *Грицько, Харько, Химка* та ін. Щоб відзначити це, всі такі імена подано як основні, незважаючи на їх форму”<sup>62</sup>. Б. Грінченко першим в історії української мови подав сформований на

<sup>60</sup> Див.: Білецький-Носенко П. Словник української мови / Підгот. до вид. В. В. Німчука. – К.: Наук.думка, 1966.

<sup>61</sup> Цит. за: Запара Д. Краткій малорусській словарь. – Изюмъ, 1849 // Костик М. М. Д. Запара як учений-філолог і громадський діяч / Дипломна робота. – Ужгород, 2009. – С. 54–123.

<sup>62</sup> Грінченко Б. Словарь української мови. – Т. IV. – Київ, 1909. – С. 548.

серйозних наукових засадах національний реєстр імен, виокремивши так звані „основні”, або офіційні їх варіанти та ретельно описавши конотатації та стилістичні можливості інших українських народнорозмовних іменних варіантів. Важливо, що при творенні національного реєстру українських іменних варіантів Б. Грінченко спирався на майже тисячолітню традицію побутування християнських імен в українській мові та до числа „основних” включив самотні й колоритні неканонічні іменні варіанти, широко розповсюджені на українських землях. Напр.: *Андрух, Анниця, Артюх, Бенедь, Вавро, Варка, Васюта, Вівдя, Володар, Вустя, Галка, Гальшка, Ганка, Ганько, Гапка, Горпина, Горпиниця, Григор, Грицько, Гурко, Габро, Генця, Данько, Демко, Дорко, Дорош, Зінець, Зінька, Зінько, Илаш, Илько, Івахно, Ісько, Йовтух, Йосип, Калина, Карпо, Климко, Конаш, Кость, Костюк, Ксандра, Лавро, Ладим, Левко, Лесь, Лесько, Лешко, Ликера, Лисавета, Лукань, Лукач, Лукаш, Луцька, Луцько, Любина, Магда, Маланка, Марусина, Маруся, Матяш, Мацько, Микола, Митро, Михайло, Мілько, Мотря, Мусій, Надія, Назар, Настя, Наталка, Овдій, Оверко, Оврам, Одарка, Одоска, Оксана, Олекса, Олелько, Олесь, Олена, Олешко, Омелян, Омелько, Онисько, Онишко, Опанас, Осип, Остап, Остах, Охрім, Павлиш, Палажка, Параска, Педько, Прокіп, Радько, Ригір, Самійло, Самко, Сандра, Санька, Санько, Сафат, Свирид, Сень, Сизько, Славко, Солоха, Стах, Степанида, Стеха, Терешко, Тиміш, Тимко, Тодір, Тодось, Трушко, Улас, Уляна, Устя, Фесько, Харько, Чіпка, Штефан, Юхим, Юрко, Ярема, Ярина, Ярош, Ясько, Яцина, Яцько та ін*<sup>63</sup>.

Іван Огієнко у „Стилістичному словнику української мови” (Львів, 1924) бере на себе завдання кодифікувати новітній іменник українців, чітко окресливши коло іменних варіантів, функціонування яких допускається у літературній мові. Автор у досить категоричній формі вказує, які іменні варіанти треба вживати, а які ні. Так, наприклад, І. Огієнко вважає, що в українській літературній мові треба

<sup>63</sup> Грінченко Б. Там само. – С. 548–563.

використовувати ім'я *Авакум*, та окремо зазначає „не вживати *Абакум* з п.[ольської]”; „*Александр*, -дра /.../, але звичайно – *Олександр*”; „*Андріян* /.../, рідше *Адріян*”; „*Варвара* /.../, не *Барбара* з п.[ольської]”; „*Гервасій* /.../ в Г.[аличині] *Гервасий*”; „*Діонісій*, *Діонісія* /.../ в Г.[аличині] *Діонізий*”.<sup>64</sup> А в статті на літеру „Л” І. Огієнко робить невеликий етимологічний екскурс, щоб вказати на помилковість галицької практики пом'якшення звука [л'] в іменах: „навіть почали вже полонізувати свої споконвічні хрестні імення: так, в „Молитвенику християнської родини”, вид. 4-е, Жовква, 1917 р., знаходимо в календарі: *Теофілякта* ст. 745, *Філярета* 752, *Іляріона* 745, *Плятона* 746”<sup>65</sup>. Не вдаючись у аналіз обґрунтованості поданих міркувань українських лексикографів та стилістів ХІХ – поч. ХХ ст., зазначимо, що за умов, коли українські етнічні землі були розділені поміж двома, а то й чотирма сусідніми державами, годі було й думати не лише про витворення єдиного українського загальнонаціонального іменника, а й навіть про узгодження критеріїв, на яких його належало б створювати, тому кожна спроба, скерована на витворення загальноукраїнського, „соборного” іменника, заслуговує на особливу увагу. Адже на той час інші слов'яни, наприклад серби, мали не лише апробовані принципи творення національного іменника, а й практикували видання масових словників імен для народу, в передмові до одного з них зазначалося: „Кожен кум повинен мати у своїй хаті „Спрску цркву”, бо коли його покличуть похресникові батьки, то він має спочатку переглянути ці кращі сербські імена та вибрати з них найкраще, чим потішить свого похресника і догодить вірі та свому сербському народу”<sup>66</sup>.

Лише в повоєнний період, коли в межах УРСР об'єдналася більшість українських етнічних земель, за винятком Закерзоння, Пряшівщини, Мараморош-Сиготщини, на базі християнського іменника був укладений

<sup>64</sup> Огієнко І. Український стилістичний словник. – Львів, 1924. – С. 13, 15, 16, 43, 83, 110.

<sup>65</sup> Огієнко І. Там само. – С. 207.

<sup>66</sup> Календар „Српска црква” за редовну 1910. годину. – Београд, 1909. – С. 166.

та репрезентований реєстр офіційних імен українців у першому виданні „Українсько-російського і російсько-українського словника власних імен людей” (1956) за редакцією І. М. Кириченка. Періодично реєстр українських офіційних варіантів імен переглядався, з нього, наприклад, вилучали імена на зразок *Сталіна*, яке після викриття культу Й. В. Сталіна вмиг перетворилося із прогресивного, ідеологічно витриманого у шкідницьке. Такі та інші незначні зміни віддзеркалювалися у п'ятих перевиданнях цього словника, а в 1986 р. вийшло у світ нове видання Л. Г. Скрипник та Н. П. Дзятківської „Власні імена людей: словник-довідник”, яке, окрім іншого, виконує кодифікаційну функцію, оскільки описує стилістичні функції та виражальні можливості численних українських іменних варіантів.

Визначення реєстру офіційних іменних варіантів зорієнтовано, по суті, на такі три основні критерії: 1) структурний – фонетична та морфологічна структура офіційного іменного варіанта повинна відповідати нормам української літературної мови; 2) емоційно-оцінний – офіційні варіанти імен повинні бути позбавлені всяких емоційно-оцінних конотацій; 3) паннаціональний – офіційні іменні варіанти мають загальнонаціональний характер, тобто вони поширені серед усіх українців (в Україні та в діаспорі) незалежно від їх соціального статусу<sup>67</sup>.

На процесі формування світсько-національного іменника українців також суттєво позначилося національне відродження слов'янських народів, що розпочалося було у першій пол. XIX ст. Так, члени Руської Трійці та ідейно близькі до них діячі для пропаганди ідеї слов'янської єдності прийняли давні слов'янські імена, якими часто підписували свої твори. Яків Головацький зазначав, що він разом із однодумцями вирішили закласти гурток, при вступі до якого кожен обіцяв працювати в ім'я відродження руської народної словесності, а „чтобы освятить то обещание, мы приняли славянские имена: Шашке-

<sup>67</sup> Белей Л. О. Офіційні чи розмовні варіанти // Укр. мова та літ. в шк. – 1986. – № 6. – С. 61.

вич – *Руслана*, Вагилевич – *Далибор*, я – *Ярослав*. Затем явились *Велимир* – Заплатинский, *Мирослав* – Ількович, *Богдан*, мой брат Иван, *Ростислав* – Бульвинский...; явились *Всеволоды*, *Мстиславы*, *Володари* и пр.”<sup>68</sup> В умовах неслов'янської австрійської імперії демонстративне вживання слов'янських імен поширилося і серед інших слов'ян, оскільки мало відчутне світоглядно-пропагандивне значення: словацький просвітитель Л. Штур разом зі своїми однодумцями також організовано змінили християнські імена на слов'янські: Штур назвався *Веліславом*, Гурбан – *Милославом*, Браксаторіс – *Красіславом*, Заборський – *Боїславом*, Червеняк – *Православом*. З патріотичних мотивів, на думку Т. Вукановича, християнські імена змінили слов'янськими діячі сербського „омладинського” руху *Коста* Новаковіч став називатися *Стояном*, а *Янічіє* Куюнджіч – *Міланом*”<sup>69</sup>. Але, очевидно, наймасовішою та найефективнішою серед слов'ян була пропаганда дохристиянських імен діячами чеського національного відродження. Тут не обмежилися демонстративним перейменуванням, коли *Франтішек* Челаковський став називатися *Ладіславом*, *Йосеф* Хмеленський – *Красославом*, а й не без впливу дуже популярних серед чехів Краледворського та Зеленогорського рукописів відродилися колись поширені імена *Ярослав*, *Людек*, *Люмір*, *Славой* та ін., а також було утворено низку нових слов'янських імен за традиційними композитними моделями – *Чехоміл*, *Красослав*, *Православ*. Дуже часто християнські, чужомовні з походження імена, пропонували передавати слов'янськими відповідниками: *Theofil* – *Bohumil*, *Benedikta* – *Božena*, *Erhard* – *Čstimir*, *Justýn* – *Pravoslav* від початку XIX ст.”<sup>70</sup>

Справу відродження слов'янських імен, започатковану слов'янськими будителями та Руською Трійцею, на Наддніпрянщині, по суті, не підтримали. Річ у тому, що

<sup>68</sup> Русалка Дністровая. Документи і матеріали. – К., 1989. – С. 298.

<sup>69</sup> Вукановић Татомир. Лична имена код Срба // Гласник Етнографског музеја. – Књ. 15. – Београд, 1940. – С. 71.

<sup>70</sup> Knappová M. Jak se bude vaše dítě jmenovat? – Praha: Academia, 2006. – S. 20.

у слов'янській (російській) імперії, до складу якої входила Східна Україна, відродження слов'янських імен для поневолених слов'янських народів (українців, поляків та білорусів) не мало ніякого сенсу, бо лише посилювало ідеологічні підвалини імперії. Мабуть, єдині українські русофіли та москвофіли Австро-Угорщини прагнули продовжити будительську традицію вживання слов'янських імен, прикладом чого може служити красномовний факт перекладу галицьким русофілом Дідицьким свого хресного імені *Теодозій* та слов'янське *Богдан*. Закарпатоукраїнський будитель О. Духнович, погляди якого мали виразне русофільське спрямування, також широко використовує дохристиянські іменування – автентичні та авторські – зокрема у власній літературній творчості. Напр.: *Богумила, Владимир, Любиця, Богобой, Лестобрат, Многомав, Славолюб, Честножив, Храбростой* та ін. Натомість серед представників народницького напрямку як символ національного відродження почали використовувати народно-розмовні іменні варіанти. За словами Я. Грицака, традиція витлумачувати грецькі імена „по-простонародному” стала звичною вже у 1860-х роках<sup>71</sup>.

У міжвоєнній Галичині, що, як відомо, входила до складу Польщі, представники української інтелектуальної еліти надавали особливо значення вибору імені дитини. Так, за словами професора *Роксолани* Зорівчак, вона «завдячує своїм ім'ям батькові – Петрові Петровичу Мінку. Адвокат за фахом, глибокий знавець історії, він запропонував це ім'я як таке, що його не можна полонізувати»<sup>72</sup>. У міжвоєнний період українські інтелектуали Буковини, яка на той час перебувала у складі Румунії, що не вирізнялася демократизмом та лібералізмом у ставленні до національних меншин, також намагаються активно пропагувати слов'янські за походженням імена, щоб україн-

<sup>71</sup> Грицак Я. Руслан, Богдан, Мирон: три приклади ідентичності серед галицьких русино-українців // Україна модерна. – Ч. 8. – Київ–Львів: Критика, 2003. – С. 35.

<sup>72</sup> Коваленко С. Жити віч-на-віч зі Словом (Роксолані Зорівчак – 75)//Дивослово.-№11.-2009. – С.45.



ці, називаючись такими іменами, засвідчили свою самобутність у романськомовному середовищі. Так, Явір Луженко у газеті „Час” публікує статтю „Наші хресні імена”, де подано великий реєстр українських (слов’янських) за походженням імен, які, на думку автора, варті того, щоб ними українці називали дітей. Доречність пропаганди питома українських імен на Закарпатті в умовах неслов’янської держави – гортіївської Угорщини – палко підтримував і В. Гренджа-Донський, який вважав, що колоритні українські імена можуть бути альтернативою для місцевої інтелігенції, яка просто любить у чужих іменах на мадярський спосіб: *Густі, Мішка, Дюрі, Пішта, Шоні* і т. п.<sup>73</sup> Прагнення Явора Луженка пропагувати питома українські (слов’янські) імена в умовах національного гніту неслов’янської держави є цілком зрозумілим і вмотивованим, однак серед пропонованих імен є цілий ряд таких, що через побутовість доонімної семантики, омонімічність до апелютивів чи небажані асоціації тощо не можуть претендувати на популярність. Пор.: *Буйний, Грім, Шиголь, Привіт, Журавель, Злука, Перемога, Переміг, Лин, Папороть, Принада, Розгар, Скорострілка, Скорий, Слізонька, Рясочка, Рум’янець, Розквіт, Кара (чорна)* тощо. Однак імена – *Воєслав* та *Воєслава* цілком варті того, щоб закріпитися у сучасному національному ономастиконі українців.

На міжвоєнний період припадає поява ще одного вдалого авторського українського імені – *Зореслав*, яке у ролі літературного псевдоніма використовував отець-василиянин Степан-Севастіан Сабол, родом українець із Пряшівщини. Однак поява цього імені в українському іменнику маланестільки ідеологічний, скільки естетично-релігійний характер. У розмові з нами в 1991 р. о. С. Сабол пояснив появу цього імені-псевдоніма власним залюбуванням зорями, Всесвітом як творінням Божим.

Окрім використання власне українських за походженням імен, при формуванні новітнього, або світсько-державного

<sup>73</sup> Гренджа-Донський В. Твори. – Т. IX. – Вашингтон, 1989. – С. 119.

іменника українська інтелектуальна еліта усвідомила потребу вироблення нових мотивів присвоєння традиційних імен, які відповідали б критеріям української духовної культури нового, модерного періоду. Так, усіма доступними засобами (література, театр, малярство, згодом кіно тощо) починають пропагувати імена уславлених українців, а відтак і привертати увагу своїх співвітчизників до діяльності їх носіїв. Символом українства стали імена *Володимира* Великого, *Святослава* Хороброго, *Ярослава* Мудрого, княгині *Ольги*, *Богдана* Хмельницького, *Максима* Кривоноса, *Петра* Могили, *Олекси* Довбуша, *Устима* Кармелюка, *Тараса* Шевченка, *Юрія* Федьковича, *Лесі* Українки, *Андрея* Шептицького, *Соломії* Крушельницької та інших видатних діячів, коли саме на їх честь називали немовлят, зокрема у середовищі української інтелектуальної еліти.

У національно свідомих сім'ях українців часто вибирали ім'я немовлятам на честь улюблених літературних персонажів – *Назар*, *Марко*, *Наталка*, *Оксана*, *Маруся*, *Роксолана*, – які полонили серця читачів своєю високою моральністю або вразили готовністю до самопожертви в ім'я нації. Українські літературні тексти, зокрема історичні романи та повісті, дія яких відбувається у доісторичні часи, стали, на нашу думку, дієвим засобом пропаганди дохристиянських імен *Святослав*, *Володимир*, *Растибор*, *Всеволод*, *Гостромисл*, *Мирослава* тощо.

Якщо генеральний вектор розвитку українського національного іменника XIX – поч. XX ст. був зорієнтований на народно-розмовну основу, то у тій частині українських земель, що належала Габсбурзькій імперії (Галичина, Буковина, Закарпаття, Пряшівщина), під впливом панславистичних тарусофільських ідей робилися спроби сформуванню місцевий іменник на базі канонічного реєстру християнських церковнослов'янських варіантів імен типу *Александръ*, *Алексій*, *Васілій*, *Георгій*, *Іоанъ*, *Димитрій*, *Іосифъ*, *Михаїлъ*, *Деодоръ* тощо. Прикметно, що у середовищі місцевих русофілів кін. XIX – сер. XX ст. власні імена розглядалися як один із чинників „общеруської” інтеграції, а й нині їх використовують як засіб у пропаганді ідей неорусинства. Зазначимо, що навіть на початку XXI ст. церковнослов'янськими іменними варіантами іменуються не

лише представники неорусинського руху, а й ними, як правило, записують немовлят у метриках багатьох закарпатських храмів як православної (Московського патріархату), так і Мукачівської греко-католицької церкви.

Як зловживання довірою батьків, що за давнім українським християнським звичаєм доручали священникові давати дитині ім'я, яке та собі „принесла”, можна оцінювати поширену практику через неприяне ставлення до дорослих давати їхній дитині незвичне та немилозвучне ім'я. Важко нині сказати, коли бере початок ця традиція сумнівної вартості, однак у ХІХ – поч. ХХ ст. вона широко znana по всіх українських землях. Так, позашлюбні діти, а також діти батьків, що потрапили у немилість до священника, одержували рідкісні, незвичні імена, що в майбутньому було причиною нескінчених глузувань та насмішок. За словами П. Чучки, священник спеціально підбирав для позашлюбної дитини якесь глузливе, неавторитетне, кимось скомпрометоване ім'я, щоб у такий спосіб виділити цю дитину з-поміж інших і присоромити її матір у очах односельців. Так з'являлися по селах імена *Афтанас, Базіль, Митрофан, Никифор, Нерон, Прокон, Єфрим, Векла, Гапка, Мотря*, а у селі Скотарське на Закарпатті вже у ХХ ст. піп назвав байстрюка іменем *Варуховба*<sup>74</sup>. Використання священниками християнських імен або мотивів їх присвоєння з виховною метою немає нічого спільного з християнською природою імені. Втративши або відмовившись від власних бажань при виборі імені дитини, батьки та їхні діти стають жертвою сваволі священника, яка трансформується у цілком світський, а зовсім не християнський мотив надання імені. Іван Нечуй-Левицький розповів подібну історію імені *Нимидора* у повісті „Микола Джеря”: „Ту дівчину звали *Нимидорою*. Піп був сердитий на її неслухняного батька й надавав його дітям таких йменнів, що всі люди на селі ніяк не могли убити їх собі в голову, а баба-повитуха ніколи не могла донести в своїй голові того ймення й загубила його на поповому порозі. Тій дівчині піп дав ймення *Минодора*, а люди в селі звали її *Нимидорою*”.

<sup>74</sup> Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття. – Ужгород, 2008. – С. 75.

Очевидний світський характер має традиція називати дітей на честь батька або матері, а також дідуся чи бабусі. Щоправда, на нашу думку, нема достатніх підстав стверджувати, що звичай давати синові батькове ім'я в окремих регіонах, як-от на на Закарпатті, сягає аж XVII ст. Адже проф. П. Чучка свій здогад про давність традиції називати синів іменем батька ілюструє лише двома фактами за 1648 р. *Kerczan Vaszil* і *Kerchan Vaszil iunior* та *Maszallouich Ivan* і *Maszallouich Ivan iunior*<sup>75</sup>, де збіг імені батька і сина може пояснюватися збігом дат їх народження. За словами М. Худаша, по різних українських регіонах ставлення до називання дітей на честь батьків було не однаковим – в одних місцевостях така практика не допускалася, а в інших не заборонялася<sup>76</sup>.

---

<sup>75</sup> Там само. – С. 80.

<sup>76</sup> Худаш М. А. Цит. пр. – С. 185.

## ■ *Український іменник у лецатах советизації*

Свого апогею боротьба з християнськими та національними традиціями українського назовництва набуває у советський період, коли церкву не лише відокремили від держави, а й оголосили її розсадником мракобісся, ворогом прогресивного людства. Зрозуміло, що за таких обставин українські досоветські традиції у сфері національного назовництва як світські, так і церковно-релігійні беззастережно оголошувалися буржуазно-релігійним пережитком, а тому вони ставали об'єктом боротьби з боку органів більшовицької пропаганди, яка, в свою чергу, намагалася виробити власний пролетарсько-більшовицький іменник та запропонувати нові мотиви надання імен для дітей-немовлят. Советсько-більшовицька йменотворчість ґрунтувалася на трьох основних засадах: нігілізму, пролетарського інтернаціоналізму та культотворення, у світлі яких традиції українського назовництва оголошувалися буржуазно-куркульськими та клерикально-релігійними пережитками. Національний характер дорадянського українського іменника кваліфікувався як прояв націоналістичної обмеженості, яку можна було подолати лише завдяки ідеям інтернаціоналізму, які більшовики воліли пропагувати засобами російської мови. Схильність до культотворення зумовлювалася вождизмом більшовицької державно-партійної системи.

Хоча більшовики і різко засуджували християнські принципи надання імен на честь святих, проте схильність до витворення культів вождів привела їх до творення імен на честь вождів пролетаріату, а особливо В. І. Леніна, І. В. Сталіна. За майже двотисячолітню історію християнства на честь жодного із святих не було утворено стільки імен, скільки протягом кількох років постало імен-неологізмів на честь „вождя світового пролетаріату Володимира Ілліча Леніна”: *Вілен, Вілена* (пор. рос.: Владимир + Ілліч + Ленін),

*Віленін, Віленіна* (пор. рос.: Владимир + Ильич + Ленин), *Віль* (Владимир + Ильич + Ленин), *Владилен, Владилена* (Владимир + Ильич + Ленин), *Владлен, Владлена* (Владимир + Ленін), *Вілор, Вілора* (Владимир Ильич Ленин організатор революції), *Нінель* (анаграма від рос. Ленин), *Леніна, Леніана* та ін. За зразком імені Леніна на честь іншого комуністичного вождя згодом утворили ім'я *Сталіна*. Треба наголосити, що абсолютно тотожне розуміння ідеологічної сутності імені виявляють представники іншого тоталітарного режиму середини ХХ ст. – німецькі нацисти: у сім'ї сумнозвісного рейхсміністра освіти та пропаганди Пауля-Йозефа та Магди Геббельсів усіх шістьох дітей на честь Адольфа Гітлера назвали іменами, що розпочиналися на літеру *Н*, як і прізвище вождя: *Helge, Helfried...*

Не бракувало серед комуністичних імен-неологізмів і своєрідних композитів, ідеологічний заряд яких помножувався, бо вони утворювалися та надавалися на честь одразу двох або й трьох видатних діячів комуністичного руху. Наприклад: *Марлен* (Маркс + Ленин), *Лентрозіні* (Ленин + Троцький + Зинов'єв). Комуністичні ідеологи не вважали осудним утворювати та надавати немовлятам імена, які пропагували чергові партійні кампанії. Так, десяту річницю Жовтневої революції свідомі батьки віддзеркалили у імені сина *Окдес* (Октябрь десятый), перипетії із полярником О. Шмідтом породили потворно-неартикуляційне ім'я *Оюшминальд* (Отто Юльевич Шмидт на льдине), свої атеїстичні переконання батьки увиразнили, наприклад, в іменах близнюків *Небо* (рос.: нет бога) і *Бебо* (рос.: без бога); клич першого секретаря Комуністичної патрії Нікіти Сергєєвіча Хрущова догнати і перегнати за економічним розвитком США знайшов свій відгук у іменах *Догон* і *Перегон*. Комуністичний інтернаціонал молоді комуністичні ідеологи вшанували в імені *Кім*, а імена *Карм, Карма* надавали на честь „Красной арміи”, *Ревмир, Ревмира* – „революции мировой”, *Ревпуть* – „революционного пути”, а *Ревдит* констатує, що носій цього імені – революційне дитя. Легковажність та поспіх при творенні таких імен-більшевизмів були настільки вражаючими, що їх твор-

ці, наприклад, не помітили суперечностей між окремими іменами та політичними реаліями, які вони прославляють. Так, імена *Октябрина*, *Май*, *Майя* утворили на прославлення Жовтневої революції та травневого свята міжнародної солідарності трудящих, проте не зважили, що свято солідарності трудящих встановлено на честь події, що відбулася на початку ХХ ст., коли в Російській імперії діяв юліанський календар, тому замість імен *Май* та *Майя* варто було утворити щось на зразок *Апрель*, *Апреля*. Ім'я на честь Жовтневої революції виникло у першу її річницю, коли у Росії діяв григоріанський календар, тому *Октябрина* мала б стати *Ноябриною*.

Зазначимо, що російськомовна основа більшості комуністичних імен-неологізмів не обов'язково означає, що вони постали в комуністичній Росії, а лише засвідчує факт, що під личиною широко пропагованої інтернаціоналізації українського іменника здійснювалася його русифікація.

Нестримне прагнення большевиків заперечити, відкинути майже тисячолітню традицію вживання християнських імен не зупинило їх перед небезпекою зняти всякі обмеження для творення нових пролетарських імен шляхом онімізації апелятивів. Так постали химерні, але ідеологічно витримані *Барикада*, *Декрета*, *Електрифікація*, *Електростанція*, *Енергетика*, *Ера*, *Ідеал*, *Ідея*, *Іскра*, *Мартен*, *Мир*, *Муза*, *Май*, *Олімпіада*, *Поема*, *Революція*, *Рот-Фронт*, *Трактор*, *Шахта* та ін. За даними Юрія Карпенка, таких ідеологічно вмотивованих імен було близько 10 тисяч (!), але переважно вони були одиничними чи мало поширеними<sup>77</sup>. Немов демонструючи необмежені можливості творення імен-советизмів та глузуючи з повальної моди на них, український письменник Юліан Шпол від абрєвіатури УССР утворив жіноче ім'я *Усесєра*, яке має відчутну негативну конотацію.

Окрім імен та прізвищ большевицьких вождів, джерельною базою для імен-советизмів здебільшого служили неслов'янські з походження апелятиви, якими рясніли комуністичні агітки і значення яких далеко не завжди усвідомлювали самі йменотворці, адже, за даними

<sup>77</sup> Карпенко Ю. Динаміка українських особових імен... – С. 287

В. А. Ніконова, такі імена виникали, як правило, у середовищі низько кваліфікованих, малоосвічених робітників, які, відкидаючи усталені традиції, називали дітей, треба думати, пролетарськими іменами на зразок *Вінігрет, Вагон, Евакуац, Ємбріон, Геліотроп* тощо<sup>78</sup>.

Апогей більшовицького іменотворення та масове захоплення цим явищем припадає на 20–30 р. ХХ ст. У повенний період популярність ідеологічно витриманих імен-неологізмів помітно падає, а в окремих випадках українські інтелектуали дозволяли собі публічно засудити практику вживання деяких ідеологічно вмотивованих імен. Так, Олесь Гончар у романі „Тронка” устами однієї зі своїх героїнь засуджує практику називання дітей на честь комуністичних вождів, які, виявляється, були жахливими злочинцями: „...батько мав необережність запропонувати дочці змінити ім'я, бо звати її, власне, було не *Ліна*, а *Сталіна*, але на батькову раду перейменуватись його *Ліна-Сталіна* так і скипіла, так і кинулася: – Я вам не колгосп, щоб мене перейменовувати! Раніш треба було думати!”

Прикметно, що і в інших країнах так званого соціалістичного табору широко практикувалося використання глорифікаційних ідеологічно мотивованих імен. Так, у відносно ліберальній колишній Югославії, за даними В. Лазаровіча, станом на 1999 р. лише у Белграді 6 осіб називалися *Тімо*, 8 – *Сталінка*, а також було зафіксовано кілька десятків *Югославів* та *Югослав*. Захоплення політикою Слободана Мілошевича у кін. 80-х рр. ХХ ст. призвело до того, що у столиці тогочасної Югославії кілька сотень сімей вирішило дати його ім'я своїй дитині<sup>79</sup>. Таку відверту політизацію національного іменника чи то радянського, чи то югославського зразка є всі підстави кваліфікувати як один із виявів комуністичного тоталітаризму в сфері духовної культури.

Деструктивну сутність впливу советського тоталітаризму на склад, мотиваційну базу іменника українців у загальнонаціональному масштабі нині важко оцінити, бо в українській

<sup>78</sup> Ніконов В. А. Имя и общество. – Москва: Наука, 1974. – С. 69–70.

<sup>79</sup> Лазаровић В. Српски именослов. – Београд, 2001. – С. 71–72.



ономастиці досі ніхто не вивчав динаміку вживання імен ХХ ст. на всій території України, однак подібні дослідження, проведені на матеріалі чеського іменника, дають вражаючі факти. Так, наприклад, особливо показовим у цьому аспекті може бути динаміка вживання імені *Marie*, популярність якого, за словами М. Кнаппової, дуже залежала від ставлення чехів до культури Діви Марії, тому в 1945 р. у Чехії іменем *Marie* було названо 9 009 дівчат, у 1960 р. – 3 250, у 1975 р. – 121, а в 2001 р. – 665<sup>80</sup>. Тобто у законопослушній Чехії в результаті тридцятирічної атеїстичної пропаганди у 75 разів (!) зменшилася кількість батьків, які не просто бажали назвати дочку на честь Богоматері, але й боялися бути запідозреними у такому вчинку, негідному будівника комунізму.

Оскільки витворити протягом одного-двох десятиліть абсолютно новий пролетарський іменник виявилось завданням непосильним, то у ролі нових пролетарських імен почали використовувати емоційно марковані розмовно-побутові варіанти християнських імен. Працівники советських ЗАГСів, незважаючи на стилістичні можливості, легко допускали до офіційного вжитку здрібніло-пестливі або фамільярні іменні варіанти типу *Галя, Рая, Вася, Петя, Іра, Оля, Юля* та ін. Можливо, тут вирішальну роль відігравав той фактор, що до революції так дітей не записували. Через елементарну неграмотність тих же працівників загсів виникали „пролетарські імена” типу *Луанора, Анділіна*, бо саме так вважали за потрібне записати у метриках традиційні *Елеонора, Ангеліна*. Через суцільну неграмотність советських службовців нові імена, що виникали в результаті помилкового запису, стали масовим явищем: В. А. Ніконов признається, що йому доводилося бачити тисячі таких метричних записів<sup>81</sup>.

Дуже популярна советська ідеологема про взаємозближення близькоспоріднених російської та української мов у соціалістичному суспільстві також позначилася на формуванні офіційного іменника українців советської доби. Практична реалізація цієї сумнівної догми призвела до активізації

<sup>80</sup> Кнаппова М. Цит. пр. – С. 85.

<sup>81</sup> Никонов В. А. Цит. пр. – С. 68.

русифікаційних процесів у сфері офіційного іменника українців: рідковживані вузьколокальні українські іменні варіанти на зразок *Нікола, Дар'я, Мар'я, Соф'я* та ін., які, однак, максимально наближені до загальноновживаних російських, кваліфікуються тогочасними українськими словниками як нормативні<sup>82</sup>. На ідею взаємозближення російської та української мов у сфері їх національних іменників „заставили” запрацювати цілу низку архаїчних імен-старослов'янізмів типу *Авксентій, Алфей, Ананій, Афанасій, Євсей, Євстафій, Єрофей, Пимон, Аксенія, Даниїла, Соломея* і т. п., структура яких ближча до російської, ніж до української літературної мови. Русифікацію українського іменника ХХ ст. підтримувала експансія численних та досить популярних, російських з походження, розмовних іменних варіантів *Алік, Зюзік, Вовік, Ваня, Вася, Коля, Петя, Жора, Верка, Катя, Маша* тощо, які не лише не вписувалися у норми української літературної мови, а й витісняли питомо українські їх відповідники *Ваньо, Васьо*, котрим штучно нав'язувалося конотація неперестижних, сільських, архаїчних.

Русифікація українського офіційного іменника советської доби відбувалася не тільки шляхом нав'язування українській нормі типово російських іменних варіантів, а й через свідоме збіднення реєстру українських офіційних імен та уневираження його національного колориту. Так, упродовж советського періоду значна частина добре апробованих українських літературних варіантів не змогла пробитися до офіційних реєстрів імен. Серед них *Гриць, Грицько, Зінько, Лесько, Лесь, Лукаш, Луць, Матій, Оксен, Олесь, Омелько, Онисько, Панько, Проник, Савка, Сафат, Стась, Стецько, Терешко, Терень, Тихіш, Тимко, Федь, Федось, Юрко, Ярко, Ярош, Галя, Гандзя, Катря, Ксеня, Маруся, Меланка, Мотря, Наталка, Олесь, Одарка, Стефа, Стеха, Христя* та ін. У словнику-довіднику „Власні імена людей” (К., 1986), виданого Академією наук УРСР, ці іменні варіанти супроводжують дискримінаційні ремарки чи позначки-натяки, які унеможливають викорис-

<sup>82</sup> Українсько-російський і російсько-український словник власних імен людей / За ред. І. М. Кириченка – К.: В-во АН УРСР, 1954. – С. 27, 33, 37.

тання таких імен в українському офіційному мовленні советської доби, передусім у метричних записах.

У советський період, коли державно-репресивні органи ревно стежили за виявами так званого українського буржуазного націоналізму, до офіційного іменника українців не допускали цілу низку колоритних іменних варіантів, які вирізнялися своєю українською самобутністю. Тому українські інтелектуали шукали і знаходили найрізноманітніші способи не лише обійти тоталітарні заборони на українську автентіку в сфері іменника, а й методи популяризації колоритних українських імен, прищеплення в широких народних верствах доброго антропонімічного смаку. Так, провідні письменники Гончар, Бердник, Танюк, Масенко, Костенко та ін., свідомо називаючись іменами на зразок *Олесь, Лесь, Олекса, Тодось, Терень, Ліна*, легітимізували ці колоритні українські варіанти та пропагували їх у народі. У власних літературних текстах за допомогою ретельного, продуманого добору імен для позитивних персонажів, яким читачі особливо симпатизували, українські письменники також популяризували колоритні українські імена. Пор.: „Справжня українська жінка, ще й *Оксаною* зветься” („Невеличка драма” В. Підмогильний); „– *Надійка*, – шепотів він. Саме ім’я її було надією, і він повторював його, як символ перемоги” („Місто” В. Підмогильний); Хмелевим ім’ям голота боронилася /.../ іноді варто було комусь назвати це ім’я, і вже задзвеніли шаблі” („Яса” Ю. Мушкетик); „... а як дасть Бог дівчину, то й зовсім буде щасливим і назве її *Мальвою*, аби це гарне ім’я не зводилось у Вавилоні” („Лебедина зграя” Василь Земляк); „Коли батько вперше назвав ім’я цієї княжни, то, правду кажучи, Ярослав зачув у ньому лагідну струну, ніжну мелодію, звабливу округлість: *Оль-га*” („Отчий світильник” Р. Федорів) та ін.

Серед національно свідомої української інтелігенції, зокрема в середовищі письменників, утвердився звичай називати власних дітей колоритними питомо українськими іменними варіантами, що породжують широкий конотативний спектр саме в контексті духовної культури українців. Так, у сім’ї Дмитра Павличка дочку назвали *Соломією*, Ліни Костенко – *Оксаною*, сина Романа Лубківського – *Маркіяном* та ін. В. Гренджа-

Донський, закарпатоукраїнський письменник, назвав дочку *Зіркою*. Уже в часи пізнього СРСР український письменник Петро Коробчук назвав сина Павлом за давньою українською християнською традицією, бо син народився 12 липня, у день святих апостолів Петра і Павла, а також, очевидно, щоб, послугуючись євангельськими іменами-символами, заманіфестувати спорідненість Петра-батька та Павла-сина. За часів тоталітаризму у такий суто приватний спосіб представники української інтелектуальної еліти пропонували альтернативний панівному тоталітарному національний іменний стандарт.

Советський період – найдраматичніший період в історії українського іменника, який характеризується шаленим тиском комуністичної ідеології, посиленням русифікації, табування столітніх національних традицій українського назовництва, що спричинило глибокі та системні деформації у складі, структурі імен та принципах їх надання. Однак завдяки нонконформізму численних українських сімей, консерватизму іменника українського села, принциповій позиції хай і нечисленної національної інтелектуальної еліти вдалося зберегти самотність українського національного іменника.

## ■ Українські імена перед викликами ХХІ ст.

В умовах незалежної України національна система власних імен українців зберігає усі ознаки, притаманні для світсько-державного періоду її розвитку. Однак із здобуттям Україною незалежності докорінних змін зазнали культурно-політичні умови функціонування національного іменника. Деідеологізація (декомунізація) культурного життя, широке декларування політики повернення національних духовних цінностей українців, а також забезпечення реальної свободи совісті, державний статус української мови, лібералізація українського законодавства, що врегульовує надавання та функціонування особових імен, утвердження тісних міжнародних контактів українців, у тому числі й через масову трудову імміграцію, – ось головні екстралінгвальні чинники, які впливають на новітній український іменник посттоталітарної доби. Перераховані екстралінгвальні чинники виявилися надто дієвими щодо українського іменника кін. ХХ – поч. ХХІ ст., тому вони й зумовили його докорінну трансформацію.

Найперші зміни, зафіксовані в українському іменнику кін. 80-х – поч. 90-х років ХХ ст., – це його цілковита декомунізація. Упродовж кількох так званих перебудовних років (1986–1991 рр.) українці перестали називати дітей ідеологічно вмотивованим іменами типу *Владлен*, *Октябриня* тощо, які перед тим були популярними у сім'ях партфункціонерів та особливо активних поборників комуністичної ідеї. Викриття злочинів партійної верхівки, зокрема правда про репресії, керовані В. І. Леніном, Й. В. Сталіним, голодомор в Україні 1932–1933 рр., подвійні стандарти епохи застою Л. І. Брежнєва та ін. остаточно скомпрометували комуністичну ідею, передусім в очах української молоді, а саме молодь, тобто батьки дітей, має вирішальне слово у виборі імен для немовлят. Скомпрометованість комуністичної ідеї, помножена на

відомий радикалізм молоді, спричилися до того, що саме український іменник став тією онімійною субсистемою української мови, яка найперше і в повному обсязі на усіх українських теренах звільнилася від численних онімів, мотивованих комуністичними ідеологемами.

### ► *багатоликої глобалізації*

Усунення тоталітарних обмежень та заборон радянської доби зробило пострадянський український іменник відкритим, у т. ч й для зовнішніх впливів. Глобальні принципи організації іменника, тобто його інтернаціональний (германський та романський за походженням) репертуар, маргіналізація традиційних офіційних іменних варіантів, особливе конотаційне наповнення розмовних іменних варіантів, нетрадиційні мотиви та принципи присвоєння імен тощо – почали прищеплюватися на українському ґрунті, що відбувається через експансію західної поп-культури.

Яскравим свідченням експансії західної поп-культури на національний іменник українців може слугувати помітне зростання питомої ваги імен, як правило, германського, рідше романського походження, що надаються не за усталеними українськими традиціями, а у дусі модного нині у певних соціальних груп населення зовнішнього уподібнення західним зразкам або ж їх українській перцепції. Такі тенденції у розвитку сучасного іменника українців можна кваліфікувати як прояв його глобалізації<sup>83</sup>. Однак глобалізацію у сфері національного іменника українців нема підстав розглядати лише як його американізацію (англізацію або германізацію чи романізацію). Глобалізація у сфері національного іменника явище багатолике, її арсенал має численні та різноманітні знаряддя, проте всіх їх об'єднує інтегральна ознака або одне призначення – уневиразнювати, нівелювати національну своєрідність та самобутність національного назовництва, а німецька, ан-

<sup>83</sup> Пипер П. Језичка страна глобализације у словенским земљама // Славистика. – Кв. ІХ. – Београд, 2005. – С. 19–28.

глійська, італійська чи зулуська або ірокезька мови виступають лише засобом у досягненні цієї мети. Так, дуже відомий український футболіст з уславленим українським прізвищем називає своїх синів *Джорданом* та *Крістіаном*, в результаті чого постають химерні своєю еkleктичністю (ні англійські, ні українські) наймення *Джордан Шевченко* та *Крістіан Шевченко*. Проте цим глобалізаційна неприродність цих наймень не вичерпується, бо коли до йменувань синів футболіста додати ще й ім'я по батькові, яке є обов'язковим компонентом найменування особи у народі, мовою якого А. Шевченко розмовляє, то взагалі постають неприродні онімні гібриди *Джордан Андрєєвич Шевченко* та *Крістіан Андрєєвич Шевченко*.

Уневиразнення національної специфіки українського іменника є сутністю його глобалізації, у чому можна пересвідчитися на прикладі аналізу уподобань батьків при виборі імені дитини у найзахіднішому обласному центрі України – Ужгороді, які, окрім англійських з походження, часто називали дітей і французькими, італійськими, іспанськими, а також навіть екзотичними африканськими іменами. Так, наприклад, з-поміж 1 007 ужгородців, які народилися у 2003 р., 127, або більше 12 %, були названі особовими іменами, що є всі підстави кваліфікувати неологізмами, бо вони не фіксуються українськими словниками імен, а їх структура часто суперечить фонеморфемним принципам української літературної мови. Пор.: *Алекс, Едвін, Даніель, Доменік, Крістіан, Мартін, Фредерік, Данієлла, Еммануель, Еміліанна, Етела, Жаклін, Жанет, Жасмін, Йоганна, Катрін, Крістіна, Манана, Наїра, Ніколетта, Ніколь, Ноеміль, Патрісія, Ребека, Сабріна, Сандра* та ін. У наступному, 2004 р., ужгородський іменник поповнили такі неологізми, як *Алан, Девід, Жан, Еміліан, Крістоф, Міхаель, Нанді, Норберт, Рафаель, Самуель, Том, Філіпп, Андрієнн, Бернадет, Ванеса, Генрієтта, Дасонет, Даяна, Деніза, Джульєтта, Зоф'я, Інгрід, Індія, Люсіне, Мелісса, Мілена, Мішель, Ноемі, Октавія, Ясміна*. Як бачимо, значущим явищем глобалізації у сфері українського іменника можуть виступати і негерманські за походженням оніми, а й, наприклад, імена поширені серед індусів та індіанців або мусульманські

імена, які стали знаковими у західній поп-культурі завдяки голлівудівській кіноіндустрії, світовому спорту тощо. Це *Раджа*, *Зіта*, *Лівія*, *Ноємі*, *Чак*, *Фархат* та ін. Старозаповітні імена на зразок *Самуїл*, *Давид*, *Мойсей*, *Даліла*, *Ребека*, *Рут*, *Сара*, якими в Україні посттоталітарної доби знову почали називати дітей, також можна кваліфікувати як результат поширення глобалізаційних тенденцій у сфері національного назовництва, оскільки мотив їх надання ґрунтується не на авторитеті Біблії, а на західних модних тенденціях.

Прикметною рисою імен-неологізмів, що підтверджує їх уніфікаційну сутність супроти традиційного українського іменника, є неприродна штучність їх структури, яка зумовлена неадаптованістю або стихійною адаптацією таких імен-неологізмів до структури української літературної мови. Це зумовлює появу цілої низки фонетичних, морфологічних та орфографічних іменних дублетів, які не мають ніякої іншої функціонально-стилістичної чи конотативної специфіки, окрім як модної, респектабельної альтернативи традиційним українським іменам. Пор.: *Крістіан* – *Крістіян*, *Ванесса* – *Ванеса*, *Данієла* – *Данієлла*, *Камілла* – *Каміла*, *Крістіна* – *Крістіна*, *Данііл* – *Даніл*, *Давід* – *Девід*, *Данієл* – *Даніель*, *Данііл* – *Данііл*, *Еммануель* – *Емануель*, *Етєла* – *Етєлла*, *Ніколетта* – *Ніколетта* – *Ніколет* – *Ніколетт*, *Катрін* – *Катріна*, *Жанєта* – *Жанєтт*, *Даяна* – *Дайана* тощо.

Впливом глобалізаційних тенденцій треба, очевидно, пояснювати також появу в ролі офіційних подвійних імен на зразок *Анна-Крістіна*, *Данієль-Євгеній*, *Аннамарія*, *Глорія-Анастасія*, *Крістіна-Грєта*, *Лючія-Ізабла*, *Ніколетт-Емілія*, *Сабріна-Жаклін*, *Сара-Ніколь* тощо, які не лише ніяк не пов'язуються із традиціями східної церкви щодо надання дітям подвійних імен, а й своєю структурою демонстративно виявляють неналежність до української духовної культури.

Як не дивно може виглядати, але глобалізація у сфері українського іменника має специфічну українську або, точніше сказати, постсовєтську специфіку. Вона виявляється в тому, що на постсовєтському просторі, зокрема в Україні, значний уніфікаційний потенціал щодо національної само-



бутності українського іменника виявляє нова русифікаційна хвиля. Звичайно, русифікація посттоталітарної доби зовні має мало спільного з добою Валуєваського циркуляру та Емського акту, бо в добу інформаційного суспільства вона не спирається на драконівські цинічні заборони, а, використовуючи так званий спільний інформаційний простір, зокрема російськомовні засоби масової інформації, передусім електронні, російськомовну естраду, поп-музику і т. п., досить-таки успішно, проте агресивно нав'язує українцям російське назовництво. Адже популярні герої серіалів та інші представники російської поп-культури, окрім іншого, вельми успішно спопуляризували між українцями не лише офіційні російські іменні варіанти *Данііл, Михайл, Альона, Анфіса, Анюта, Васіліса* та ін., якими нині записують дітей у непоодиноких українських сім'ях, а й поширили цілі словотвірні моделі, за якими масово творяться іменні варіанти на зразок *Вован, Колян, Толян*, що так популярні серед російської та російськомовної братви.

Як в Україні російська мова виступає водночас знарядом глобалізації та русифікації, видно на прикладі словника-довідника імен „Таємниця вашого імені” (Донецьк, 2006). Виявляється, це переклад українською мовою із російської. За безглуздістю ідею перекладати словник-довідник імен можна порівняти лише із перекладом національних гімнів, проте такі „перекладні” словники ідеально підходять для вивчення спільного постсоветського простору імен, а також для вихолощення національної своєрідності українського іменника. Причесаний російським гребінцем, іменний репертуар словника „Таємниця вашого імені” вражає своїм глобалізаційними прикметами – безбарвністю, показною штучністю. Так, наприклад, на літеру **Б** словник подає такі жіночі імена: *Бабетта, Бальдегунде, Барбара, Беата, Беатрікс (Беатріс), Беркі, Бекка, Белінда, Белла, Бенедикта, Берініке, Береслава, Бернарда, Берта, Бертхільда, Беттіка, Бібіана, Бірґіт, Бланше, Бланда, Богдана, Болеслава, Борислава, Бріджит, Броніслава, Бруна, Брунгільда, Бурґіт, Бургунде*<sup>84</sup> Тут

<sup>84</sup> Ісат Ю. А. Таємниця вашого імені. – Донецьк, 2006. – С. 32–38.

з-поміж трьох десятків імен та їх варіантів лише два – *Богдана* та *Борислава* (близько 6 %) – репрезентують український іменник, а решта – маловживані чи рідкісні чужомовні (германські, романські, західнослов'янські за походженням) та неадаптовані до фонемної структури української мови іменні варіанти. Причому автор чомусь не ввів до реєстру колоритне українське *Богуслава*, можливо, тому, що це ім'я, окрім іншого, породжує цілу низку асоціацій у межах українського культурного простору. Із незрозумілих причин донецький словник також зігнував належно адаптований іменний варіант *Беатриса*, віддавши перевагу *Беатрікс* (*Beatrix*). У цьому виданні дієвим знаряддям уневираження українського колориту імен виступає російська іменна традиція. Це виявляється як у виокремленні російських з походження іменних варіантів типу *Василіса*, *Кирилл*, так і подачі іменних варіантів у зрусифікованій фонетичній структурі – *Херман*, *Хелен*, *Хенріке*, *Херміна*, *Хельга* і, звичайно, *Хілари*. Разом з тим українське походження поодиноких колоритних іменних варіантів замовчується: ім'я *Леся* подано у словниковій статті *Леслі* та чомусь пов'язано із словацькою мовою, хоча словацький словник-довідник подає його як українське<sup>85</sup>; *Оксана*, на думку укладача словника, – слов'янське ім'я, а, наприклад, про походження іменного варіанта *Орися* не сказано нічого. Така тенденційність в опрацюванні матеріалу помножена на п'ятнадцятитисячний тираж „Таємниці вашого імені” робить це маловартісне зросійщене видання дієвим знаряддям глобалізації сучасного українського іменника. Функціонування українського іменника в умовах демократичного посттоталітарного суспільства без диктату з боку держави та її ідеологічних інституцій частиною українського суспільства, зокрема серед громадян з невисоким освітнім цензом, сприймається як всездозволеність. Легковажність у виборі імені дитини також, на нашу думку, має глобалістичне коріння, бо насаджується сучасною маскультурою. Окремі батьки виявляють цілковиту безвідповідальність або, як справедливо обурюється Юрій Карпенко, „знову доводять,

<sup>85</sup> Majtán M., Považaj M. Цит. пр. – С. 79.

що серед них трапляються ідіоти, проте такі антропонімічні вибрики визначають сучасну динаміку особових імен в Україні»<sup>86</sup>, коли легковажно називають своїх дітей іменами *Атлантида, Дарвін, Феолент* (АР Крим), *Принцеза, Графі-еліта, Шакір* (Дніпропетровська обл.), *Єгорька, Есмеральда* (Донецька обл.), *Шохрухон* (Житомирська обл.), *Їжак, Лимон, Лимончик, Принцеса, Цариця* (Закарпатська обл.), *Парно, Князь, Девражд, Сервер, Черешня* (Запорізька обл.), *Рінсіме, Бруклін* (Івано-Франківська обл.), *Ебігеїль* (Кіровоградська обл.), *Таймер, Фарада, Аероліта* (Луганська обл.), *Ангел, Нобель* (Львівська обл.), *Шукрія, Зарджінія, Женівьєва* (Миколаївська обл.), *Маршал, Гамлет, Озадахон, Жуйжуй, Таймер, Лимон, Мадагаскар, Русалка* (Одеська обл.), *Енжилин, ВАН-Ю* (Тернопільська обл.), *Кеннеді, Шахід*, (Харківська обл.), *Литвин* (Херсонська обл.), *Іулієна* (Хмельницька обл.), *Іглесіяс-Армандо* (Черкаська обл.), *Емір, Млана* (Київ) та ін<sup>87</sup>.

Не менше нерозуміння сутності імені та призначення виявляють ті особи, які вже у зрілому віці вирішують вирізнитися незвичайним іменем. Так, лише у першому півріччі 2009 р. в Україні, за даними Міністерства юстиції, змінили свої імена: *Олександра* на *Сумейра*, *Олександр* на *Белі*, *Тетяна* на *Тетяна-Констанса*, *Ольга* на *Ендорфіна*, *Мар'яна* на *Деленіка*, *Марія* на *Софія Лоуїса*, *Артемій* на *Тігран*, *Людмила* на *Люсія*, *Юлія* на *Лія*, *Ірина* на *Ліірргммііллісс*, *Тетяна* на *Аріана*, *Олена* на *Моллі*, *Юрій* на *Малік* та ін<sup>88</sup>.

## ► у сутінках марновірства

Досить популярним, навіть модним у постсовєтській Україні, якщо судити за тиражами відповідної літератури, стало трактувати власне ім'я як магічний засіб впливу на долю його носія. Це не якісь нові вчення, адже і в дохристиянські часи наші предки намагалися використовувати

<sup>86</sup> Карпенко Ю. Динаміка українських особових імен. – С. 287.

<sup>87</sup> [www.just.gov.ua](http://www.just.gov.ua).

<sup>88</sup> <http://www.unian.net/ukr/news/news-327076.html>

імена дітей то як засіб контрацепції (імена *Доста*, *Нетреба*, *Мізинець* давали, щоб припинити у сім'ї народжуваність), або як засіб посилення апетиту (*Худко*, *Зав'ялко*), або для боротьби з безсонням (*Безсон*, *Сон*, *Сонько*) і т. ін. Проте автори багатьох сучасних лубочних видань уже не закликають батьків за допомогою імені вирішувати лише якусь одну проблему чи задовольнити одне побажання, а намагаються переконати своїх читачів, що, вибравши ім'я для дитини за їх рекомендаціями, вони розв'язують усі проблеми зразу, бо вибирають дитині долю – характер, здоров'я, звички, уподобання, соціальний статус, сім'ю тощо. А щоб переконати усіх у правдивості та дієвості своїх рекомендацій, прибрали їх у шати філософського вчення, тісно пов'язаного з теологією та кабалістичними практиками.

Засновником такого магічного вчення вважають російського філософа першої пол. ХХ ст. Павла Флоренського, зокрема його працю „Имена”, де автор намагався не лише описати онтологію імені, здатність впливати на долю його носія, а й подав словник імен, у якому розкриваються прогностичні можливості вісімнадцяти імен.

У книзі „Имена” Павел Флоренський несвідомо або навмисне розпочинає свої роздуми над суттю людського імені з аналізу імен літературних персонажів. Опис характеристичних можливостей імен персонажів, здійснений П. Флоренським, можна вважати радше романтично-емоційними медитаціями, ніж науковим дослідженням, проте, зважаючи на вельми добротний матеріал для аналізу, – а це літературні твори таких майстрів слова, як П. Меріме, Е. Золя, А. С. Пушкін, то авторові було нескладно довести, що імена персонажів визначних письменників завжди тісно пов'язані з їх носіями, вони у дивовижний спосіб гармоніюють, узгоджуються з їх долею. Адже майстри слова завжди „підганяють” під конкретного персонажа його ім'я. Ім'я персонажа покликане глибше розкривати його характер, добре вписуватися у систему образів літературного тексту. Однак ім'я літературного персонажа не є іменем реальної особи, схожість між ними

лише уявна, ілюзорна, навмисне створювана письменниками. Тому місточок, який пропонує прекинути П. Флоренський, від літературних до реальних імен веде у сліпу вуличку. Батьки, називаючи дитину, не можуть „підігнати” її ім’я під майбутню долю немовляти, бо та доля нікому із смертних людей невідома. Проте П. Флоренський вважає, що „ім’я містить формулу особистості”<sup>89</sup>. Для розкриття формули особистості П. Флоренський підкреслено відсторонено подає міркування щодо імені Катерина, яке на честь імператриці Єкатери́ни часто давали в Росії: „Многочисленные Катерины XVIII ст., по убеждению их отцов, в самом деле должны были явить собою какие-то отображения матушки-Екатерины силою полученного ими имени: именем родители дарили им особливые возможности, как-то уподоблявшие их той, которая была «богом» в глазах общества”<sup>90</sup>.

Не можна також не звернути увагу, що учення П. Флоренського, яке підкреслено позиціонується як універсальне та паннаціональне, не позбавлене російського шовінізму. Це видно не лише за наведеною вище цитатою, де прославляється імператриця Єкатери́на, а й за висловлюваннями автора такого стибу: „В итоге: Владимир есть Василий, выросший на русской почве, и потому понятно, что для России это есть наиболее значительное из имен, типичное имя великого человека из русских только. Воздух России наиболее соответственное свое выражение имеет во Владимире”<sup>91</sup>.

Щоб надати своїй концепції переконливішої доказовості чи, як каже П. Флоренський, „ради полной беспристрастности, возьмем характеристики этих звуков, как метафизических начал, чужими словами. По Фабру д’Оливэ”, тобто аби описати пророчу силу імені російський автор розглядає окультний аспект звуків у руслі кабалістичної практики. Тому, наприклад, (*М*) у імені *Маріула* – це „знак

<sup>89</sup> Флоренский П. Имена. – Москва, 2007. – С. 47.

<sup>90</sup> Там само. – С. 70.

<sup>91</sup> Там само. – С. 227.

материнский и женский (в смысле самки): знак местный и пластичный; образ действия внешнего, страдательного. Он имеет связь с идеей материнства”<sup>92</sup>. Щоправда, в імені *Михаил П. Флоренський* уже нічого не згадує про (М) як знак „материнства и женский”, а, навпаки, чомусь несподівано повів мову, що „за *Михаилами* порочно установилось сопоставление их с медведем, как и, на оборот, общеусвоено имя этого последнего – *Мишка*”<sup>93</sup>.

Доказова база „Имен” П. Флоренського часто губиться у сутінках магічного світогляду автора та медитаційної езотерики, тому ця праця, очевидно, викликає більший інтерес з погляду філософії чи теології, а імена ж тут лише фактичний матеріал для дослідів у галузі езотеричної духовності. Для ономастики, зокрема у популярних виданнях, на нашу думку, використання праці П. Флоренського „Имена” цілком недоречне. Однак автори численних лубочних видань – повних і неповних енциклопедій імен або їх таємниць – прикриваються авторитетом П. Флоренського та за технологіями створення гороскопів у районній газеті про рокують майбутню долю носіям імен.

Виявляється саме ім’я, навіть конкретні літери, з яких складається його писемний варіант, визначають долю його носія. Якщо в імені є літера А, переконані пропагандисти новітньої магічної ономастики, то „його носій відзначається бажанням і можливостями починати нову справу, прагненням до праці, духовному і фізичному комфортному стану”<sup>94</sup>. Звернемо увагу, що невинна, на перший погляд, така забавка у пророцтво передусім ігнорує одвічні національні традиції вибору імені, нівелюючи їх самобутність, та пропонує взамін універсальний, уніфікований глобально-планетарний принцип символізму літер. Невже імена *Андрій, Ахмет, Авраам, Радж, Атілла, Танака-сан* або *Баатаржаргал*, попри докорінні культурно-історичні відмінності між ними, будуть однаково впливати на долю їх носі-

<sup>92</sup> Там само. – С. 31.

<sup>93</sup> Там само. – С. 364.

<sup>94</sup> Орлова А. Полная энциклопедия имен. – Минск, 2007. – С. 11

їв, лише тому, що в їх структурі є літера А? Творцям цього глобалістичного псевдовчення байдуже, що не кожен народ, який використовує відповідні імена з літерою А, послуговується буквенно-звуковою писемністю. А як бути тим, хто має складове письмо, або ідеографічне, або взагалі не має писемності? Невже в такому разі їм будуть недоступними обіцяні вище блага й чесноти. А як бути, наприклад, з українськими та російськими відповідниками імені *Алексей* та *Олексій*, невже доля їх буде різною?

Псевдомедитаційна езотерика в інтерпретаціях сучасних її популяризаторів настільки матеріалізувалася, що вони, мов у бухгалтерському звіті, розписують майбутню долю тисяч незнайомих їм носіїв імен за рубриками: „*позитивні риси характеру, негативні риси характеру, тип діяльності, бізнес, здоров'я, секрети спілкування, сумісність у шлюбі*”<sup>95</sup>. І в кожній рубриці стосовного кожного імені автори видань мають що сказати своїм читачам, а чи мають повірити їм читачі – запитання зовсім не риторичне.

Як бачимо, безпорадність праць із новітньої магічної ономастики більш ніж очевидна і це, боюся, добре розуміють їх автори, проте їм не стільки важливо, чи повірять у пророчу силу літери імені, а головне, щоб запропонована глобалізована ерцаз-традиція чи квазі-традиція виконала роль привабливої альтернативи апробованим віками національним традиціям, які і є фундаментом національної самобутності українського назовництва.

### ► *у постколоніальних обіймах минулого*

Однією із прикметних рис новітнього українського іменника є національна значущість імен. Тобто специфічні україномовні структурні ознаки імені, яких воно набуло в результаті тривалого функціонування в українському етномовному середовищі, не лише свідчать про належність імені до лексичного фонду української мови, а й набувають

<sup>95</sup> Там само. – С. 21.

властивості вказувати на українське походження носія імені чи бодай самого імені. Ця властивість сучасних власних імен українців, як зрештою й імен інших модерних націй, виступає достатньою підставою для зарахування їх до числа безеквівалентної лексики. Це означає, що в чужомовному тексті їх не перекладають, їм не шукають відповідників, а передають за допомогою практичної транскрипції, що гарантує відтворення своєрідних мовних ознак мови-джерела у мові-реципієнті. Якнайповніше збереження україномовної фонорморфемної специфіки структури власного імені якраз і виступає експонентом його національної (української) значущості навіть у чужомовному тексті. Окреслена вище практика вживання власних назв у чужомовному тексті є, по суті, нині загальноновизнаною і ніхто проти неї не виступає. Однак, коли пильніше придивитися до практики вживання імен українців, лише протягом ХХ ст., то знайдемо чимало прикладів свідомої передачі українських іменних варіантів, якими іменуються українці, чужомовними відповідниками. Так, наприклад, на території Закарпаття аж до середини ХХ ст. «в офіційних документах імена українців, як зазначає проф. П. Чучка, в обов'язковому порядку „перекладалися”, тобто передавалися угорськими відповідниками. Люди, що в побуті відомі були під іменами *Василь, Ілько, Йосиф, Павло, Стефан, Федір, Юрко, Варвара, Єлизавета, Катерина, Параска* і т. д., у документах могли виступати тільки як *László, Illés, József, Pál, István, Ferencz, György, Borbála, Erzseébet, Piroška*»<sup>96</sup>. А відомий український маляр Федір Манайло у 30–40-х років ХХ ст. називався щонайменше п'ятьма іменами: *Теодоръ, Θεοδορъ, Тиводар, Теодор, Tivodar*. Аналогічна практика перекладуваності імен українців у міжвоєнний період спостерігалася на Галичині, Буковині, Пряшівщині: пряшівський педагог Іван Шутяк у офіційних документах 20–30-х років ХХ ст. був записаний як *Іоаннь, Іванъ, Іван, Ivan, Joann, Jan, Ján*<sup>97</sup>. Зрештою,

<sup>96</sup> Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття. – Ужгород, 2008. – С. 142.

<sup>97</sup> Шутяк Іван. Моя біографія (погляд у недалеке минуле). – Свидник, 2008. – С. 32–40.



навіть у сучасній Словаччині, попри словесні запевнення щодо всебічного задоволення прав національних меншин, українці так і не здобули собі права йменуватися своїми іменами, тому, наприклад, визначних місцевих українців – академіка НАН *Миколу* Мушинку, як і професора *Миколу* Штеця по-словацьки називають *Mikuláš*, а *Михайла* Мольнара – *Michal*.

Варто зазначити, „перекладність” українських імен як один із засобів денационалізації українців використовували не лише центральноєвропейські режими, що панували на українських етнічних теренах. У Новому світі, у середовищі української трудової еміграції традиційні українські імена в англомовному середовищі також замінюють англійськими відповідниками. Так, наприклад, „Кишеньковий словар англійської і української мови” (Вінніпег, 1917 р.) Євгена Козловського пропонує до українського імені *Агафія* англійський відповідник *Agatha*, до *Андрій* – *Andrew*, до *Аннуся* – *Janet*, до *Артемій* – *Artemas*, до *Гавриїл* – *Gabriel*, до *Георгій*, *Юрій* – *George*, до *Євгеній* – *Eugene*, до *Йоан*, *Іван* – *John*, *Jack*, до *Марійка* – *Mary*, до *Марія* – *Mary*, до *Михайл* – *Michel*, до *Павло* – *Paul* та ін.

Передача імен українців у чужомовному середовищі іменами-відповідниками мови державотворчої нації виступало вагомим та досить ефективним засобом денационалізації українців, нівелювання самобутності їх духовної культури, зокрема у такій важливій сфері, як національне назовництво, а покликання чи то на давні традиції, або „усталену” практику лише приховували природу такої антиукраїнської практики. Денационалізаторська сутність практики передачі власних імен українців чужомовними відповідниками, яка була обов’язковою у міжвоєнних Чехословаччині, Польщі, Румунії чи гортиській Угорщині, стає абсолютно очевидно, бо вона не мала зворотної дії, тобто чеські, польські, румунські або угорські імена в українській мові піддавали практичній транскрипції, а не передавали українськими відповідниками. Тобто *Томаша* Масарика ніхто не назвив *Хомою*, *Міклоша* Горті – *Миколою*, а *Юзефа* Пілсудського –

*Йосипом*. „Кишеньковий словар англійської і української мови” Євгена Козловського у своїй англо-українській частині також не містить онімної лексики, що, очевидно, треба розуміти як пропозицію передавати англословні власні назви в українській мові за допомогою їх практичної транскрипції, а не перекладати їх українською мовою.

У Советському Союзі, як, зрештою, і в постсоветській Росії та незалежній Україні, як результат колоніальної та неокolonіальної політики утвердився спільний іменний простір, зокрема у частині вживання імен українців та росіян. На перший погляд, політика спільного іменного простору є рівноправною та демократичною: українські імена у російському тексті передаються російськими відповідниками, а російські в українському – українськими. Наприклад, російське ім'я *Николай* в українській мові передається як *Микола*, а українське *Михайло* в російській мові – як *Михаил*. Такою дивовижно паритетною практикою відтворення українських та російських власних імен можна було б лише втішатися та подавати її як приклад, вартий для наслідування в інших сферах україно-російських взаємин, проте насторожує уже сам факт винятковості україно-російської практики передачі власних імен. Адже стосовно інших слов'янських (окрім білоруських) та неслов'янських імен, то тут як українська, так і російська традиція цілком слушно рекомендує передавати чужомовні власні імена шляхом їх практичного транскрибування. Відомий російський мовознавець А. А. Реформатський слушно наголошував, що однією з вимог передачі імен у чужомовному тексті є „збереження національної своєрідності імені: *Иван* Тургенев не може стати ані *Яном*, ані *Джоном*, ані *Жаном*, а при перекладі „Ревізора” *Осип* мусить залишитися *Осипом* (не *Жозефом*, не *Йозефом* і т. д.), тому що це його „національний костюм”<sup>98</sup>.

Винятковий спосіб подачі українських імен у російській мові та російських в українській пояснюється тра-

<sup>98</sup> Реформатский А. А. Перевод или транскрипция // Восточнославянская ономастика. – Москва: Наука, 1972. – С. 331.

диційно – одвічною братською близькістю українського та російського народів, завдяки якій російські імена серед українців мають сприйматися як свої власні, а українські імена серед росіян також не повинні бути позначені специфікою „южнорусскаго произношения и правописанія”. Таке традиційне пояснення є всі підстави кваліфікувати традиційною шовіністичною риторикою, бо воно приховує справжню сутність – трансформувати онімне значення власного імені особи, зокрема його національну значущість, шляхом заміни його чужомовним (російським або українським) відповідником. Так, ім’я російського імператора *Николая II* в українській мові стає щироукраїнським – *Микола II*, а в найменні голови Центральної ради України та вченого, що обґрунтував історичну самобутність української нації, *Михайла* Грушевського у російській мові вихолощено найменші натяки на якусь його національну самобутність, бо тут передають його по-общеруськи – *Михаил*. Саме ця прихована властивість нівелювати або трансформувати національну значущість українських або російських імен при передачі їх російсько- чи україномовними відповідниками і є тим шовіністичним дияволом, що ховається за ширмою паритетності, рівноправності взаємодії української та російської антропонімійної традиції. „Перекладуваність” українських імен засобами російської мови – ефектний прийом зображення русифікації українців, до якого вдався Дмитро Павличко в поетичній творчості:

Лежать на Байковім хахли номенклатурні  
 Під бляклим золотом зросійщених імен.  
*Василь Васілієм* став у труні чи в урні,  
*Євген – Євгенієм. Семіоном* став *Семен...*  
 Своєю мовою співали й говорили,  
 Та оглядалися, боялися колись.  
 Російською озвалися з могили,  
 Це знак, що від свого навіки одреклись.

Аналогічною є традиція передачі українських власних назв інших розрядів та класів – топонімів, урбонімів, а також прізвищ та імен по батькові – засобами російської мови, що забезпечує витворення спільного україно-російського онімійного простору.

Витворення спільного україно-російського онімійного простору Дмитро Павличко справедливо кваліфікує як один із виявів русифікації: „Русифікація України, розпочата в давнину Російською імперією, знайшла своє світове виявлення. Загляньте в західні енциклопедії й переконаєтесь, що там змішуються поняття „Русь” і „Росія”, всі українські топоніми передаються у російському звучанні і т. д. і т. п.”<sup>99</sup> Член-кореспондент НАН України Юрій Карпенко також цілком справедливо вважає „Безсоромними випадками русифікації, наприклад, передачу української *Панасівки* російським *Афанасьєвка*”<sup>100</sup>. Українські інтелектуали добре розуміли неприродність та шкідливість поширеної чи то в Російській імперії, чи то в СРСР практику „перекладу” українських імен російськими. Так, Г. Квітка-Основ’яненко у повісті „Сердешна Оксана” обурювався, як на панських дворах „з *Явдохи* перевернуть на *Дуняшку*, з *Івги* на *Євгенію*, з *Прієски* – на *Афроську*...”. Панас Мирний викривав хибну практику російських поміщиків облагороджувати ймення українських селян, показуючи на прикладі своїх героїв як перейменовували *Тимоша* на *Тимоху*, а *Уляну* на *Уліньку*. У СРСР лише Павло Тичина, прославившись публікацією у „Правді” вірша „Партія веде”, здобув особливе право не перекладати власне імення російською мовою, для інших українців-громадян СРСР система не робила жодних винятків при йменуванні їх російською мовою. Не випадково

<sup>99</sup> Павличко Д. Про написання назв українських міст англійською мовою // Відтворення українських власних назв (антропонімів, топонімів) іноземними мовами. Міжнародна наукова конференція, Київ 7–8 грудня 1993 р. Доповіді та повідомлення. – Київ, 1995. – С. 7.

<sup>100</sup> Карпенко Ю. О. Українські географічні назви латинкою: міркування ономаста // Відтворення українських власних назв (антропонімів, топонімів) іноземними мовами. Міжнародна наукова конференція, Київ 7–8 грудня 1993 р. Доповіді та повідомлення. – Київ, 1995. – С. 18.

у 1987 р., коли на Літній школі словацької мови та культури при Братиславському університеті *Микола* Рябчук транслітерував засобами словацької мови своє українське ім'я *Микола* на *Mykola*, а не його російський відповідник *Николай*, то керівник советської делегації сердито назвала цей непримітний вчинок „националистической выходкой”.

Наскільки політизованою була і зрештою залишається нині проблема передачі українських імен засобами російської мови, показують міркування такого авторитетного вченого, як Юрій Карпенко, у тому ж таки вже „перебудовному” 1987 році: „Нині Йоганна Штрауса ніхто не назве Іваном Страусом, але слов'янські варіації імен одного походження настільки близькі, що цілком можуть замінити одна одну. І не треба категоричних крайнощів: або субституція (А. Кундзич), або лише транскрипція (С. Влахов і С. Флорін). Функціонально, стилістично значущими є обидва способи передачі. Можна вважати такими, що утвердилися у російському мовленні форми *Микола* Бажан, *Павло* Тичина. Тут транскрипція дуже доречна. Однак це, звичайно, не означає, що всіх українців треба називати поросійськи *Микола*, *Павло*. Адже набагато частіше іменування покликано ідентифікувати, а не підкреслювати етномовну належність. І в такому разі доречнішою є субституція, а не транскрипція: *Николай* Пилинський, *Павел* Чучка”<sup>101</sup>.

Із здобуттям Україною незалежності ні фахові ономасти, ні „звичайні” громадяни не надали належної ваги дотеперішній практиці відтворення українських імен засобами російської мови. Лише окремі письменники, журналісти намагаються не нівельовувати національну значущість власного імені українця та не перекладати його російською мовою. Цій благородній ідеї служить і „Українсько-російський транслітерований словник власних імен і найпоширеніших прізвищ” Андрія Бурячка<sup>102</sup>.

<sup>101</sup> Карпенко Ю. А. Теоретическая ономастика и практика перевода собственных имен на славянские языки // Великий Жовтень і розвиток духовної культури слов'янських народів. Тези доп. і повід. – Ч. І. – Одеса, 1987. – С. 166–167.

<sup>102</sup> Бурячок А. А. Українсько-російський транслітерований словник власних імен і найпоширеніших прізвищ. – К.: Просвіта, 2001.

Однак приватна ініціатива українських інтелектуалів, що добре усвідомлюють важливість фахового, а не політично доцільного розв'язання проблеми передачі власних імен українців засобами російської мови, приречена на невдачу, поки відповідні норми не будуть внесені в чинний „Український правопис” та низку відомчих інструкцій, що врегульовують форму державних документів. А до того часу український онімний простір цупко тримають у межах „общерусского”, у чому можна переконатися, розгорнувши паспорт громадянина України. Тут на другій сторінці основного документа кожен громадянин знайде освячені іменем власної незалежної держави російськомовний „переклад” свого прізвища, імені та імені по батькові. То котре ж ім'я українця справжнє, українське, зазначене на першій сторінці паспорта, чи російське: *Андрій* чи *Андрей*, *Василь* чи *Василий*, *Володимир* чи *Владимир*, *Данило* чи *Даниил*, *Дмитро* чи *Дмитрий*, *Йосип* чи *Иосиф*, *Левко* чи *Лев*, *Павло* чи *Павел*, *Петро* чи *Петр*, *Микола* чи *Николай*, *Михайло* чи *Михаил*, *Овсій* чи *Евсей*, *Олексій* чи *Алексей*, *Омельян* чи *Емельян*, *Тадей* чи *Фадей*, *Устим* чи *Устин*, *Ярема* чи *Еремей*, *Віра* чи *Вера*, *Ганна* чи *Анна*, *Горпина* чи *Агрефена*, *Катерина*, *Катря* чи *Екатерина*, *Надія* чи *Надежда*, *Сніжана* чи *Снежана*, *Стефа* чи *Степанида*, *Харитя* – *Харитина*, *Химка* чи *Евфимия*, *Ярина* чи *Ирина*? Чи може й надалі за прикладом одного нашого відомого земляка нам належить культивувати україно-російське двоєдушся або двойменя, чи все ж минуло достатньо часу та відбулося чимало подій, які мали б допомогти сучасним українцям вирішити дилему, над якою тяжко розмірковував Микола-Ніколай Гоголь-Гоголь у далекому 1842 р.? – „Скажу вам, что я сам не знаю, какова у меня душа, хохлацкая или русская. Знаю только то, что никак бы дал преимущества ни малороссиянину перед русским, ни русскому перед малороссиянином”.

## ► у пошуках засобів утвердження культурно-мовної ідентичності

На тлі нарощення впливовості найрізноманітніших виявів глобалізації розвитку національного іменника українців пострадянської доби вельми кволими, не завжди достатньо ефективними та системними видаються спроби реукраїнізації сучасного іменника українців, тобто збереження та відродження його національної самобутності, яку так наполегливо, а часто й безжалісно вихолощували століттями бездержавного існування українського народу та впродовж шести десятиліть атеїстичного советського режиму, а нині вона стала об'єктом глобалізаційних зазіхань. Однак пошуки засобів збереження питомоукраїнських прикмет національного іменника все ж виявляють перші результати.

Очевидні успіхи у відродженні українських традицій назовництва кін. ХХ – поч. ХХІ ст. спостерігаються у системі українських християнських імен, тобто у її рехристиянізації, що виявляє себе головним чином у використанні традиційних християнських мотивів присвоєння імен немовлятам. Саме забезпечення незалежною українською державою реальної свободи совісті та умов дотримання і плекання християнських традицій у сфері українського назовництва стало реальним підґрунтям для повернення у постсоветський іменник промовистих християнських імен-символів на зразок *Антоній, Борис, Гліб, Іларіон, Йосафат, Кирило, Мефодій, Миколай, Олексій, Теодор, Феодосій*, популярність яких за роки незалежності відчутно зростає, бо підтримується вона авторитетом видатних християнських святих, а також діячів української церкви – просвітителів слов'янства святих Кирила і Мефодія, святих Антонія та Феодосія Печерських, святих Бориса і Гліба, Митрополита Іларіона, святого Йосафата Кунцевича, блаженного Климентія Шептицького, Миколая Чернецького, блаженного Теодора Ромжі, святого Олексія Карпатського та ін.

Аналіз архівних матеріалів рацс поч. ХХІ ст. показує, що помітний відсоток батьків при виборі імені для дитини по-

кладається на давню християнську традицію – дають дитині ім'я, „яке вона сама собі принесла”. Так, наприклад, більше 70 % ужгородських дітей, названих Миколами в 2003 р., народилися в грудні (східна церква відзначає день Миколая Чудотворця, як відомо, 19 грудня). Також на грудень припадає день народження близько 80 % хлопчиків, яких в Ужгороді 2003 р. було названо Андріями (східна церква відзначає День апостола Андрія Первозванного 13 грудня). Подібна закономірність спостерігається щодо часової дистрибуції днів народжень *Василів, Дмитрів, Павлів, Петрів, Юрїв, Ганн, Марії*<sup>103</sup>. Однак, на нашу думку, традиційні українські церкви як православні, так і греко-католицька недооцінюють широкі можливості популяризації християнських цінностей засобами традиційного українського назовництва, а тому ця робота, наскільки можемо судити, ведеться несистемно та спорадично, досі не опубліковано навіть коротеньких словничків християнських імен або інших довідкових видань, покликаних допомогти молодим українцям у виборі імені дитини у дусі їх тисячолітніх християнських традицій.

Дуже важливою тенденцією у розвитку українського іменника постсоветської доби є повернення йому національної самобутності завдяки відновленню в його офіційному реєстрі колоритних, власне українських іменних варіантів, а також у поширенні традиційних мотивів надання імен новонародженим. Якщо на теренах Галичини, Волині, за свідченнями І. Скорук та Н. Свистун, колиритні власне українські іменні варіанти на зразок *Олень, Дарина, Леся, Роксолана* є непоодинокими, то, наприклад, на Закарпатті, а також у центральних, а особливо у східно- та південноукраїнських областях після нетривалого спалаху їх популярності у 90-х роках ХХ ст. на початку ХХІ ст. вони стали рідкісними<sup>104</sup>. Щоправда, у се-

<sup>103</sup> Белей Л. Ім'я для дитини в українській родині. – Ужгород: Просвіта, 1993. – С. 15–16.

<sup>104</sup> Див.: Скорук І. Д. Динаміка антропонімікону м. Луцька в ХХ ст. / Автореф. канд. філолог. наук. – Київ, 1999; Романюк М. І. Соціально зумовлені інновації в ономастиконі Закарпаття кін. ХХ – поч. ХХІ ст. // Автореф. канд. філолог. наук. – Чернівці, 2005; Свистун Н. О. Динаміка антропонімікону м. Тернополя ХІХ–ХХ ст. / Автореф. канд. філол. наук. – Чернівці, 2006.



редовищі української інтелектуальної еліти, а останнім часом й серед певної частини українського політикуму стали більше звертати уваги на національні духовні цінності, в т. ч. й на українські національні традиції назовництва. У цьому плані привертають увагу імена та ймовірні мотиви їх присвоєння у родині третього президента України Віктора Ющенка.

Так, діти від першого шлюбу Віктора Ющенка, які народилися у советських 70-х роках називаються *Віталіна* й *Андрій*. Якщо ім'я дочки, можливо, було обрано не без впливу тогочасної моди, то ім'я синові майбутній президент, очевидно, дав на честь діда *Андрія*. Імена дітям від другого шлюбу, що народилися вже у незалежній Україні в кін. 90-х років ХХ – на поч. ХХІ ст., батько, тоді вже видний український політик національно-патріотичного спрямування, ретельно добирав у душі українських традицій: дочок назвав колоритними українськими іменними варіантами *Христина* та *Софія*, а наймолодшого сина Віктор та Катерина Ющенки назвали промовистим українським іменем-символом – *Тарас*, що, очевидно, цілком правильно було сприйнято громадськістю як називання на честь Тараса Шевченка. Дочка В. Ющенко, Віталіна, хотіла назвати доньку *Домінікою*, бо вона народилася у день, коли церква вшановує святу Домініку, однак авторитетний дідусь підправив або уточнив вибір доньки. Щоб зважити на бажання дочки, дідусь-президент запропонував назвати онуку подвійним іменем *Домініка-Ярина*, бо, на його думку, *Ярина* вказуватиме, що вона рання. Сина Віталіни назвали *Віктором*, очевидно, на честь дідуся-президента.

Промовистими українськими іменами, *Роман* та *Устим*, що так популярні в українській народній пісенній творчості, назвав синів популярний український рок-музикант Олег Скрипка. У родині українського філолога і політика Ігоря Осташа та письменниці Марини Гримич сина назвали *Данилом*, очевидно, зважаючи на авторитет уславленого тезки – князя Данила Галицького, а в сім'ї Ступки-молодшого, назвали дочку колоритним українським іменем *Устина*.

Несміливі, немасові, проте глибинні процеси реукраїнізації українського іменника можуть ставати причиною

серйозних сімейних колізій, як це трапилося у письменницькій родині Софії Андрухович та Андрія Бондаря, які у 2008 р. назвали свою дочку рідкісним нині, та досить популярним серед українців у минулому іменем *Варвара*. Вибір цього імені, на нашу думку, є вдалим з погляду української історії та української духовної культури, адже величезний авторитет святої Варвари серед українців пояснюється тим, що мощі великомучениці привезла на Русь-Україну ще дочка візантійського імператора Олексія Комнина – Варвара, дружина Святополка, правнука Володимира Великого, та їх було покладено у Михайлівський Золотоверхий собор. Потім вони зберігались у Софійському соборі, у церквах Батурина, ними опікувалися П. Могила, С. Косов, а нині зберігаються у патріаршому Володимирському соборі. Протягом століть перебування в Україні мощей за заступництвом св. Варвари відбулася така величезна кількість чудес, що, наприклад, Д. Туптало у „Життях святих” навіть подав окремий розділ – „Прочесні мощі святої великомучениці Варвари”<sup>105</sup>. Це й забезпечило глибоку любов та повагу українців до св. Варвари, які вважають її своєю святою заступницею і саме цей фактор був, очевидно, вирішальним при виборі імені для дочки подружжя Андрухович-Бондаря. Однак міркування молодих українців, батьків Варвари, розійшлися із поглядами на ім’я правнучки її прабабусі, матері письменника Юрія Андруховича, якій це ім’я не просто не сподобалося, а вона навіть поклялася ніколи ним правнучку не називати, а звертатися до неї „дитино”.

Як виправдану спробу увиразнити національний колорит власного імені можна розглядати поширену нині у середовищі української інтелектуальної еліти тенденцію іменувати та іменуватися питомо українськими іменними варіантами на зразок *Лесь, Олесь, Назар, Юрко, Ірися, Ярина, Наталя, Наталка, Леся* тощо, які замінюють офіційно-паспортні *Олександр, Олексій, Назарій, Юрій, Ірина, Наталія, Олександра* тощо.

<sup>105</sup> Туптало Д. Життя святих. – Т. IV. – Львів: Свічадо. – С. 67–75.

Паралельно з несмілим відновленням традиційних прикмет українського назовництва у постсоветський період окреслилися окремі тенденції архаїзації ще недавно популярних мотивів присвоєння імен. Так, наприклад, дослідники іменника різних регіонів України відзначали високу популярність звичаю давати ім'я новонародженому на честь батьків та близьких родичів. Особливо популярним був цей звичай на Закарпатті, що дало привід одному з журналістів дотепно пожартувати, що найпопулярнішими на Закарпатті є імена *Василь Васильович, Іван Іванович, Петро Петрович, Павло Павлович, Юрій Юрійович*. Однак, за нашими підрахунками, здійсненими на архівних матеріалах Ужгородського міського відділу рацс<sup>106</sup>, останнім часом відбувається помітне зниження питомої ваги імен, які надаються на честь батьків: якщо в 1990 р. близько 11 % хлопчиків, що народилися в Ужгороді, називали на честь батька, то в 2003 р. їх кількість знизилася майже вдвічі, до 6,5 %. Можливо, незначний хронологічний діапазон та обмежений регіон дослідження не дають підстав для узагальнень щодо поширення тенденції до зменшення називання дітей на честь батьків не стосується усієї України, а має місцевий характер.

У повоєнний час серед української інтелегенції сформувався напрям, або течія, представники якого вбачають єдино можливий шлях відродження української національної культури через повернення до язичницьких її витоків, а у царині власних імен – широке використання дохристиянських імен українців. Лише відродження усього комплексу дохристиянських вірувань вважається дієвою альтернативою у боротьбі з „космополітичними християнськими іменами”. Однак ефективність такої реукраїнізації викликає багато запитань. Адже в Україні постсоветської доби популярність слов'янських з походження імен залишається стабільно високою протягом перших років ХХІ ст. Так, наприклад, на Закарпатті лише зрідка новонародженим дають дохристиянські

<sup>106</sup> На архівних матеріалах відділів рацс у Закарпатській області картотеку особових імен українців ХХ – поч. ХХІ ст. уклали працівники Науково-дослідного інституту україністики ім. М. Мольнара при Ужгородському національному університеті В. Росак та В. Штелиха.

з походження імена на зразок *Лада, Велеслав, Ігор, Любомир, Ярослав, Мирослав, Мирослава, Власта* тощо. Не інакшою є ситуація з популярністю дохристиянських з походження українських імен і в інших регіонах України. Помітного впливу на популяризацію поганських з походження українських імен не справило й поширення в Україні неоязичницької РУНвіри. З реєстрацією перших громад РУНвіри, яка відбулася протягом 1991 р. та легалізацією Статуту Громад вірних РУНвіри в Міністерстві юстиції України 28 травня 1992 р.<sup>107</sup>, починається офіційне поширення вчення Лева Силенка в Україні. Адепти РУНвіри складають присягу та змінюють християнські імена на дохристиянські, як правило, слов'янські або варязькі. У зв'язку з цим у середовищі рунвірівців у згоді з канонами їх віровчення функціонують лише нехристиянські імена на зразок *Богумир, Боеслав, Гатило, Вірослав, Володар, Войтко, Вітан, Дан, Дарислав, Зореслав, Києслав, Лев, Миролуб, Орій, Ратислав, Світозар, Світомир, Яр, Яромисл, Божедара, Горислава, Зоряна, Калина, Квіта, Дель, Лада, Оріяна, Оріянка, Переяслава, Рада* та ін., які у загальноукраїнському масштабі не вживаються взагалі або вживаються лише зрідка, що легко пояснюється маргінальним характером РУНвіри в сучасній Україні.

Профанація дохристиянського періоду розвитку української духовної культури під личиною неоязичництва, навіть коли вона реалізовується під ультрапатріотичними лозунгами, є очевидним анахронізмом, який підриває національні традиції українського назовництва й опосередковано сприяє глобальній уніфікації українського іменника.

Окреслені вище пошуки засобів утвердження питомо української культурно-мовної ідентичності у сфері власних імен людей можна охарактеризувати як несмілі, часто поодинокі, проте в окремих випадках – маємо на увазі рідновірів – оперті на хибні, псевдоромантичні погляди на історію української духовної культури. Однак усі вони ґрунтуються на приватній ініціативі окремих небайдужих громадян України, як правило, інтелектуалів та політиків. У сфері су-

<sup>107</sup> Ісіченко Ігор. Історія Христової церкви в Україні. – Харків, 1999. – С. 12.

часного українського національного іменника також відчувається брак системної, добре продуманої мовної політики, яка, на нашу думку, окрім іншого, мала б забезпечувати дієву пропаганду та широку популяризацію багатючих національних традицій назовництва українців. Адже український національний іменник має достатній власний потенціал, який цілком спроможний задовольнити потреби модерної української нації (за винятком, зрозуміло, екзотичних та вкрай нетрадиційних) для відчутного збагачення власного реєстру різноманітними за фонеморфемною структурою іменними варіантами, які можуть безперешкодно функціонувати в офіційно-діловому стилі української мови.

Значне збагачення, урізноманітнення реєстру офіційних імених варіантів питома українськими утвореннями є чи не єдиним дієвим засобом протидії широкій експансії як глобалізаційних, так і постімперських тенденцій, спрямованих на уневиразнення національної самобутності українців у сфері їх національного назовництва. У силу різних вище згадуваних факторів десятки колоритних українських імених варіантів то через хибно приписувану їм емоційну маркованість, то через свідоме звуження ареалу їх поширення, то навіть через „надмірну” їх українську колоритність – пов’язаність з визначними подіями чи діячами української історії – дискримінувалися нормативними виданнями, а тому й не допускалися до офіційного вжитку. Нині, коли ліберальне українське законодавство зняло практично будь-які обмеження на вживання офіційних імених варіантів, не доречно вдаватися на пошуки чужомовних екзотичних імен, а саме час реабілітувати дискриміновані у добу бездержавності численні колоритні українські іменні варіанти та залучити їх до офіційного вжитку. На нашу думку, щонайменше близько чотирьох сотень таких імених варіантів є гідними називати українців ХХІ ст., увиразнюючи належність їх носіїв до європейського народу з давньою та самобутньою духовною культурою. Не претендуючи на вичерпність, нижче подаємо цілу низку питома українських імених варіантів, які нині або в найближчому майбутньому можуть поповнити офіційний реєстр українських імен.

## Чоловічі імена

**Абрось** – похідне від Амбрось.

**Адоцько** – похідне від Адольф, що утворилося від середньо-німецького adal “шляхетний” та wolf „вовк”.

**Азарко** – похідне від Азар.

**Анашко** – похідне від Анань.

**Андріяш** – похідне від Андрій або Андріян.

**Артим** – похідне від Артем.

**Бажан** – давньоукраїнське, з первісним значенням „бажаний”.

**Базько** – похідне від Базилій, варіанта імені Василь.

**Базьо** – похідне від Базилій, варіанта імені Василь.

**Бартко** – похідне від Бартоломій.

**Благомир** – слов'янське, із первісним значенням „хай добрим буде світ; благий, добрий світ”.

**Благослав** – слов'янське, із первісним значенням „будь благословенний; добро слав”.

**Блажко** – похідне від Благослав чи Благомир або від Блажій, що з давньогрецького βλαιοσ [blaisos] „кривоногий”.

**Богодар** – давньоукраїнське, з первісним значенням „дарований Богом”.

**Богумил** – калька з давньогрецького Θεόφιλος [Theophilos] „богові милий, любий”.

**Богуслав** – слов'янське із первісним значенням „Богу слава; Бога слав”.

**Богуш** – похідне від Богуслав.

**Боеслав** – слов'янське, із первісним значенням „будь славний у бою”.

**Болеслав** – слов'янське, із первісним значенням „будь славніший; здобудь більше слави”.

**Бронислав** – слов'янське, із первісним значенням „захищай славу; славний оборонець”.

**Будим** – похідне від Будимир.

**Будимир** – слов'янське, із первісним значенням „буди світ”.

**Будислав** – слов'янське, із первісним значенням „буди славу”.

**Вадко** – похідне від Вадим.

**Василько** – похідне від Василь.

**Велемир** – слов'янське, із первісним значенням „опануй світом; великий світ”.

**Велеслав** – слов'янське, із первісним значенням „будь славніший; здобудь славу”.

**Вишеслав** – давньоукраїнське, з первісним значенням „будь славніший; здобудь більше слави”.

**Вишата** – похідне від Вишеслав.

**Вишко** – похідне від Вишеслав.

**Вірко** – похідне від Вірослав.

**Войтех** – слов'янське, із первісним значенням „утіха воїна”.

**Волеслав** – нове українське – „волю прославляй”.

**Володар** – похідне від Володимир.

**Володко** – похідне від Володимир або Володислав.

**Вратко** – похідне від слов'янського Вратислав з первісним значенням „той, хто повертає славу; хай поверне славу”.

**В'ячко** – похідне від В'ячеслав.

**Габро** – похідне від Габрієль, варіанта імені Гаврило.

**Гавро** – похідне від Гаврило.

**Галат** – похідне від Галактіон.

**Гапко** – похідне від Агафон, що з давньогрецького ἀγαφόν [agathon] „добро, благо”.

**Гарась** – похідне від Гарасим.

**Гель** – похідне від Гелій, що з давньогрецького ἥλιος [hēlios] – „сонце”.

**Геник** – похідне від Геннадій.

**Герась** – похідне від Герасим.

**Гаразд** – від давньоукраїнського гораздъ – „умілий, вправний”.

**Гресь** – похідне від Григорій.

**Гриник** – похідне від Григорій.

**Гринь** – похідне від Григорій.

**Гриньо** – похідне від Григорій.

**Гринько** – похідне від Григорій.

**Гриць** – похідне від Григорій.

**Грицько** – похідне від Григорій.

**Гурко** – похідне від Гурій.

**Габор** – похідне від Габрієль, варіанта імені Гаврило.

**Габро** – похідне від Габрієль, варіанта імені Гаврило.

**Геник** – похідне від Геннадій або Євген.

**Геньо** – похідне від Геннадій або Євген.

**Гресько** – похідне від Григорій.

**Данко** – похідне від Данило або Богдан.

**Данько** – похідне від Данило або Богдан.

**Дарко** – похідне від Дарій.

**Демко** – похідне від Демид або Дем'ян.

**Дзвенимир** – слов'янське, із первісним значенням „хай прославляє, оголошує мир”.

**Дзвенислав** – слов'янське, із первісним значенням ”хай розносить славу”.

**Добрик** – похідне від Добромисл або Доброслав.

**Добриня** – похідне від Добромисл або Доброслав.

**Дорко** – похідне від Теодор або Дорофій.

**Дорош** – похідне від Дорофій, що з давньогрецького Δωρόθεος [Dōrōtheos] – „дар Божий”.

**Душан** – похідне від слов'янських імен-комполитів типу Духослав, Душемир.

**Єресько** – похідне від Єремія, варіанта імені Ярема.

**Єрешко** – похідне від Єремія, варіанта імені Ярема.

**Єрко** – похідне від Єремія, варіанта імені Ярема.

**Жадан** – давньоукраїнське, з первісним значенням „жаданий”.

**Ждан** – давньоукраїнське, з первісним значенням „очікуваний, бажаний”

**Зенко** – похідне від Зіновій або Зенон.

**Зеньо** – похідне від Зіновій або Зенон.

**Зінець** – похідне від Зіновій або Зенон.

**Зінь** – похідне від Зіновій або Зенон.



**Зінько** – похідне від Зіновій або Зенон.

**Зореслав** – від псевдоніма українського поета Степана Сабола – Зореслав – „той, хто славить зорі”.

**Івор** – від давньоскандинавського Ingvarr, що утворилося на базі імені германського божка скотарства Ingwio та давньоверхньонімецького wāga „оберігати, охороняти”.

**Ізяслав** – давньоукраїнське, з первісним значенням „той, хто здобув славу; хай здобуде славу”.

**Ілаш** – похідне від Ілля.

**Йордан** – від гебрійського Jerdēn – „хрещений в ріці Йордан”.

**Калень** – похідне від Каленик.

**Касько** – похідне від Касян.

**Кий** – давньоукраїнське, від імені легендарного засновника Києва.

**Кирилець** – похідне від Кирило.

**Кінаш** – похідне від Конон.

**Климко** – похідне від Клим.

**Ладим** – похідне від старослов'янського варіанта імені ВЛАДИМИРЪ, відповідника українському Володимир.

**Ладмир** – похідне від старослов'янського варіанта імені ВЛАДИМИРЪ, відповідника українському Володимир.

**Ладко** – похідне від старослов'янського варіанта імені ВЛАДИМИРЪ, відповідника українському Володимир.

**Лазько** – похідне від Лазар.

**Левко** – похідне від Лев.

**Левон** – похідне від Леон.

**Лексій** – похідне від Олексій

**Лесь** – похідне від Олександр або Олексій.

**Лесько** – похідне від Олександр або Олексій.

**Лешко** – похідне від Олександр або Олексій.

**Лукань** – похідне від Лук'ян.

**Лучик** – похідне від Лука.

**Лучко** – похідне від Лука.

**Луць** – похідне від Лука.

**Луцько** – похідне від Лука.

**Любко** – похідне від Любомир.

**Льонко** – похідне від Леонід.

**Матій** – похідне від Матвій.

**Матяш** – похідне від Матвій.

**Маркуш** – похідне від Марко.

**Мацько** – похідне від Матвій.

**Мелешко** – похідне від Мелетій, що з давньогрецького μελέτιος [melétios] – „турботливий”.

**Мефодь** – похідне від Мефодій.

**Милян** – похідне від Омелян.

**Мирко** – похідне від імен-комполітів із компонентом Мир-, -мир (Мирослав, Любомир) або від Мирон.

**Мись** – похідне від Михайло.

**Мисько** – похідне від Михайло.

**Митро** – похідне від Дмитро.

**Митуса** – похідне від Дмитро.

**Михаль** – похідне від Михайло.

**Мілько** – похідне від Омелян.

**Нанко** – похідне від Ананій.

**Оверко** – похідне від Оверкій, що з лат. Avernus – „той, що народився біля Авернського озера”.

**Озарко** – похідне від Азар.

**Оленько** – похідне від Олександр, або Олексій, або Олег.

**Олесь** – похідне від Олександр, або Олексій, або Олег.

**Олешко** – похідне від Олександр, або Олексій, або Олег.

**Олько** – похідне від Олександр, або Олексій, або Олег.

**Омелько** – похідне від Омелян.

**Онисько** – похідне від Онисим.

**Онишко** – похідне від Онисим.

**Онушко** – похідне від Онуфрій або Онисим.

**Осипко** – похідне від Йосип.

**Осташ** – похідне від Остап.

**Остромир** – слов'янське із первісним значенням „нехай буде швидкий до миру; миролюбний”.

**Павлиш** – похідне від Павло.

**Панько** – похідне від Пантелеймон.

**Полько** – похідне від Аполлінарій.

**Продан** – давньоукраїнське з первісним значенням „проданий”.

**Процик** – похідне від Прокіп.

**Проць** – похідне від Прокіп.

**Путята** – похідне від Путислав.

**Радивон** – похідне від Родіон.

**Радим** – похідне від Радимир, Радомир.

**Радимир** – слов'янське з первісним значенням „радій, тішся мирові; той, що прагне миру”.

**Радислав** – слов'янське, з первісним значенням „той, що славить радість”.

**Радослав** – слов'янське, з первісним значенням „той, що славить радість”.

**Радко** – похідне від Радимир, Радомир, Радислав, Радослав.

**Радован** – слов'янське з первісним значенням „радісний”.

**Ромко** – похідне від Роман.

**Рюрик** – від давньоскандинавського Rurik, що постало на базі Roderich „славний силою, багатством; славний володар”.

**Савка** – похідне від Сава.

**Савко** – похідне від Сава.

**Сафат** – похідне від Йосафат.

**Світослав** – слов'янське з первісним значенням „світло прославляй; прослався світлом”.

**Святко** – похідне від імен з компонентом Свято- (Святослав, Святомир).

**Святомир** – слов'янське з первісним значенням „Божий мир; будь великим у мирі; будь миролюбним”.

**Семко** – похідне від Семен.

**Сеник** – похідне від Семен.

**Сенько** – похідне від Семен.

**Сизько** – похідне від Сидір.

**Славко** – похідне від імен з компонентом Слав- або -слав (Славомир, Ярослав).

**Славомир** – слов'янське, з первісним значенням „прославляй мир”.

**Славута** – похідне від імен з компонентом Слав- або -слав (Славомир, Ярослав).

**Станко** – похідне від імен з компонентом Стан- (Станіслав, Станімир).

**Стась** – похідне від імен з компонентом Стан- (Станіслав, Станімир).

**Стах** – похідне від імен з компонентом Стан- (Станіслав, Станімир) або Євстахій.

**Сташко** – похідне від імен з компонентом Стан- (Станіслав, Станімир) або Євстахій.

**Стець** – похідне від Степан.

**Стецько** – похідне від Степан.

**Терень** – похідне від Терентій.

**Тересь** – похідне від Терентій.

**Терех** – похідне від Терентій.

**Терешко** – похідне від Терентій.

**Тиміш** – похідне від Тимофій.

**Тимко** – похідне від Тимофій.

**Тимось** – похідне від Тимофій.

**Тишко** – похідне від Тихомир або Тихін.

**Тодось** – похідне від Тодосій.

**Тронь** – похідне від Трохим.

**Троян** – похідне від болгарського Троян з первісним значенням „один з трійнят” або від імені римського імператора Траяна.

**Трушко** – похідне від Трохим.

**Тудор** – похідне від Теодор.

**Федь** – похідне від Федір або Федосій.

**Федько** – похідне від Федір або Федосій.

**Филик** – похідне від Филимон.

**Філько** – похідне від імен з компонентом Філ-, -філ (Філарет, Теофіл).

**Франьо** – похідне від Франко.

**Харко** – похідне від Харитон або Харлам.

**Чіпка** – похідне від Ничипір.

**Шимко** – похідне від Семен.

**Штефан** – варіант імені Степан.

**Штець** – похідне від Штефан.

**Юлько** – похідне від Юліан або Юлій.

**Юр** – варіант імені Юрій.

**Яремко** – похідне від Ярема.

**Яресько** – похідне від Ярема.

**Ярко** – похідне від імен з компонентом Яро-.

**Ярмило** – похідне від Єрмил.

**Ярош** – похідне від імен з компонентом Яро- (Ярослав, Яромир).

**Ясько** – похідне від Яків або Ян.

**Яцик** – похідне від Яків.

**Яцко** – похідне від Яків.

**Яць** – похідне від Яків.

**Яцько** – похідне від Яків.

## *Жіночі імена*

**Августина** – від чоловічого імені Августин.

**Анеля** – похідне від Ангеліна.

**Анета** – від французького Annette, відповідника українському Анна, Ганна.

**Аніта** – похідне від Анета.

**Анниця** – похідне від Анна.

**Арсенка** – похідне від Арсена.

**Богданка** – похідне від Богдана.

**Божена** – похідне від слов'янських імен Божедара, Божеслава.

**Варка** – похідне від Варвара.

**Василинка** – похідне від Василина.

**Вацлава** – похідне від чоловічого імені Вацлав.

**Віка** – похідне від Вікторія.

**Віта** – похідне від Віталія.

**Волеслава** – від чоловічого імені Волеслав.

**Володислава** – від чоловічого імені Володислав.

**Вустя** – похідне від Устина, що з чоловічих іменних варіантів Устим, Устин.

**Галка** – похідне від Галя або Ганна.

**Галя** – похідне від Галина.

**Гандзя** – похідне від Ганна.

**Ганнуса** – похідне від Ганна.

**Гальшка** – похідне від Галина, або Ганна, або Алжка (Алжбета).

**Гапка** – похідне від Гафія.

**Гафійка** – похідне від Агафія, що з д.гр. ἀγαθή [hagathé] „добра”.

**Геленка** – похідне від Гелена.

**Горпина** – похідне від Агрипина, що з лат. Agrippīna „Агрипина; та, що належить до роду Агрипи”.

**Густя** – похідне від Устина або Густава.

**Дана** – похідне від Дарина або Богдана.

**Данка** – похідне від Дарина або Богдана.

**Дарка** – похідне від Дарина.

**Денися** – від чоловічого імені Денис.

**Дзвінка** – похідне від Дзвенимира або Дзвенислава.

**Дозя** – похідне від Теодозія.

**Євка** – похідне від Єва.

**Зена** – похідне від Зенона, або Зіновія, або Зінаїда.

**Зенка** – похідне від Зена.

**Зенона** – від чоловічого імені Зенон.

**Зіна** – похідне від Зінаїда або Зіновія.

**Зінька** – похідне від Зінаїда або Зіновія.

**Зірка** – українське від апелятива зірка.

**Златка** – похідне від Злата.

**Зузана** – варіант імені Сусанна.

**Іванка** – від чоловічого імені Іван.

**Івонка** – від чоловічого імені Іван або Івон.

**Йордана** – від чоловічого імені Йордан.

**Йорданка** – похідне від Йордана.

**Каролінка** – похідне від Кароліна.

**Кароля** – похідне від Кароліна.

**Кася** – похідне від Катерина.

**Квітка** – українське, від апелятива квітка.

**Корнеля** – похідне від чоловічого імені Корнелій.

**Красава** – нове слов'янське, похідне від апелятива краса.

**Леонка** – похідне від Леона.

**Леська** – похідне від Леся.

**Либідь** – від імені сестри легендарних засновників Києва – Кия, Щека, Хорива.

**Ліда** – похідне від Лідія.

**Ліза** – похідне від Єлизавета.

**Ліля** – похідне від Лілія.

**Луція** – похідне від Лукія.

**Люба** – похідне від імен з компонентом Люб-, -люб.

**Люда** – похідне від Людмила.

**Ляна** – похідне від Уляна.

**Магда** – похідне від Магдалина.

**Магда** – похідне Магдалина.

**Малуша** – слов'янське з первісним значенням „маленька”.

**Мальва** – українське від апелятива мальва.

**Марійка** – похідне від Марія.

**Маріка** – похідне від Марія.

**Марічка** – похідне від Марія.

**Марусина** – похідне від Марія.

**Маруся** – похідне від Марія.

**Мирка** – похідне від імен з компонентом Мир-, -мир (Мирослава, Любомира).

**Мотря** – похідне від Мотрона, що у перекладі з лататинської „пані; одружена жінка”.

**Надя** – похідне від Надія.

**Настуня** – похідне від Анастасія.

**Оксеня** – похідне від Оксана.

**Оленка** – похідне від Олена.

**Олісава** – похідне від Єлизавета.

**Онися** – похідне від Онисія, що утворено на базі чоловічого імені Онисим.

**Ониська** – похідне від Онисія.

**Петра** – від чоловічого імені Петро.

**Петранка** – похідне від Петра, що утворено на базі чоловічого імені Петро.

**Пріська** – похідне від Євпраксія, що з давньогрецького *εὐπραξία* [eupraxía] – „щастя; благоденство”.

**Радка** – похідне від імен з компонентом Рад- (Радмира, Радослава).

**Радомира** – від чоловічого імені Радомир.

**Рая** – похідне від Раїса.

**Рузя** – похідне від Ру/озалія, що з латинського rosa – „троян-да; трояндовий вінок”.

**Сандра** – похідне від Олександра.

**Санька** – похідне від Олександра або Оксана.

**Святка** – похідне від імен з компонентом Свят- (Святослава).

**Северинка** – похідне від Северина.

**Семенка** – від чоловічого імені Семен.

**Слава** – похідне від імен з компонентом -слава (Мирослава, Ярослав).



**Славка** – похідне від Слава.

**Соня** – похідне від Соломія або Софія.

**Таня** – похідне від Тетяна.

**Тереса** – похідне від Тереза.

**Томіла** – похідне від Томіслава „втомлена славою”.

**Федорка** – похідне від Федора.

**Філомена** – від давньогрецького *φίλομενή* [philomenē] – „улюблена”.

**Харитя** – від давньогрецького *χαριτος* [charitos] – „краса; привабливість”.

**Химка** - похідне від Юхимія.

**Хрися** – від давньогрецького *χρυσή* [chryse] – „золота”.

**Юля** – похідне від Юлія.

**Юльця** – похідне від Юлія.

**Янка** – похідне від Яна.

**Яромира** – від чоловічого імені Яромир.

**Ясна** – нове слов'янське від апелятива ясна.

На нашу думку, така радикальна демократизація іменника українців є суголосна не лише з аналогічними процесами в іменниках інших європейських народів, зокрема західно- та південослов'янських, а й, що дуже важливо, цілком відповідає традиціям українського назовництва.

Якщо титульна нація України утверджує національні традиції назовництва у сфері пострадянського іменника несистемно і несміливо, то представники національних меншин України, як правило, сповна користуються можливостями, які їм у цій сфері надає ліберальне українське законодавство. Так, наприклад, в іменнику Ужгорода та районних центрів Закарпаття за роки незалежності відчутно зросла питома вага специфічних імен або офіційних іменних варіантів, які характерні для національних

іменників представників відповідних меншин. Пор.: угорські *Арпад, Атілла, Балінт, Дюла, Іштван, Ласло, Сілард, Тамаш, Янош, Естер, Іболя, Ілона, Тімеа, Ченге*; циганські *Дежев, Лойчі, Вілма*; російські *Данііл, Нікіта, Павел, Альона, Аріна, Дар'я*; румунське *Васіле, Сильвіану, Мірела*; вірменські *Ашот, Мелік*; азербайджанські *Аскер, Заур*; грузинські *Міхо, Отар, Каха* тощо. Широке використання громадянами України неукраїнського походження власних прізвищ національних імен в офіційному вжитку є явищем позитивним, що засвідчує демократизм України та відповідність сучасної української онімійної практики високим стандартам Європейської хартії регіональних та міноритарних мов. Однак, на нашу думку, перешкодою на шляху набуття поліфункціонального статусу специфічними іменами та іменними варіантами, які побутують серед представників національних меншин, є узаконена традиція перекладу імен близькоспоріднених народів, зокрема російських та білоруських. Повноцінному розвитку українського іменника пострадянської епохи сприятиме вироблення чітких критеріїв передачі державною мовою імен представників національних меншин, які варто узагальнити в словнику імен народів України.

## ■ *Висновки*

Власні імена, хоча їх не експонують у музеях, не продають на аукціонах, ними не хизуються новоявлені шанувальники та колекціонери старовини, є визначним та неоціненним набутком духовної культури українців. Однак доступність, ба навіть обов'язковість власного імені провокує декого до легковажного ставлення до нього. Інші ж, що добре усвідомлюють силу історичного фермента, сконцентрованого в імені, та цілковиту безкарність за маніпуляцію ним, мають змогу використовувати ім'я для досягнення сумнівних політичних та ідеологічних цілей.

Власне ім'я українця пройшло тривалий та складний шлях розвитку: спочатку воно характеризувало найменовану особу, згодом за посередництвом імені, як вважали наші пращурі, можна було виблагати у Господа гідну долю для його носія або хоча б обдурити всяку безіменну нечисть, що могла шкодити найменованій особі. Християнство дало нове тлумачення сутності імені, зокрема імені християнина, привідкривши таємницю його сакраментальних можливостей. З формуванням модерної української нації власне ім'я українця набуває національної значущості, стає дуже важливим, а іноді й єдиним засобом ідентифікації його національного походження. Посттоталітарний період українського іменника характеризується багатовекторністю його розвитку, який, однак, зумовлений не ліберальною, вираженою політикою у цій вельми важливій сфері української духовної культури, а радше стихійним утвердженням несумісних підходів до структури, функцій, виражальних можливостей власного імені українця, помноженим на дилетантське чи політично заангажоване тлумачення історії та розуміння місця і ролі власного імені у сучасному суспільстві.

Дивовижна еклектика сучасного українського іменника посттоталітарної доби твориться через механічне накладання таких основних тенденцій його розвитку, як лібералізація,

деідеологізація (декомунізація), українізація та глобалізація. Зважаючи на несумісний характер окремих наслідків впливу названих тенденцій, особливо впливовою, навіть визначальною у посттоталітарний період розвитку українського іменника стає глобалізація. Гуманітарні інститути нації – церква, національна культура, зокрема мовознавство, лексикографія, література, кіно, естрада, а також відповідні державні інституції не можуть впоратися з агресивною експансією як уневиражених та уніфікованих глобалізацією імен, так і випадковістю або й абсурдністю принципів їх надання. Протидія таким негативним тенденціям розвитку українського національного іменника посттоталітарної доби потребує негайного запровадження чіткої системної мовної політики в онімійній сфері, яка має відповідати потребам модерної української нації.

- Белєй А. Ім'я для дитини в українській родині. Ужгород, 1993. – 117 с.
- Белєй А. До питання про християнізацію іменника українців // Наук. зап. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. – Вип. 37. – Кіровоград, 2001. – С. 5–8.
- Бурячок А. А Українсько-російський транслітерований словник власних імен і найпоширеніших прізвищ. – К., 2003. – 166 с.
- Грицак Я. Руслан, Богдан і Мирон: три приклади конструювання ідентичності серед галицьких русино-українців // Україна модерна. – Ч. 8. – Київ–Львів, 2003. – С. 25–50.
- Грушевський М. Історія України-Руси: У11Т. – Т. I. – К., 1994. – 648 с.
- Демчук О. М. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст. – К., 1988. – 170 с.
- Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. – К., 1994. – 424 с.
- Ірклієвський В. Наші ймення, їх походження та значення. – Мюнхен, 1968. – 356 с.
- Ісат Ю. А. Таємниця вашого імені. – Донецьк, 2006. – 736 с.
- Ісіченко Ю. Історія Христової церкви в Україні. – Харків, 1999. – 263 с.
- Історія української мови. Лексика і фразеологія. – К., 1983. – 743 с.
- Карацић В. С. Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима. – Чврто државно издање. – Београд, 1935. 786 с.
- Карпенко Ю. А. Теоретическая ономастика и практика перевода собственных имен на славянские языки // Великий Жовтень і розвиток духовної культури слов'янських народів. Тези доповідей і повідомлень. – Ч. I. – Одеса, 1987. – С. 165–167.
- Карпенко Ю. О. Українські географічні назви латинкою: міркування ономаста // Відтворення українських власних назв (антропонімів, топонімів) іноземними мовами. Міжнародна наукова конференція, Київ, 7–8 грудня 1993 р. Доповіді та повідомлення. – Київ, 1995. – С. 14–21.
- Карпенко Ю. Українська ментальність: палєолінгвістичне декодування (II). Бог // Волинь–Житомирщина. – Вип. 10. – 2003. – С. 162–171.
- Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К., 1984. – 152 с.

- Козловський Є. Кишеньковий словар англійської і української мови. Ч. I–II. – Вінніпер, 1917.
- Кримський А., Шахматов О. Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'яток писемної старо-українщини XI–XVIII вв. – К., 1924. – 207 с.
- Лазаревић Велибор. Српски именованослов. – Београд, 2001. – 968 с.
- Лозко Г. Именованослов: имена слов'янські, історичні, міфічні. – К., 1998. – 176 с.
- Никонов В. А. Имя и общество. – Москва, 1974. – 278 с.
- Огієнко І. Український стилістичний словник. – Львів, 1924. – 496 с.
- Орлова Л. Полная энциклопедия имен. – Минск, 2007. – 639 с.
- Павличко Д. Про написання назв українських міст англійською мовою // Відтворення українських власних назв (антропонімів, топонімів) іноземними мовами. Міжнародна наукова конференція, Київ, 7–8 грудня 1993 р. Доповіді та повідомлення. – К., 1995. – С. 6–9.
- Скляренко В. Г. Русь і варяги. Історико-етимологічне дослідження. – К., 2006. – 176 с.
- Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей: словник-довідник. – К., 1996. – 335 с.
- Тіхий Ф. Розвиток сучасної літературної мови на Підкарпатській Русі / Перекл. з чеськ. А. Бедея та М. Сюська. – Ужгород, 1996. – 226 с.
- Толстой И. И. Сербскохорватско-русский словарь. – Москва, 1982. – 735 с.
- Трійняк І. І. Словник українських імен. – К., 2005. – 508 с.
- Турій О. Церква мучеників. – Львів, 2007. – 135 с.
- Флоренский Павел. Имена. – Москва, 2007. – 399 с.
- Худаш М. А. З історії української антропонімії. – К., 1977. – 234 с.
- Чучка П. Повернімо нашим дітям рідні імена // Бойківщина. Науковий збірник. – Т. 2. – Дрогобич–Трускавець, 2004. – С. 323–329.
- Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). – Тернопіль, 1994. – 479 с.
- Чучка П. Антропонімія Закарпаття. – Ужгород, 2008. – 671 с.
- Шпіраго Ф. Католицький народний катехизм / Перекл. о. Я. Левицького. – Львів, 1997. – 597 с.
- Шульгач В. П. Нариси з праслов'янської антропонімії. – Ч. I. – К., 2008. – 413 с.
- Keber J. Leksikon imen. Izvor imen na Slovenskem. – Celje, 1988. – 479 s.
- Knapková M. Jak se bude vaše dítě jmenovat? – Praha, 2006. – 651 s.
- Majtán M., Považaj M. Meno pre svoje dieťa. – Bratislava, 1998. – 344 s.
- Reder Violeta CHR. Pierwsza polska święta – Grzymisława. Księżniczka ruska na tronie krakowsko-sandomierskiem // Święci i świętość u korzeni tworzenia się kultury narodów słowiańskich. – Kraków, 2000. – S. 117–128.
- Šimundić M. Rječnik osobnih imena. – Zagreb, 1988. – 571 s.